CORNELIUS NEPOS

B. G. TEUBNER'S SCHÜLERAUSGABEN
GRIECHISCHER UND LATEINISCHER SCHRIFTSTELLER.

DES

CORNELIUS NEPOS LEBENSBESCHREIBUNGEN

IN AUSWAHL

BEARBEITET UND VERMEHRT

DURCH EINE

VITA ALEXANDRI MAGNI

VON

DR. FRANZ FÜGNER,
OBERLEHRER AM KÖNIGL. KAISER WILHELMS-GYMNASIUM ZU HANNOVER.

TEXT.

ZWEITE AUFLAGE.

LEIPZIG,
VERLAG VON B. G. TEUBNER.
1895.

DRUCK VON B. G. TEUBNER IN DRESDEN.

Die zweite Auflage des Textes weicht von der ersten an folgenden Stellen ab. Die zweite Auflage schreibt:

S. 1, 21 quibuscum; 2, 9 quibuscum; 2, 26 u. ö. Darēus; 3, 15 putaret; 3, 33 Marathonium; 4, 4 hemerodromi; 4, 15 milites; 4, 21 in regione; 5, 8 liberaverat statt liberarat und so durchweg die unkontrahierten Verbalformen; 8, 19 persuasit civibus; 4, 23 u. ö. Salaminem; 4, 24 Troezenem; 18, 28 Chalcioecus; 18, 31 mater; 19, 20 ad flumen Strymonem; 19, 21 Eione; 20, 8 quae statt quod; 21, 25 und 28, 34 ad Aegos flumen; 29, 9 Seuthem; 29, 23 vulgus; 30, 24 Susamithrem; 37, 19 Meneclidem; 42, 8 Lacedaemonii; 46, 19 nuntius domo venit ab ephoris missus; 46, 29 institutis patriae parere quam bello superare Asiam; 47, 6 contra eum arma tulerant; 52, 24 audebant; 53, 14 transfixit; 53, 29 unde cum Gordium pervenisset; 53, 30 oppidum inter maiorem et minorem Phrygiam situm; 54, 18 summoque militum labore; 55, 5 commovebatur; 57, 10 pugna . . . facta; 58, 20 inde cum redisset; 59, 21 abreptus esse; 59, 23 traduntur; 59, 30 oppresserat; 60, 21 ad Susa; 60, 27 continuisque statt perpetuique; 60, 29 expugnandam ist vor Persepolim gestellt; 60, 31 Susides Pylas; 61, 11 omnes statt omnes illas; 61, 30 immodica Persarum luxuria immensaeque opes; 61, 34 quo facilius; 62, 29 fines statt intra fines; 63, 24 resque ab eo gestas; 63, 25 represso autem; 64, 4 septentriones versus; 65, 4 eum velle arbitratus elephantum . . . iussit; 65, 14 longius se progressuros negaverunt; 65, 31 tum nihil; 66, 10 Nearcho; 66, 24 se contulerunt petentes, ut; 70, 13 de rebus ab eo gestis; 71, 27 hi totam; 74, 24 ad Rhodanum; 74, 28 ad Trebiam; 74, 34 ad Trasumennum; 75, 1 propraetorem; 75, 35 ad Rhodanum; 76, 1 ad Trebiam; 77, 27 praefuit navibus; 78, 33 qua nave vehatur, ut sciant, se facturum. Quem si aut ceperint aut interfecerint.

Außerdem sind die Quantitätszeichen und die Kommata seltener verwandt, letztere insbesondere beim Acc. c. Inf. durchweg getilgt.

I. Miltiades.

A. Kap. 1.: Unter dem Oheim des Miltiades besetzen die Athener den thracischen Chersones.

B. Kap. 2—7: Was hat M. gethan?

a) Kap. 2: M. erobert Lemnus. Kap. 3: M. sucht den Perserkönig zu vernichten.

b) Kap. 4 und 5: M. schlägt die Perser bei Marathon; Kap. 6: Die Athener ehren ihn dafür.

c) Kap. 7: M. sucht den Persern die Cykladen zu entreißen und endet schuldlos im Gefängnisse.

C. Kap. 8: Nicht eigne Schuld, sondern Neid und Tyrannenfurcht haben M. gestürzt.

Die Athener schicken unter Führung des älteren Miltiades Ansiedler nach dem thracischen Chersones.

1. Miltiădes, Cimōnis filius, Atheniensis et antiquitate generis et gloria m a i o r u m et sua modestia unus
555 omnium maxime florebat. — Pisistrăti tyranni aetate accĭdit, ut Athenienses Chersonēsum colōnos vellent mittere. Cuius generis cum magnus numerus esset et multi eius demigrationis peterent societatem, ex iis delecti Delphos m i s s i s u n t, qui consulerent Apollĭnem, quo potissimum duce uterentur. Namque tum Thraces eas regiones tenebant, quibuscum armis erat dimicandum. Consulentibus nominatim Pythĭa praecepit, *ut Miltiadem, Cypsĕli filium, imperatorem sibi sumerent: id si fecissent, incepta prospera futura.* Hoc oraculi responso Miltiades cum delecta manu classe Chersonēsum profectus est.

Des älteren Miltiades Wirksamkeit.

Ibi brevi tempore barbarorum copiis disiectis, tota regione, quam petierat, potitus, loca castellis idonea communiit; multitudinem, quam secum duxerat, in agris collocavit crebrisque excursionibus locupletavit. Neque minus

in ea re prudentiā quam felicitate adiūtus est. Nam cum virtute militum devicisset hostium exercitūs, summa aequitate res constituit atque ipse ibīdem manere decrevit. Erat enim inter eos dignitate regia, quamquam carebat nomine, neque id magis imperio quam iustitia consecutus est. Neque eo minus Atheniensibus, a quibus erat profectus, officia praestabat. Quibus rebus fiebat, ut non minus eorum voluntate perpetuum imperium obtineret, qui miserant, quam illorum, quibuscum erat profectus.

Der jüngere Miltiades unterwirft die Insel Lemnus.

2. Chersonēsum tali modo constitutam patruo mortuo 525
primum Stesagŏras, Miltiadis frater, deinde ipse Miltia-
des accepit. Is Lēmnum insulam hoc modo cepit. Cum 518
quondam ad insulam accessisset et incolas sub potestatem redigere vellet Atheniensium, illi irridentes responderunt *tum id se facturos, cum ille domo navibus profectus vento aquilone Lemnum venisset.* Hic enim ventus ab septentrionibus oriens adversum tenet Athenis proficiscentibus. Miltiades morandi tempus non habens cursum direxit, quo tendebat, pervenitque Chersonesum. Postea
vero Lemnum reversus ex pacto postulavit, *ut sibi urbem* 500
traderent: se enim domum Chersonesi habere. Pelasgi, qui tum Lemnum incolebant, etsi praeter opinionem res ceciderat, tamen secundā fortunā adversariorum capti resistere ausi non sunt atque ex insula demigrarunt.

Dareus zieht gegen die Scythen.

3. Eisdem fere temporibus Persarum rex Darēus, 521
Hystaspis filius, ex Asia in Europam exercitu traiecto bis 485
Scythis bellum inferre decrevit. Pontem fecit in Histro 510
flumine, qua copias traduceret. Eius pontis, dum ipse abesset, custodes relīquit principes, quos secum ex Ionia et Aeolĭde duxerat, quibus singulis illarum urbium perpetua dederat imperia. Sic enim *facillime* putavit *se Graecā linguā loquentes, qui Asiam incolerent, sub sua retenturum potestate, si amicis suis oppida tuenda tradidisset, quibus se oppresso nulla spes salutis relinqueretur.*

Miltiades rät zum Abbruch der Donaubrücke.

In hoc numero tum fuit Miltiades. Hic, cum crebri afferrent nuntii *male rem gerere Darēum premique a Scythis*, hortatus est pontis custodes, *ne a fortuna datam occasionem liberandae Graeciae dimitterent. Nam si cum iis copiis*, quas secum transportārat, *interīsset Darēus, non solum Europam fore tutam, sed etiam eos, qui Asiam incolerent Graeci genere, liberos a Persarum futuros dominatione et periculo. Id facile effici posse: ponte enim rescisso regem vel hostium ferro vel inopia paucis diebus interiturum.*

Histiaeus aus Milet ist dagegen.

Ad hoc consilium cum multi accederent, Histiaeus Milesius, ne res conficeretur, obstitit dicens *non idem ipsis, qui summas imperii tenerent, expedire et multitudini, quod Darēi regno ipsorum niteretur dominatio; quo exstincto ipsos potestate expulsos civibus suis poenas daturos. itaque adĕo se abhorrere a ceterorum consilio, ut nihil putaret ipsis utilius quam confirmare regnum Persarum.*

Milt. geht nach Athen zurück.

Huius cum sententiam plurimi essent secuti, Miltiades non dubitans, quin tam multis consciis ad regis aures consilia 493 sua perventura essent, Chersonesum reliquit ac rursus Athenas demigravit. Cuius ratio etsi non valuit, tamen magno opere est laudanda, cum amicior omnium libertati quam suae fuerit dominationi.

Erster Angriff der Perser auf Griechenland.

4. Darēus autem, cum ex Europa in Asiam redīsset, hortantibus amicis, *ut Graeciam redigeret in suam potestatem*, classem quingentarum navium comparavit eique Datim praefecit et Artaphernem iisque ducenta peditum, decem equitum milia dedit, causam intersĕrens *se hostem esse Atheniensibus, quod eorum* 499 *auxilio Iōnes Sardes expugnāssent suaque praesidia interfecissent.*

Die Perser erobern Eretria und landen in Attika.

Illi praefecti regii classe ad Euboeam ap- 490 pulsa celeriter Eretriam ceperunt omnesque eius gentis cives abreptos in Asiam ad regem miserunt. Inde ad Atticam accesserunt et copias in campum Marathonium deduxerunt. Is abest ab oppido circiter milia passuum decem.

Die Ath. bitten die Lacedämonier um Hilfe.

Hoc tumultu Athenienses tam propinquo tamque magno permoti auxilium nusquam nisi a Lacedaemoniis petiverunt Phidippumque cursorem eius generis, qui hemeródromi vocantur, Lacedaemŏnem miserunt, ut nuntiaret *quam celerrimo opus esse auxilio.* Domi autem creant decem praetores, qui exercitui praeessent, in eis Miltiadem. Inter quos magna fuit contentio, ***utrum moenibus se defenderent, an obviam irent hostibus acieque decertarent.*** Unus Miltiades maxime nitebatur, ***ut primo quoque tempore castra fierent: id si factum esset, et civibus animum accessurum, cum viderent de sua virtute non desperari, et hostes eadem re fore tardiores, si animadverterent, auderi contra se tam exiguis copiis dimicare.***

Miltiades rät zum Kampfe.

9000 Athener und 1000 Platäer rücken ins Feld.

5. Hoc in tempore nulla civitas Atheniensibus auxilio fuit praeter Plataeenses. Ea mille misit milites. Itaque horum adventu decem milia armatorum completa sunt, quae manus mirabili flagrabat pugnandi cupiditate. Quo factum est, ut plus quam collegae Miltiades valeret. Eius igitur auctoritate impulsi Athenienses copias ex urbe eduxerunt locoque idoneo castra fecerunt. Deinde postero die sub montis radicibus acie instructa in regione non apertissima — namque arbores multis locis erant rarae — proelium commiserunt hoc consilio, ut et montium altitudine tegerentur et arboribus equitatus hostium impediretur.

Die Perser werden trotz ihrer Übermacht geworfen.

Datis, etsi non aequum locum videbat suis, tamen fretus numero copiarum confligere cupiebat, eoque magis, quod, priusquam Lacedaemonii subsidio venirent, dimicare utile arbitrabatur. Itaque in aciem peditum centum, equitum decem milia produxit proeliumque commisit. In quo tanto plūs virtute valuerunt Athenienses, ut decemplicem numerum hostium profligarent, adeoque eos perterruerunt, ut Persae non castra, sed naves peterent. Quā pugnā nihil adhuc exstitit nobilius: nullă enim umquam tam exigua manus tantas opes prostravit.

Die Athener danken Miltiades in schlichtester Weise.

6. Cuius victoriae non alienum videtur, quale praemium Miltiadi sit tributum, docere, quo facilius intellĕgi possit eandem omnium civitatum esse naturam. Ut enim populi Romani honores quondam fuerunt rari et tenues ob eamque causam gloriosi, nunc autem effusi atque obsoleti, sīc olim apud Athenienses fuisse reperīmus. Namque huic Miltiadi, qui Athenas totamque Graeciam liberaverat, talis honos tributus est, ut in porticu, quae Poecĭlē vocatur, cum pugna depingeretur Marathonia, in decem praetorum numero prima eius imago poneretur hortantis milites proeliumque committentis. Idem ille populus, posteaquam maius imperium est nactus et largitione magistratuum corruptus est, trecentas statuas Demetrio Phalērĕo decrevit.

M. belagert Parus.

7. Post hoc proelium classem septuaginta navium Athenienses eidem Miltiadi dederunt, ut insulas, quae barbăros adiuverant, bello persequeretur. Quo in imperio plerasque ad officium redire coēgit, nonnullas vi expugnavit. Ex his Parum insulam opibus elatam cum oratione reconciliare non posset, copias e navibus eduxit, urbem operibus clausit omnique commeatu privavit; deinde vinĕis ac testudinibus constitutis propius muros accessit. Cum iam in eo esset, ut oppido potiretur, procul lucus, qui ex insula conspiciebatur, nescio quo casu nocturno tempore incensus est. Cuius flamma ut ab oppidanis et oppugnatoribus est visa, utrisque venit in opinionem signum esse a classiariis regiis datum. Quo factum est, ut et Parii a deditione deterrerentur et Miltiades, timens, ne classis regia adventaret, incensis operibus, quae statuerat, cum totĭdem navibus, atque erat profectus, Athenas magna cum offensione civium suorum rediret.

M. kehrt unverrichteter Sache nach Athen zurück.

M. wird deshalb zum Schadenersatz verurteilt.

489 Accusatus igitur est proditionis, quod, cum Parum expugnare posset, a rege corruptus infectis rebus discessisset. Eo tempore aeger erat vulneribus, quae in

oppugnando oppido acceperat. Itaque cum ipse pro se dicere non posset, verba fecerunt *amici*. Causā cognitā capitis absolutus pecuniā multatus est eaque līs quinquaginta talentis aestimata est, quantus in classem sumptus factus erat. Hanc pecuniam quod solvere in praesentia non poterat, in vincula publica coniectus esse ibique diem supremum obīsse dicitur. Id quidem constat, Miltiadem paulo post ex vulnere, quod ad Parum 489
acceperat, mortuum esse.

M. ist gestürzt, weil man seine Macht fürchtete.

8. Verum etsi crimine Pario est accusatus, tamen alia causa fuit damnationis. Namque Athenienses propter bis
Pisistrăti tyrannĭdem, quae paucis annis ante fuerat, 510
nimiam civium suorum potentiam extimescebant. Miltiades, multum in imperiis magistratibusque versatus, non videbatur posse esse *privatus*, praesertim cum consuetudine ad *imperii* cupiditatem trahi videretur. Nam in Chersoneso omnes illos, quos habitaverat, annos perpetuam obtinuerat dominationem tyrannusque fuerat appellatus, sed iustus. Potestatem enim non vi erat consecutus, sed suorum *voluntate*, eamque bonitate retinebat. Omnes autem et dicuntur et habentur tyranni, qui potestate sunt perpetua in ea civitate, quae libertate usa est.

M. hat keinen Anlaß zur Tyrannenfurcht gegeben.

Sed in Miltiade erat cum summa humanitas tum mira communitas, ut nemo tam humilis esset, cui non ad eum aditus patēret, magna auctoritas apud omnes civitates, nobile nomen, laus rei militaris maxima. Haec populus respiciens maluit *illum* innoxium plecti quam *se* diutius esse in timore.

II. Themistocles.

A. Kap. 1: Themistokles arbeitet sich empor.

B. Kap. 2—7: Th. macht sich um Athen verdient.

a) Kap. 2, 1: Er ist der Schöpfer der athenischen Seemacht.

b) Kap. 2, 2—Kap. 5: Er kämpft bei Artemisium und siegt bei Salamis.

c) Kap. 6 und 7: Er legt den Piräus an und setzt die Befestigung Athens durch.

C. Kap. 8—10: Th., verbannt, irrt in Griechenland umher (Kap. 8) und wohnt bis zu seinem Tode im Perserreiche.

Des Th. Eltern und Jugend.

1. Themistŏcles, Neŏclis filius, Atheniensis vitia ineuntis adulescentiae magnis emendavit virtutibus, adeo ut anteferatur ei nemo, pauci pares putentur. Sed ab initio est ordiendum. Pater eius Neocles generosus fuit. Is uxorem Acarnānam civem duxit, ex qua natus est Themistocles. Qui cum minus esset probatus parentibus, quod et liberius vivebat et rem familiarem neglegebat, a patre exheredatus est.

Th. wird beim Volke beliebt.

Quae contumelia non fregit eum, sed erexit. Nam cum iudicavisset sine summa industria non posse eam exstingui, totum se dedidit rei publicae diligentius amicis famaeque serviens. Multum in iudiciis versabatur, saepe in contionem populi prodibat; nulla res maior sine eo gerebatur; celeriter, quae opus erant, reperiebat; facile eădem oratione explicabat. Neque minus in rebus gerendis promptus quam excogitandis erat, quod et de instantibus rebus verissime iudicabat et de futuris callidissime coniciebat. Quo factum est, ut brevi tempore illustraretur.

Th. bestimmt die Athener, eine starke Kriegsflotte zu bauen.

2. Primus autem gradus fuit capessendae rei publicae bello Aeginetico. Ad quod gerendum praetor a populo factus non solum praesenti bello, sed etiam reliquo tempori ferociorem reddidit civitatem. Nam cum pecunia publica, quae ex metallis redibat, largitione magistratuum

quotannis interiret, ille persuasit populo, ut eā pecuniā classis centum navium aedificaretur. Qua celeriter effecta 487 primum Aeginētas fregit, deinde maritimos praedones consectando mare tutum reddidit. In quo cum divitiis ornavit, tum etiam peritissimos belli navalis fecit Athenienses.

Xerxes fällt in Griechenland ein.

Id quantae saluti fuerit universae Graeciae, bello cognitum est Persico, cum Xerxes terra marique bellum universae inferret Europae cum tantis copiis, quantas ne- 480 que antea nec postea habuit quisquam. Huius enim classis mille et ducentarum navium longarum fuit, quam duo milia onerariarum sequebantur, terrestres autem exercitus septingenta peditum, equitum quadraginta milia fuerunt.

Die Athener flüchten sich auf die Schiffe.

— Cuius de adventu cum fama in Graeciam esset perlata et maxime Athenienses peti dicerentur propter pugnam Marathoniam, ei miserunt Delphos consultum, *quidnam facerent de rebus suis.* Deliberantibus Pythia respondit, *ut moenibus ligneis se munirent.* Id responsum quo valeret, cum intellegeret nemo, Themistocles persuasit civibus *consilium esse Apollinis, ut in naves se suaque conferrent: eum enim a deo significari murum ligneum.* Tali consilio probato addunt ad superiores totĭdem naves trirēmes, suaque omnia, quae moveri poterant, partim Salamīnem partim Troezēnem deportant. Arcem sacerdotibus paucisque maioribus natu ad sacra procuranda tradunt, reliquum oppidum relinquunt.

Die Kämpfe bei den Thermopylen und bei Artemisium.

3. Themistoclis consilium cum plerisque civitatibus displiceret et in terra dimicari magis placeret, interim missi erant delecti cum Leonĭda, Lacedaemoniorum rege, qui Thermopȳlas occuparent longiusque barbăros progredi non paterentur. Ii vim hostium non sustinuerunt eoque loco omnes Lacedaemonii interierunt. At classis com- 480 munis Graeciae trecentarum navium, in qua ducentae erant Atheniensium, primum apud Artemisium inter Euboeam continentemque terram cum classiariis regiis conflixit.

Die Griechen ziehen sich nach Salamis zurück.

Angustias enim Themistocles quaerebat, ne multitudine circumiretur. Hinc etsi pari proelio discesserant, tamen eodem loco non sunt ausi manere, quod erat periculum, ne, si pars navium adversariorum Euboeam superavisset, ancipĭti premerentur periculo. Quo factum est, ut ab Artemisio discederent et contra Athenas apud Salamīnem classem constituerent.

Xerxes zerstört Athen.

Th. veranlasst Xerxes zum Angriff.

4. At Xerxes Thermopȳlis expugnatis protinus accessit ad Athenas easque nullis defendentibus, interfectis sacerdotibus, quos in arce invenerat, incendio delevit. Cuius flammā perterriti classiarii cum manere non auderent et plurimi hortarentur, ut domos suas discederent moenibusque se defenderent, Themistocles unus restitit et universos pares esse posse aiebat, dispersos testabatur perituros, idque Eurybiădi Lacedaemonio, qui tum summae imperii praeerat, fore affirmabat. Quem cum minus, quam vellet, moveret, noctu de servis suis, quem habuit fidelissimum, ad regem misit, ut ei nuntiaret suis verbis: *adversarios eius in fuga esse; qui si discessissent, maiore eum labore et longinquiore tempore bellum confecturum, cum singulos consectari cogeretur; quos si statim aggrederetur, brevi universos oppressurum.* Hoc eo valebat, ut invīti ad depugnandum omnes cogerentur.

Die Schlacht bei Salamis.

Hac re audita barbarus, nihil doli subesse credens, postridie alienissimo sibi loco, contra oportunissimo hostibus adeo angusto mari conflixit, ut eius multitudo navium explicari non posset. Itaque victus est magis etiam consilio Themistoclis quam armis Graeciae.

Xerxes kehrt nach Asien zurück.

5. Hic etsi male rem gesserat, tamen tantas habebat reliquias copiarum, ut etiam tum iis opprimere posset hostes. Sed iterum ab eodem gradu depulsus est. Nam Themistocles veritus, ne bellare perseveraret, certiorem eum fecit *id agi, ut pons,* quem ille in Hellesponto fecerat, *dissolveretur ac reditu in Asiam ipse excluderetur,* idque ei persuasit. Itaque quā sex mensibus iter fecerat,

eādem minus diebus triginta in Asiam revertit seque a Themistocle non superatum, sed conservatum iudicavit.

Die Bedeutung des Sieges bei Salamis.

Sic unius viri prudentiā Graecia liberata est Europaeque succubuit Asia. Haec erat altera victoria, quae cum Marathonia possit comparari. Nam pari modo apud Salamīnem parvo numero navium maxima post hominum memoriam classis est devicta.

Th. legt den Hafen Piräus an.

6. Magnus hoc bello Themistocles fuit neque minor 482 bis 477
in pace. Cum enim Phalerico portu neque magno neque bono Athenienses uterentur, eius consilio triplex Piraei portus constitutus est iisque moenibus circumdătus, ut ipsam urbem dignitate adaequaret, utilitate superaret.

Th. setzt die Befestigung Athens durch.

Idem muros Atheniensium restituit praecipuo suo 478
periculo. Namque Lacedaemonii causam idoneam nacti propter barbarorum excursiones, qua negarent *oportere extra Peloponnēsum ullam urbem muros habere, ne essent loca munita, quae hostes possidĕrent,* Athenienses aedificantes prohibere sunt conati. Hoc longe alio spectabat atque videri volebant. Athenienses enim duabus victoriis, Marathonia et Salaminia, tantam gloriam apud omnes gentes erant consecuti, ut intellegerent Lacedaemonii de principatu sibi cum iis certamen fore. Quare eos quam infirmissimos volebant. Postquam autem audierunt muros exstrui, legatos Athenas miserunt, qui id fieri vetarent. His praesentibus illi desiērunt ac *se de ea re legatos ad eos missuros* dixerunt.

Th. geht nach Sparta; der Bau wird beschleunigt.

Hanc legationem suscepit Themistocles et solus primo profectus est; *reliqui legati ut tum exirent, cum satis alti ad tuendum muri exstructi viderentur,* praecepit; *interim omnes, servi atque liberi, opus facerent neque ulli loco parcerent, sive sacer esset sive profānus, sive privatus sive publicus, et undĭque, quod idoneum ad muniendum putarent, comportarent.* Quo factum est, ut Atheniensium muri ex sacellis sepulcrisque constarent.

Th. hält die Lacedämonier listig hin.

7. Themistocles autem, ut Lacedaemŏnem venit, adire ad magistratus noluit et dedit operam, ut quam longissime tempus duceret, causam interponens se collegas exspectare. Cum Lacedaemonii quererentur *opus nihilo minus fieri eumque in ea re conari fallere,* interim reliqui legati sunt consecuti. A quibus cum audīsset non multum superesse munitionis, ad ephŏros Lacedaemoniorum accessit, penes quos summum erat imperium, atque apud eos contendit *falsa iis esse delata; quare aequum esse illos viros bonos nobilesque mittere, qui rem explorarent; interea se obsidem retinerent.*

Spartanische Gesandte in Athen.

Gestus est ei mos, tresque legati functi summis honoribus Athenas missi sunt. Cum his collegas suos Themistocles iussit proficisci iisque praedixit, *ne prius Lacedaemoniorum legatos dimitterent, quam ipse esset remissus.* Hos Athenas pervenisse arbitratus ad magistratus senatumque Lacedaemoniorum adiit et apud eos liberrime professus est: *Athenienses suo consilio, quod communi iure gentium facere possent, deos publicos suosque patrios ac penates, quo facilius ab hoste possent defendere, muris saepsisse neque in eo, quod inutile esset Graeciae, fecisse. Nam illorum urbem ut propugnaculum oppositam esse barbaris, apud quam iam bis classes regias fecisse naufragium. Lacedaemonios autem male et iniuste facere, qui id potius intuerentur, quod ipsorum dominationi, quam quod universae Graeciae utile esset. Quare, si suos legatos recipere vellent,* quos Athenas miserant, *se remitterent.*

Des Th. Rede in Sparta.

Th. wird verbannt.

8. Tamen non effūgit civium suorum invidiam. Namque ob eundem timorem, quo damnatus erat Miltiades, testularum suffragiis e civitate eiectus Argos habitatum
476 concessit. Hic cum magna cum dignitate viveret, Lace-
473 daemonii legatos Athenas miserunt, qui eum absentem accusarent, quod societatem cum rege Persarum ad Graeciam opprimendam fecisset. Hoc crimine absens damnatus

Th. geht von Argos nach Corcyra.

est. Id ut audivit, quod non satis tutum se Argis videbat, Corcȳram demigravit. Ibi cum civitatis principes animadvertisset timere, ne propter se bellum ipsis Lacedaemonii et Athenienses indicerent, ad Admētum, Molossorum regem, quocum ei hospitium non erat, confūgit.

Th. bei Admetus.

Eo cum venisset et in praesentia rex abesset, quo maiore religione se receptum tueretur, filium eius parvŭlum arripuit et cum eo se in sacrarium, quod summā colebatur caerimoniā, coniecit. Inde non prius egressus est, quam rex eum datā dextrā in fidem reciperet; quam ille praestitit. Nam cum ab Atheniensibus et Lacedaemoniis exposceretur publice, supplicem non prodidit monuitque, *ut consuleret sibi; difficile enim esse, in tam propinquo loco tuto eum versari.*

Th. entkommt nach Ephesus.

Itaque Pydnam eum dedūci iussit et, quod satis esset praesidii, dedit. Hic in navem omnibus ignotus nautis conscendit. Quae cum tempestate maxima Naxum ferretur, ubi tum Atheniensium erat exercitus, sensit
Themistocles, *si eo pervenisset, sibi esse pereundum.* Hac 473
necessitate coactus domino navis, quis sit, aperit multa pollĭcens, si se conservavisset. At ille, clarissimi viri captus misericordiā, diem noctemque procul ab insula in alto navem tenuit in ancŏris neque quemquam ex ea exire passus est. Inde Ephĕsum pervĕnit ibique Themistoclem expōnit. Cui ille pro meritis postea gratiam rettulit.

Th. in Asien; sein Brief an den Perserkönig.

9. Scio plerosque ita scripsisse: Themistoclem
Xerxe regnante in Asiam transīsse. Sed ego potissi- 485 bis
mum Thucydĭdi credo, quod et aetate proximus de iis, 473
qui illorum temporum historiam reliquerunt, et eiusdem
civitatis fuit. Is autem ait ad Artaxerxem eum venisse 472 bis
atque his verbis epistulam misisse: '*Themistocles veni* 425
ad te, qui plurima mala omnium Graecorum in domum tuam intuli, quamdiu mihi necesse fuit in patrem tuum bellare patriamque meam defendere. Idem multo plura bona feci, postquam in tuto ipse et ille in periculo

esse coepit. Nam cum in Asiam reverti vellet proelio apud Salamīnem facto, litteris eum certiorem feci id agi, ut pons, quem in Hellesponto fecerat, dissolveretur atque ipse ab hostibus circumiretur. Quo nuntio ille periculo est liberatus. Nunc autem confūgi ad te, exagitatus a cuncta Graecia, tuam petens amicitiam; quam si ero adeptus, non minus me bonum amicum habebis, quam fortem inimicum ille expertus est. Te autem rogo, ut de iis rebus, quas tecum collŏqui volo, annuum mihi tempus des eoque transacto ad te venire patiaris.'

10. Huius rex animi magnitudinem admīrans cupiensque talem virum sibi conciliari veniam dedit. Ille omne illud tempus litteris sermonique Persarum dedit, quibus adeo erudītus est, ut multo commodius dicatur apud regem verba fecisse, quam ii poterant, qui in Persĭde erant nati. Hic cum multa regi esset pollicitus gratissimumque illud: *si suis uti consiliis vellet, illum Graeciam bello oppressurum,* magnis muneribus ab Artaxerxe donatus in Asiam rediit domiciliumque Magnēsĭae sibi constituit. Namque hanc urbem ei rex donaverat, quae ei panem praeberet (ex qua regione quinquagena talenta quotannis redibant), Lampsăcum autem, unde vinum sumeret, Myūnta, ex qua obsonium haberet.

Th. lebt im Schutze des Großkönigs.

470 Huius ad nostram memoriam monumenta manserunt duo: sepulcrum prope oppidum et statua in foro Magnesiae. De cuius morte varie apud plerosque scriptum est, sed nos eundem potissimum Thucydĭdem auctorem probamus, qui illum ait Magnesiae morbo mortuum neque negat fuisse famam *venenum eum sua sponte sumpsisse, cum se, quae regi de Graecia opprimenda pollicitus esset, praestare posse desperaret.* Idem ossa eius clam in Attica ab amicis sepulta, quoniam legibus non concederetur, quod proditionis esset damnatus, memoriae prodidit.

Th. stirbt.

III. Aristides.

A. Kap. 1: A. muß vor Themistokles weichen und lebt in der Verbannung.
B. Kap. 2: Zurückgerufen begründet A. die Vorherrschaft der Athener zur See.
C. Kap. 3: A. lebt und stirbt in größter Einfachheit.

Aristides wird verbannt.

1. Aristīdes, Lysimăchi filius, Atheniensis, aequalis
fere fuit Themistocli atque cum eo de principatu con-
tendit, namque obtrectarunt inter se. In his autem
cognitum est, quanto antestaret eloquentia innocentiae.
Quamquam enim adeo excellebat Aristides abstinentia,
ut unus post hominum memoriam, quem quidem nos
audierimus, cognomine Iustus sit appellatus, tamen a
Themistocle collabefactus testula illa exsilio decem
annorum multatus est. Qui quidem cum intellegeret **485**
reprĭmi concitatam multitudinem non posse, cedensque
animadvertisset quendam scribentem, *ut patriā pelle-
retur*, quaesīsse ab eo dicitur, *quare id faceret aut quid
Aristides commisisset, cūr tanta poena dignus duceretur.*
Cui ille respondit *se ignorare Aristidem, sed sibi non
placere, quod tam cupide laboravisset, ut praeter ceteros Iustus
appellaretur.* — Is decem annorum legitimam poenam non

A. wird zurückgerufen.

pertulit. Nam postquam Xerxes in Graeciam descendit, **480**
sexto fere anno post quam erat expulsus, populi scito in
patriam restitutus est.

A. kämpft bei Salamis und Platää.

2. Interfuit autem pugnae navali apud Salamīnem, **480**
quae facta est, priusquam poenā liberaretur. Idem prae-
tor fuit Atheniensium apud Plataeas in proelio, quo **479**
fusus barbarorum exercitus Mardoniusque interfectus est.

A. begründet die Vorherrschaft Athens zur See.

Neque aliud est ullum eius in re militari illustre
factum quam eius imperii memoria; iustitiae vero et
aequitatis et innocentiae multa, in primis, quod eius **477**
aequitate factum est, cum in communi classe esset
Graeciae simul cum Pausania, quo duce Mardonius erat

fugatus, ut summa imperii maritimi ab Lacedaemoniis transferretur ad Athenienses; namque ante id tempus terra marique duces erant Lacedaemonii. Tum autem et intemperantiā Pausaniae et iustitiā factum est Aristidis, ut omnes fere civitates Graeciae ad Atheniensium societatem se applicarent et contra barbaros eos sibi duces deligerent.

A. sammelt de Bundesschatz auf Delus.

3. Quos quo facilius repellerent, si forte bellum renovare conarentur, ad classes aedificandas exercitusque comparandos quantum pecuniae quaeque civitas daret, Aristides delectus est, qui constitueret, eiusque arbitrio quadringena et sexagena talenta quotannis Delum sunt collata; id enim commune aerarium esse voluerunt. Quae omnis pecunia postero tempore Athenas translata est.

A. lebt uneige nützig und stirl mittellos.

Idem qua fuerit abstinentia, nullum est certius indicium, quam quod, cum tantis rebus praefuisset, in tanta paupertate decessit, ut, unde efferretur, vix reliquerit. Quo factum est, ut filiae eius publice alerentur
478 et de communi aerario dotibus datis collocarentur. Decessit autem fere post annum quartum, quam Themistocles Athenis erat expulsus.

IV. Pausanias.

A. Kap. 1 und 2: Pausanias ist siegreicher Feldherr bei Platää und Byzanz, wird aber wegen verräterischer Umtriebe zurückgerufen.

B. Kap. 3 und 4: Sein Verrat kommt an den Tag.

C. Kap. 5: P. wird dafür mit dem Tode bestraft.

P. ist der Sieg von Platää.

1. Pausanias Lacedaemonius magnus homo, sed varius in omni genere vitae fuit; nam ut virtutibus
479 eluxit, sic vitiis est obrūtus. Cuius illustrissimum est proelium apud Plataeas commissum. Namque illo duce Mardonius, satrăpes regius, natione Persă, Darēi regis

gener, in primis omnium Persarum et manu fortis et consilii plenus, cum ducentis milibus peditum, quos virītim legerat, et viginti equitum haud ita magna manu Graeciae fugatus est eoque cecidit proelio.

es P. Eitelkeit.

Qua victoria elatus plurima miscere coepit et maiora concupiscere. Sed primum in eo est reprehensus, quod ex praeda tripŏdem aureum Delphis posuisset epigrammăte inscripto, in quo haec erat sententia: ***suo ductu barbaros apud Plataeas esse deletos et ob eam victoriam se Apollini id donum dedisse.*** Hos versus Lacedaemonii exsculpserunt neque aliud scripserunt quam nomina earum civitatum, quarum auxilio Persae erant victi.

. sinnt auf Verrat.

2. Post id proelium eundem Pausaniam cum classe communi Cyprum atque Hellespontum miserunt, ut ex iis regionibus barbarorum praesidia depelleret. Pari 477
felicitate in ea re usus, elatius se gerere coepit maioresque appetere res. Nam cum Byzantio expugnato cepisset complures Persarum nobiles atque in eis nonnullos regis propinquos, hos clam Xerxi remisit simulans, eos ex vinculis publicis effugisse, et cum iis Gongȳlum Eretriensem, qui litteras regi redderet, in quibus haec fuisse scripta Thucydĭdes memoriae prodidit:

Der Brief des P. an Xerxes.

'***Pausanias, dux Spartae, quos Byzantii ceperat, postquam propinquos tuos cognovit, tibi muneri misit seque tecum affinitate coniungi cupit; quare, si tibi videtur, des ei filiam tuam nuptum. Id si feceris, et Spartam et ceteram Graeciam sub tuam potestatem se adiuvante te redacturum pollicetur. His de rebus si quid geri volueris, certum hominem ad eum mittas, quocum colloquatur.***'

P. wird verdächtig und abgesetzt.

Rex tot hominum salute tam sibi necessariorum magno opere gavisus, confestim cum epistula Artabāzum ad Pausaniam mittit, in qua eum collaudat ac petit, ***ne cui rei parcat ad ea efficienda, quae polliceatur; si perfecerit, eum nullius rei a se repulsam laturum.*** Cuius Pausanias voluntate cognita alacrior ad rem gerendam

factus in suspicionem cecidit Lacedaemoniorum. Quo facto domum revocatus, accusatus capitis absolvitur, multatus tamen pecunia neque ad classem remissus est.

P. lebt wie ein Perser.

3. At ille non multo post sua sponte ad exercitum rediit et ibi non callida ratione cogitata patefecit. Non enim mores patrios solum, sed etiam cultum vestitumque mutavit. Apparatu regio utebatur, veste Medĭca; satellites Medi et Aegyptii sequebantur; epulabatur more Persarum luxuriosius, quam qui aderant perpeti possent; aditum petentibus non dabat, superbe respondebat, crudeliter imperabat. Spartam redire nolebat; Colōnas, qui locus in agro Troico est, se contulerat; ibi consilia cum patriae tum sibi inimica capiebat.

P. wird nach Sparta gerufen und dort beobachtet.

Id postquam Lacedaemonii rescierunt, legatos cum clava ad eum miserunt, in qua more illorum erat scriptum: *nisi domum reverteretur, se capitis eum damnaturos.* Hoc nuntio commotus, sperans se etiam tum pecunia et potentia instans periculum posse depellere, domum rediit. Eo ut venit, ab ephŏris in vincula publica est coniectus: licet enim legibus eorum cuivis ephoro hoc facere regi. Hinc tamen se expedivit neque eo magis carebat suspicione, nam opinio manebat, eum cum rege habere societatem. Est genus quoddam hominum, quod Hilōtae vocatur, quorum magna multitudo agros Lacedaemoniorum colit servorumque munere fungitur. Hos quŏque spe libertatis sollicitare existimabatur. Sed quod earum rerum nullum erat apertum crimen, quo coargui posset, non putabant de tali tamque claro viro suspicionibus oportere iudicari et exspectandum, dum se ipsa res aperiret.

Sein Verrat wird bekannt.

4. Interim Argilĭus quidam adulescentulus, quem puerum Pausanias dilexerat, cum epistulam ab eo ad Artabāzum accepisset eique in suspicionem venisset *aliquid in ea de se esse scriptum, quod nemo eorum redĭsset,* qui eodem missi erant, vincula epistulae laxavit signoque detracto cognovit, si pertulisset, sibi esse pereundum.

Erant in eadem epistula, quae ad ea pertinebant, quae inter regem Pausaniamque convenerant. Has ille litteras ephoris tradidit.

P. entdeckt selbst seinen Verrat.

Hoc loco non est praetereunda gravitas Lacedaemoniorum. Nam ne illius quidem indicio impulsi sunt, ut Pausaniam comprehenderent, neque prius vim adhibendam putaverunt, quam se ipse indicavisset. Itaque illi indĭci, quid fieri vellent, praeceperunt. Fanum Neptūni est Taenări, quod violari nefas putant Graeci. Eo ille confūgit in araque consēdit. Iuxta hanc locum fecerunt sub terra, ex quo posset audiri, si quis quid loqueretur cum Argilio. Eo ex ephoris quidam descenderunt. Pausanias, ut audivit Argilium confugisse in aram, perturbatus eo venit. Quem cum supplicem dei videret in ara sedentem, quaerit, causae quid sit tam repentini consilii. Huic ille, quid ex litteris comperisset, aperit. Tum eo magis Pausanias perturbatus orare coepit, *ne enuntiaret neve se meritum de illo optime proderet: si eam veniam sibi dedisset tantisque implicatum rebus sublevavisset, id magno ei praemio futurum.*

P. flüchtet sich in den Minervatempel zu Sparta.

5. His rebus ephori cognitis melius esse putarunt in urbe eum comprehendi. Quo cum essent profecti et Pausanias placato Argilio, ut putabat, Lacedaemŏnem reverteretur, in itinere, cum iam in eo esset, ut comprehenderetur, ex vultu cuiusdam ephori, qui eum admoneri cupiebat, insidias sibi fieri intellexit. Itaque paucis ante gradibus, quam qui eum sequebantur, in aedem Minervae, quae Chalcíoecus vocatur, confugit.

P. stirbt den Hungertod.

Inde ne exire posset, statim ephori valvas eius aedis obstruxerunt tectumque sunt demoliti, quo celerius sub divo interiret. Dicitur eo tempore mater Pausaniae vixisse eamque iam magno natu, postquam de scelere filii compĕrit, in primis ad filium claudendum lapidem ad introitum aedis attulisse. Is cum semianimis de templo elatus esset, confestim animam efflavit. Sic

473 Pausanias magnam belli gloriam turpi morte maculavit. Cuius mortui corpus cum eodem nonnulli dicerent inferri oportere, quo eos, qui supplicio affecti essent, displicuit pluribus, et procul ab eo loco infoderunt, quo erat mortuus. Inde postea dei Delphici responso erūtus atque eodem loco sepultus est, ubi decesserat. Seine Bestattung.

V. Cimon.

A. Kap. 1 und 2: Cimon kämpft siegreich im Ägäischen Meere und besiegt die Perser am Eurymĕdon.

B. Kap. 3: C. wird verbannt, aber wieder zurückgerufen und stirbt als Feldherr auf Cypern.

C. Kap. 4: Über Cimons Charakter; seine Freigiebigkeit.

1. Cimōn, Miltiadis filius, Atheniensis post patris mortem celeriter ad principatum venit. Habebat enim satis eloquentiae, summam liberalitatem, magnam prudentiam cum iuris civilis tum rei militaris, quod cum patre a puero in exercitibus fuerat versatus. Itaque et populum urbanum in sua tenuit potestate et apud exercitum plurimum valuit auctoritate. C. kommt rasch zu Ansehen.

476 **2.** Primum imperator ad flumen Strymŏnem Persas ex oppido Eiōne expulit magnasque copias Thracum fugavit. Eodem anno Scyrum, quam eo tempore Dolŏpes incolebant, vacuefecit, possessores veteres, quod contumacius se gesserant, ex urbe insulaque eiecit, agros civibus divisit. 467 bis 465 Idem postea Thasios opulentia fretos, qui per triennium fortiter restiterant, fregit. His victoriis magna praeda potitus, cum domum reverteretur, quod iam nonnullae insulae propter acerbitatem imperii defecerant, bene animatas confirmavit, alienatas ad officium redire coēgit. C.s Kriegsthaten in Griechenland.

469 Idem iterum imperator ad flumen Eurymedontem Cypriorum et Phoenīcum ducentarum navium classem Die Doppelschlacht am Eurymedon.

devictam cepit eodemque die pari fortuna in terra usus est. Namque hostium navibus captis statim ex classe copias suas eduxit barbarorumque maximam vim uno concursu prostravit. Ex his manubiis arx Athenarum, qua ad meridiem vergit, est ornata.

C. wird verbannt.

3. Quibus rebus cum unus in civitate maxime floreret, incidit in eandem invidiam, in quam pater ceterique Atheniensium principes. Nam testarum suffragiis, quae illi ostracismum vocant, decem annorum exsilio multatus **463**
est. Cuius facti celerius Athenienses quam ipsum paenituit. Nam cum ille animo forti invidiae ingratorum civium cessisset bellumque Lacedaemonii Atheniensibus intulissent, confestim notae eius virtutis desiderium consecutum est.

C. wird zurückgerufen u. stirbt.

Itaque post annum quintum, quam expulsus erat, in patriam revocatus est. Qui quod hospitio Lacedaemonio- **458**
rum utebatur, melius existimans contendere Lacedaemŏnem sua sponte est profectus pacemque inter duas poten- **451**
tissimas civitates conciliavit. Paulo post Cyprum cum **449**
ducentis navibus imperator missus, cum maiorem partem insulae devicisset, in morbum implicitus in oppugnando oppido Citio est mortuus.

C.s Freigiebigkeit und Leutseligkeit.

4. Athenienses Cimonem non solum in bello, sed etiam in pace diu desideraverunt. Fuit enim tanta liberalitate, ut, cum compluribus locis praedia hortosque haberet, numquam in eis custodem poneret, ne quis impediretur, quominus eis rebus, quibus quisque vellet, frueretur. Semper eum servi cum nummis sunt secuti, ut, si quis opis indigeret, haberet, quod statim daret, ne differendo videretur negare. Saepe cum aliquem videbat minus bene vestitum, suum amiculum dedit. Cotidie sic cena ei coquebatur, ut, quos invocatos vidisset in foro, omnes ad se vocaret; quod facere nullo die praetermittebat. Nulli fides eius, nulli opera, nulli res familiaris defuit, multos locupletavit, complures pauperes,

qui, unde efferrentur, non reliquissent, suo sumptu extulit. Cum sic se gereret, minime est mirandum, si et vita eius fuit secura et mors acerba.

VI. Lysander.

A. Kap. 1 und 2: Lysander, durch das Glück verwöhnt, macht sich durch herrisches Wesen sehr verhaßt.

B. Kap. 3: L. sucht die Königsgewalt in Sparta zu stürzen, fällt aber schon 395 bei Haliartus.

C. Kap. 4: Die Doppelzüngigkeit seines Wesens beweist namentlich ein Brief des Pharnabāzus.

1. Lysander Lacedaemonius magnam reliquit sui famam et felicitate et virtute partam. Athenienses enim cum Peloponnesiis bellum gerentes sexto et vicesimo **L. besiegt Athen.**
405 anno devicit, neque, id qua ratione consecutus sit, latet. Non enim virtute sui exercitus, sed immodestia factum est adversariorum, qui, quod dicto audientes imperatoribus suis non erant, palati in agris relictis navibus in hostium venerunt potestatem. Quo facto Athenienses
404 se Lacedaemoniis dediderunt.

L.s Hochmut macht die Spartaner verhaßt.

Hac victoria Lysander elatus, cum antea semper factiosus audaxque fuisset, sic sibi indulsit, ut eius operā in maximum odium Graeciae Lacedaemonii pervenirent. Nam cum hanc causam Lacedaemonii dictitavissent sibi esse belli, ut Atheniensium impotentem dominationem refringerent, Lysander, postquam ad Aegŏs flumen classe hostium est potitus, nihil aliud molitus est, quam ut omnes civitates in sŭa teneret potestate, cum id se Lacedaemoniorum causa facere simularet. Namque undĭque eis, qui Atheniensium rebus studuissent, eiectis decem delegerat in una quaque civitate, quibus summum imperium potestatemque omnium rerum committeret. Horum in numerum nemo admittebatur, nisi

qui aut eius hospitio continebatur aut se illius fore
proprium fide confirmaverat.

L. zeigt sich grausam u. treulos. **2.** Ita decemvirali potestate in omnibus urbibus
constituta ipsius nutu omnia gerebantur. Cuius de cru-
delitate ac perfidia satis est unam rem exempli gratia
proferre, ne de eodem plura enumerando defatigemus
lectores. Victor ex Asia cum reverteretur Thasumque
devertisset, quod ea civitas plerumque ab Atheniensibus 404
steterat, (proinde ac si non iidem firmissimi solerent esse
amici, qui constantes fuissent inimici,) pervertere eam
concupivit. Vidit autem, nisi in eo occultavisset volun-
tatem, futurum esse, ut Thasii dilaberentur suisque rebus
consulerent. Ne id fieret, se omnibus temperaturum esse
promisit, sed cum nobilissimi cives ad ipsum in fanum
Herculis convenissent, eos comprehendi ac necari iussit.

L. sucht Orakel zu bestechen. **3.** Itaque Lacedaemonii decemviralem potestatem ab 403
illo constitutam sustulerunt. Quo doloro incensus iniit
consilia reges Lacedaemoniorum tollere. Sed sentiebat
id se sine ope deorum facere non posse, quod Lace-
daemonii omnia ad oracula referre consuērant. Primum
Delphicum corrumpere est conatus; cum id non potuisset,
Dodonaeum adortus est. Hinc quoque repulsus dixit *se
vota suscepisse, quae Iŏvi Hammōni solveret,* existimans
se Afros facilius corrupturum. Hac spe cum profectus 398
esset in Africam, multum eum antistites Iovis fefellerunt.
Nam non solum corrumpi non potuerunt, sed etiam
legatos Lacedaemŏnem miserunt, qui Lysandrum accusa-
rent, *quod sacerdotes fani corrumpere conatus esset.*

L. fällt. Accusatus hoc crimine iudicumque absolutus
sententiis Phocensibus missus subsidio occisus est a
L.s letzter Plan. Thebanis apud Haliartum. Quam vere de eo esset iudi- 395
catum, si condemnatus esset, oratio indicio fuit, quae
post mortem in domo eius reperta est, in qua suadet
Lacedaemoniis, ut regia potestate dissoluta ex omnibus
dux deligatur ad bellum gerendum, sed sic scripta, ut

deorum videretur congruere sententiae, quam ille se habiturum pecunia fidens speraverat. Hanc ei scripsisse Clĕōn Halicarnassius dicitur.

4. Hoc loco non est praetereundum factum Phar- **L. bittet Pharn bazus um eir gutes Zeugnis**
404 nabāzi, satrăpis regii. Nam cum Lysander praefectus classis in bello multa crudeliter avareque fecisset deque iis rebus suspicaretur ad cives suos esse perlatum, petiit a Pharnabazo, *ut ad ephŏros sibi testimonium daret, quanta sanctitate bellum gessisset sociosque tractavisset, deque ea re accurate scriberet; magnam enim eius auctoritatem in ea re futuram.*

Hoc ille liberaliter pollicetur. Librum grandem **Pharnabazus täuscht ihn.** multis verbis conscribit, in quibus summis eum effert laudibus. Quem cum Lysander legisset probavissetque, ille, dum signatur, alterum pari magnitudine et tanta similitudine, ut discerni non posset, signatum subiecit, in quo accuratissime eius avaritiam perfidiamque accusaverat.

Lysander domum cum redīsset, postquam de suis **L. wird sein ei ner Anklägei** rebus gestis apud maximum magistratum, quae voluerat, dixit, testimonii loco librum a Pharnabazo datum tradidit. Hunc summoto Lysandro cum ephŏri cognovissent, ipsi legendum dederunt. Ita ille imprūdens ipse suus fuit accusator.

VII. Alcibiades.

A. Kap. 1: Die Vorzüge und Fehler des A. werden gegenübergestellt.

B. Kap. 2—10: Der Lebenslauf des A.
- a) Kap. 2 und 3: Seine Jugend und sein erstes Amt.
- b) Kap. 4: A. steht auf Seiten der Spartaner.
- c) Kap. 5 und 6: A. wirkt wieder für seine Vaterstadt.
- d) Kap. 7 und 8: A., wieder abgesetzt, sucht den Athenern zu nützen.

e) Kap. 9 und 10: A. lebt in Asien und fällt dem Hasse der Spartaner zum Opfer.

C. Kap. 11: Rückblick auf die Bedeutung des A.

Die Eigenschaften des Alcibiades. 1. virtutes.

1. In Alcibiăde, Clinĭae filio, Atheniensi natura, quid efficere possit, videtur experta. Constat enim inter omnes, qui de eo memoriae prodiderunt, nihil illo fuisse excellentius vel in vitiis vel in virtutibus. Natus in amplissima civitate summo genere, erat omnium aetatis suae multo formosissimus, dives, ad omnes res aptus consiliique plenus; disertus, ut in primis dicendo valeret, quod tanta erat commendatio oris atque orationis, ut nemo ei posset resistere; cum tempus poscebat, laboriosus, patiens; liberalis, splendidus non minus in vita quam in victu; affabilis, blandus, temporibus callidissime serviens.

2. vitia.

Idem, simulac se remiserat neque causa suberat, quare animi laborem perferret, luxuriosus, dissolutus, libidinosus, intemperans reperiebatur, ut omnes admirarentur in uno homine tantam esse dissimilitudinem tamque diversam naturam.

A.s' Jugend.

2. Educatus est in domo Perĭclis, quocum affinitate coniunctus erat, eruditus a Socrăte, qui eum filii loco amabat; socerum habuit Hipponīcum, omnium Graeca lingua loquentium ditissimum, ut ipse neque plura bona neque maiora posset consequi, quam vel natura vel fortuna tribuerat.

A. zum Feldherrn gewählt.

3. Bello Peloponnesio eius consilio atque auctoritate Athenienses bellum Syracusanis indixerunt. Ad **415**
quod gerendum ipse dux delectus est; duo praeterea collegae dati sunt, Nicĭas et Lamăchus.

In Athen werden die Hermessäulen umgeworfen.

Id cum appararetur, priusquam classis exiret, accidit, ut una nocte omnes Hermae, qui Athenis erant, deicerentur praeter unum, qui ante ianuam erat Andocĭdis. Hoc cum appareret non sine magna multorum consensione esse factum, quae non ad privatam, sed

ad publicam rem pertineret, magnus multitudini timor est iniectus, ne quă repentina vis in civitate exsisteret, quae libertatem populi opprimeret.

A. kommt in de Verdacht der Teilnahme am Frevel.

Hoc maxime convenire in Alcibiadem videbatur, quod et potentior et maior quam privatus existimabatur. Multos enim liberalitate devinxerat, plures etiam operā forensi suos reddiderat. Qua re fiebat, ut omnium oculos, quotienscumque in publicum prodīsset, ad se converteret neque ei par quisquam in civitate poneretur. Itaque non solum spem in eo habebant maximam, sed etiam timorem, quod et obesse plurimum et prodesse poterat. Aspergebatur etiam infamiā, quod in domo sua facere mysteria dicebatur (quod nefas erat more Atheniensium), idque non ad religionem, sed ad coniurationem pertinere existimabatur.

Die Anklage wird absichtlic verzögert.

4. Hoc crimine in contione ab inimicis compellabatur. Sed instabat tempus ad bellum proficiscendi. Id ille intuens neque ignōrans civium suorum consuetudinem postulabat, *ut, si quid de se agi vellent, potius de praesente quaestio haberetur, quam absens invidiae crimine accusaretur.* Inimici vero eius *quiescendum in praesentia,* quia noceri ei non posse intellegebant, *et illud tempus exspectandum* decreverunt, *quo classis exīsset, ut absentem aggrederentur,* itaque fecerunt.

A. soll vor Ge richt erscheinei

Nam postquam in Siciliam eum pervenisse crediderunt, absentem, *quod sacra violavisset,* reum fecerunt. Qua de re cum ei nuntius a magistratu in Siciliam missus esset, *ut domum ad causam dicendam rediret,* essetque in magna spe provinciae bene administrandae, non parēre noluit et in trirēmem, quae ad eum deportandum missa erat, conscendit.

A. flieht, in Athen zum Tod verurteilt, nac Sparta.

Hac Thurios in Italiam pervectus, multa secum repŭtans de immoderata civium suorum licentia atque crudelitate in nobiles, utilissimum esse arbitratus impendentem evitare tempestatem, clam se ab custodibus

subduxit et inde primum Elĭdem, deinde Thebas venit.
Postquam autem *se bonis publicatis capitis damnatum esse*
audivit *et Eumolpĭdas sacerdotes a populo coactos esse, ut*
se devoverent, eiusque devotionis exemplum, in pila lapidĕa
incīsum, positum esse in publico, Lacedaemonem demi-
gravit.

A. unterstützt d. Lacedämonier.

Ibi, ut ipse praedicare consuērat, non cum patria,
sed cum inimicis suis bellum gessit, *quod eidem hostes*
essent civitati: nam cum intellegerent se plurimum prodesse
posse rei publicae, ex ea eiecisse plusque irae suae quam
utilitati communi paruisse. Itaque eius consilio Lace-
daemonii cum Persarum rege amicitiam fecerunt, deinde
Decelēam in Attica munierunt praesidioque ibi perpetuo **413**
posito in obsidione Athenas tenuerunt. Eiusdem operā **412**
Ioniam a societate Atheniensium averterunt. Quo facto
Lacedaemonii multo superiores bello esse coeperunt.

A. fühlt sich in Sparta nicht sicher und flieht zu Tissaphernes.

5. Neque vero his rebus tam amici Alcibiadi sunt
facti quam timore ab eo alienati. Nam cum acerrimi
viri praestantem prudentiam in omnibus rebus cogno-
scerent, pertimuerunt, ne caritate patriae ductus aliquando
ab ipsis descisceret et cum suis in gratiam rediret. Ita-
que tempus eius interficiendi quaerere instituerunt. Id
Alcibiades diutius celari non potuit. Erat enim ea saga-
citate, ut decĭpi non posset, praesertim cum animum
attendisset ad cavendum. Itaque ad Tissaphernem, prae- **412**
fectum regis Darēi, se contulit.

A. tritt wieder zu den Athenern über.

Cuius cum in intimam amicitiam pervenisset et
Atheniensium male gestis in Sicilia rebus opes sene- **413**
scere, contra Lacedaemoniorum crescere videret, initio
cum Pisandro praetore, qui apud Samum exercitum habe-
bat, per internuntios colloquitur et de reditu suo facit
mentionem. Is enim erat eodem quo Alcibiades sensu,
populi potentiae non amicus et optimatium fautor.
Ab hoc destitutus primum per Thrasybūlum, Lyci **411**
filium, ab exercitu recipitur praetorque fit apud Samum,

postea suffragante Theramĕne populi scito restituitur parique absens imperio praeficitur simul cum Thrasybūlo et Theramĕne.

A. kehrt siegreich nach Athen zurück.

Horum in imperio tanta commutatio rerum facta est, ut Lacedaemonii, qui paulo ante victores viguerant,
410 perterriti pacem peterent. Victi enim erant quinque proeliis terrestribus, tribus navalibus, in quibus ducentas naves trirēmes amiserant, quae captae in hostium venerant potestatem. Alcibiades simul cum collegis receperat Ioniam, Hellespontum, multas praeterea urbes Graecas, quae in ora sitae sunt Thraciae, quarum expugnaverant complures, in eis Byzantium, neque minus multas consilio ad amicitiam adiunxerant, quod in captos clementia fuerant usi. Ita praeda onusti locupletato exercitu maximis
408 rebus gestis Athenas venerunt.

Die Athener empfangen ihn reuig und versöhnlich.

6. His cum obviam universa civitas in Piraeum descendisset, tanta fuit omnium exspectatio visendi Alcibiadis, ut ad eius trirēmem vulgus conflueret, proinde ac si solus advenisset. Sic enim populo erat persuasum et adversas superiores et praesentes secundas res accidisse eius operā. Itaque et suas in Sicilia clades et Lacedaemoniorum victorias culpae suae tribuebant, quod talem virum e civitate expulissent. Neque id sine causa arbitrari videbantur. Nam postquam ille exercitui praeesse coeperat, neque terra neque mari hostes pares esse potuerant.

A. wird feierlichst eingeholt.

Hic ut e navi egressus est, quamquam Theramĕnes et Thrasybūlus eisdem rebus praefuerant simulque venerant in Piraeum, tamen unum omnes illum prosequebantur, et, id quod numquam antea evenerat nisi Olympĭae victoribus, coronis laurĕis taeniisque vulgo donabatur. Ille lacrĭmans talem benevolentiam civium suorum accipiebat, reminiscens pristĭni temporis acerbitatem. Postquam in urbem venit, contione advocata sic verba fecit, ut nemo tam ferus esset, quin eius

casui illacrimaret inimicumque iis se ostenderet, quorum operā patriā pulsus fuerat, proinde ac si alius populus, non ille ipse, qui tum flebat, eum sacrilegii damnavisset.

Die Strafen werden aufgehoben.

Restituta igitur ei sunt publice bona, eidemque illi Eumolpĭdae sacerdotes rursus expiare sunt coacti, qui eum devoverant, pilaeque illae, in quibus devotio fuerat scripta, in mare praecipitatae.

A. fällt bald wieder in Ungnade beim Volke.

7. Haec Alcibiadi laetitia non nimis fuit diuturna. Nam cum ei omnes essent honores decreti totaque res publica domi bellique tradita, ut unius arbitrio gereretur, et ipse postulavisset, ut duo sibi collegae darentur, Thrasybūlus et Adimantus, neque id negatum esset, classe in Asiam profectus, quod apud Cymēn et **407**
Nŏtĭum minus ex sententia res gesta erat, in invidiam recidit; nihil enim eum efficere non posse ducebant. Ex quo fiebat, ut omnia minus prospere gesta culpae ei tribuerent, cum aut neglegenter aut malitiose eum fecisse loquerentur; sicut tum accidit. Nam corruptum a rege capere Cymen eum noluisse arguebant.

A. wird wieder abgesetzt.

Itaque Alcibiadi maxime putamus malo fuisse nimiam opinionem ingenii atque virtutis. Timebatur enim non minus quam diligebatur, ne secundā fortunā magnisque opibus elatus tyrannidem concupisceret. Quibus rebus factum est, ut absenti magistratum abrogarent et decem novos praetores crearent, in eis Conōnem.

A. wohnt in Thracien.

Id ille ut audivit, domum reverti noluit et se Pactўēn contulit ibique tria castella communiit, Ornōs, Bisanthēn, Neontīchŏs, manuque collecta primus Graecorum in interiorem Thraciam introiit, gloriosius existimans barbarorum praedā locupletari quam Graecorum. Qua ex re creverat cum famā tum opibus magnamque amicitiam sibi cum quibusdam regibus Thraciae pepererat.

A. bietet vor der Schlacht am Ziegenflusse den Athenern seine Hilfe an.

8. Neque tamen a caritate patriae potuit recedere. Nam cum ad Aegŏs flumen Philŏcles, praetor Athe- **405**
niensium, classem constituisset neque longe abesset Ly-

sander, praetor Lacedaemoniorum, qui in eo erat occupatus, ut bellum quam diutissime duceret, quod ipsis pecunia a rege suppeditabatur, contra Atheniensibus exhaustis praeter arma et naves nihil supererat: Alcibiades ad exercitum venit Atheniensium ibique praesente vulgo agere coepit: *si vellent, se coacturum Lysandrum dimicare aut pacem petere. Lacedaemonios eo nolle classe confligere, quod pedestribus copiis plus quam navibus valerent. Sibi autem esse facile Seuthem, regem Thracum, adducere, ut eum terrā depelleret. Quo facto illum necessario aut classe conflicturum aut bellum compositurum.*

Abgewiesen sucht A. durch Rat zu helfen.

Id etsi vere dictum Philŏcles animadvertebat, tamen postulata facere noluit, quod sentiebat *se Alcibiade recepto nullius momenti apud exercitum futurum et, si quid secundi evenisset, nullam in ea re suam partem fore, contra ea, si quid adversi accidisset, se unum eius delicti futurum reum.* Ab hoc discedens Alcibiades '*quoniam*' inquit '*victoriae patriae repugnas, illud moneo, ne iuxta hostem castra nautica habeas. Periculum enim est, ne immodestiā militum vestrorum occasio detur Lysandro vestri opprimendi exercitus.*'

Die Athener werden geschlagen.

Neque ea res illum fefellit. Nam Lysander, cum per speculatores comperisset vulgus Atheniensium in terram praedatum exīsse navesque paene inanes relictas esse, tempus rei gerendae non dimisit eoque impetu bellum totum delevit.

A. geht nach Asien zu Pharnabazus.

9. At Alcibiades, victis Atheniensibus non satis tuta eadem loca sibi arbitratus, penĭtus in Bithyniam se supra Propontĭdem abdidit, sperans ibi facillime fortunam occŭli posse. Falso. Nam Bithynii, postquam eum cum magna pecunia venisse senserunt, insidias fecerunt eaque, quae apportaverat, abstulerunt, ipsum capere non potuerunt. Ille cernens nullum locum sibi tutum esse in Graecia propter potentiam Lacedaemoniorum, ad Pharnabazum in Asiam transiit, quem quidem adeo sua cepit humani-

tate, ut eum nemo in amicitia antecederet. Namque ille ei Grynĭum dederat, Mysĭae oppidum, ex quo quinquagena talenta vectigālis capiebat.

. erstrebt Ver- ›hr mit dem Perserkönige (Artaxerxes nemon 405 bis 362).

Qua fortuna Alcibiades non erat contentus neque Athenas victas Lacedaemoniis servire poterat pati. Itaque ad patriam liberandam omni ferebatur cogitatione. Sed videbat id sine rege Persarum non posse fieri, ideoque eum amicum sibi cupiebat adiungi, quod facile se consecuturum sperabat, si modo eius conveniendi habŭisset potestatem. Nam Cyrum fratrem ei bellum clam parare Lacedaemoniis adiuvantibus sciebat; id si aperuisset, magnam se initurum gratiam videbat.

an trachtet A. ıch dem Leben.

10. Hoc cum moliretur peteretque a Pharnabazo, ut ad regem mitteretur, eodem tempore Critĭas ceterique **404** tyranni Atheniensium certos homines ad Lysandrum in Asiam miserant, qui eum certiorem facerent, *nisi Alcibiadem sustulisset, nihil mansurum esse earum rerum, quas ipse Athenis constituisset; quare, si suas res gestas manere vellet, illum persequeretur.* His Lăco rebus commotus statuit accuratius sibi agendum cum Pharnabazo. Ei igitur renuntiat, quae regi cum Lacedaemoniis convenissent, nisi Alcibiadem vivum aut mortuum sibi tradidisset.

Pharnabazus läßt A. töten.

Non tulit hoc satrăpes et violare clementiam quam regis opes minui maluit. Itaque misit Susamīthrem et Bagaeum ad Alcibiadem interficiendum, cum ille esset in Phrygia iterque ad regem compararet. Missi clam incolis eius regionis, in qua tum Alcibiades erat, dant negotium, ut eum interficiant. Illi cum ferro aggredi non auderent, noctu ligna contulerunt circa casam eam, in qua quiescebat, eaque succenderunt, ut incendio conficerent, quem manu superari posse diffidebant. Ille autem ut sonitu flammae est excitatus, etsi gladius ei erat subductus, familiaris sui subalāre telum eripuit. Namque erat cum eo quidam ex Arcadia hospes, qui numquam discedere voluerat. Eum sequi se iubet et id,

quod in praesentia vestimentorum fuit, arrĭpit. His in ignem coniectis flammae vim transiit. Quem ut barbari incendium effugisse viderunt, telis emĭnus missis interfecerunt caputque eius ad Pharnabazum rettulerunt. At mulier, quae cum eo vivere consuērat, muliebri sua veste contectum aedificii incendio mortuum cremavit, quod ad vivum interimendum erat comparatum. Sic Alcibiades annos circiter quadraginta quinque natus diem
404 obiit supremum.

11. Alcibiadem a plerisque vituperatum tres gravissimi auctores summis laudibus extulerunt: Thucydides, qui eiusdem aetatis fuit, Theopompus, aliquanto post natus, Timaeus; qui quidem duo maledicentissimi nescio quo modo in illo uno laudando consentiunt. Namque ea, quae supra scripsimus, de eo praedicarunt atque hoc amplius: *cum Athenis, splendidissima civitate, esset, omnes eum splendore ac dignitate superasse vitae; postquam inde expulsus Thebas venisset, adeo studiis eorum servīsse, ut nemo eum labore corporisque viribus posset adaequare* (omnes enim Boeōti magis firmitati corporis quam ingenii acumini serviunt); *eundem apud Lacedaemonios,* quorum moribus summa virtus in patientia ponebatur, *sic duritiae se dedisse, ut parsimoniā victūs atque cultūs omnes Lacedaemonios vinceret; fuisse eum apud Thraces, homines vinolentos libidinibusque deditos: hos quoque in his rebus eum antecessisse; venisse eum ad Persas, apud quos summa laus esset fortiter venari, luxuriose vivere: horum sic imitatum eum esse consuetudinem, ut illi ipsi eum in his maxime admirarentur. Quibus rebus eum effecisse, ut, apud quoscumque esset, princeps poneretur haberetur que carissimus.*

A. war ein hoch begabter, vielseitiger Mann

VIII. Thrasybulus.

A. Kap. 1 und 2: Th. bekämpft die 30 Tyrannen in Athen mit Glück.

B. Kap. 3 und 4: Th. beweist als Sieger Milde und Bescheidenheit.

Seine Bedeutung. 1. Thrasybūlum, Lyci filium, Atheniensem, si per se virtus sine fortuna aestimanda est, dubito an primum omnium ponam, sed sine dubio neminem ei praefero fide, constantia, magnitudine animi, patriae amore. Nam quod multi voluerunt paucique potuerunt, ab uno tyranno patriam liberare, id illi contigit, ut a triginta oppressam tyrannis e servitute in libertatem vindicaret. Sed nescio quo modo, cum eum nemo anteiret virtutibus, multi nobilitate praecucurrerunt.

Sein Anteil am Peloponnesischen Kriege. Primum Peloponnesio bello multa hic cum Alci- 411 biade gessit, quorum fructum ille solus percepit. Sed illa tamen omnia communia sunt imperatoribus cum militibus et fortunā, quod in proelii concursu abit res a consilio ad vices rerum virtutemque pugnantium. Itaque iure suo nonnulla ab imperatore miles, plurima vero fortuna vindicat seque his plus valuisse vere potest praedicare.

Th. sucht Athen zu befreien. Illud magnificentissimum factum proprium est Thrasybuli. Nam cum triginta tyranni praepositi a Lacedaemoniis servitute oppressas tenerent Athenas, plurimos cives, quibus in bello pepercerat fortuna, partim patriā expulissent partim interfecissent, plurimorum bona publicata inter se divisissent, non solum princeps, sed etiam solus initio bellum iis indixit.

Th. besetzt Phyle. 2. Cum enim Thebis, quo confugerat, profectus Phylēn, quod est castellum in Attica munitissimum, 404 occupavisset, non plus habuit secum triginta de suis. Hoc initium fuit salutis Atticorum, hoc robur libertatis clarissimae civitatis. Neque vero ille non contemptus est primo a tyrannis atque eius solitudo. Quae

quidem res et contemnentibus perniciei et despecto saluti fuit. Etenim illos segnes ad persequendum, hos tempore ad comparandum dato fecit firmiores. Quo magis praeceptum illud omnium in animis esse debet nihil in bello oportere contemni, neque sine causa dicitur matrem timidi flere non solere.

Th. erobert den Piräus und besiegt die Tyrannen; Kritias fällt

Neque tamen pro opinione Thrasybuli auctae sunt opes, nam iam illis temporibus fortius boni pro libertate loquebantur quam pugnabant. Hinc in Piraeum transiit Munychĭamque munivit. Hanc tyranni oppugnare
403 sunt conati, sed turpiter repulsi protinus in urbem armis impedimentisque amissis refugerunt. Usus est Thrasybulus non minus prudentia quam fortitudine. Nam cedentes violari vetuit (cives enim civibus parcere aequum censebat), neque quisquam est vulneratus, nisi qui prior impugnaverat. Neminem iacentem veste spoliavit, nihil attĭgit nisi arma, quorum indigebat, quaeque ad victum pertinebant. In hoc proelio cecĭdit Critĭas, dux tyrannorum, cum in Thrasybulum fortissime pugnaret.

Pausanias vermittelt Frieden.

3. Hoc deiecto Pausanias, rex Lacedaemoniorum, Atticis auxilio venit. Is inter Thrasybulum et eos, qui urbem tenebant, fecit pacem his condicionibus: *ne qui praeter triginta tyrannos et decem*, qui postea praetores creati superioris more crudelitatis erant usi, *afficerentur exsilio neve bona publicarentur; rei publicae procuratio populo redderetur.*

Th. zeigt sich nach dem Siege versöhnlich.

Praeclarum est hoc quoque Thrasybuli, quod reconciliata pace, cum plurimum in civitate posset, legem tulit, ne quis ante actarum rerum accusaretur neve multaretur, eamque 'legem oblivionis' appellaverunt. Neque vero hanc tantum ferendam curavit, sed etiam, ut valeret, effecit. Nam cum quidam ex iis, qui simul cum eo in exsilio fuerant, caedem facere eorum vellent, cum quibus publice in gratiam redĭtum erat, prohibuit et id, quod pollicitus erat, praestitit.

Th. ist mit geringer Ehrung zufrieden.

4. Huic pro tantis meritis honoris causa corona a populo data est, facta duabus virgulis oleagĭnis. Quam quod amor civium dederat, non vis expresserat, nullam habuit invidiam magnaeque fuit gloriae. Bene igitur Pittacus ille, qui in septem sapientium numero est habitus, cum Mytilenaei multa milia iugerum agri ei muneri darent, '*nolite, oro vos,*' inquit '*id mihi dare, quod multi invideant, plures etiam concupiscant. Quare ex istis nolo amplius quam centum iugera, quae et meam animi aequitatem et vestram voluntatem indŭcent.*' Nam parva munera diutĭna, locuplētia non propria esse consuērunt. Illa igitur corona contentus Thrasybulus neque amplius requisivit neque quemquam honore se antecessisse existimavit.

Sein Tod.

Insequenti tempore, cum praetor classem ad Pamphyliam appulisset neque satis diligenter in castris eius agerentur vigiliae, a barbaris ex oppido Aspendo noctu eruptione facta in tabernaculo interfectus est. **390**

IX. Epaminondas.

A. Kap. 1: Über die Verschiedenheit griechischer und römischer Sitten. Gliederung des Stoffes.

B. Kap. 2—9: Epaminondas besaß große körperliche und geistige Vorzüge.
   a) Kap. 2: E. genoß eine vielseitige Erziehung.
   b) Kap. 3—7: Die bemerkenswertesten Eigenschaften des E. waren Uneigennützigkeit (Kap. 3), Unbestechlichkeit (Kap. 4), Schlagfertigkeit im Reden (Kap. 5 und 6), Friedfertigkeit und Vaterlandsliebe (Kap. 7).
   c) Kap. 8 und 9: E. wurde von seinen Mitbürgern hochgeachtet, siegte bei Mantinēa und fiel daselbst.

C. Kap. 10: E. hat sich dauernden Nachruhm erworben.

Die griechischen Sitten sind verschieden von den römischen.

1. Priusquam de Epamīnōnda, Polymnĭdis filio, Thebāno, scribimus, haec praecipienda videntur lectoribus, ne alienos mores ad suos referant, neve ea,

quae ipsis leviora sunt, pari modo apud ceteros fuisse arbitrentur. Scimus enim musicam nostris moribus abesse a principis persona, saltare vero etiam in vitiis poni; quae omnia apud Graecos et grată et laude dignă ducuntur.

Die Gliederung des Stoffes.

Cum autem exprimere imaginem consuetudinis atque vitae velīmus Epaminōndae, nihil videtur praetermittendum esse, quod pertineat ad eam declarandam. Quare dicemus primum de genere eius, deinde quibus disciplinis et a quibus sit eruditus, tum de moribus ingeniique facultatibus et si qua alia memoriā digna erunt, postremo de rebus gestis, quae a plurimis animi virtutibus anteponuntur.

E. erhielt eine sorgfältige Ausbildung 1. des Geistes.

2. Natus igitur patre, quo diximus, genere honesto, pauper iam a maioribus relictus est, eruditus autem sic, ut nemo Thebanus. Nam et citharizare et cantare ad chordarum sŏnum didĭcit a Dionysio Thebano, qui non minore fuit gloria quam Dāmōn aut Lamprus Athenienses, quorum nomina pervulgata sunt, cantare tibiis ab Olympiodōro, saltare a Calliphrŏne. At philosophĭae praeceptorem habuit Lysim Tarentīnum, Pythagorēum. Huic sic fuit deditus, ut adulescens tristem ac sevērum senem omnibus aequalibus suis in familiaritate anteponeret. Neque prius eum a se dimisit, quam in doctrinis tanto antecessit condiscipulos, ut facile intellĕgi posset pari modo eum superaturum omnes in ceteris artibus. Atque haec ad nostram consuetudinem sunt levia et potius contemnenda, at in Graecia utĭque olim magnae laudi erant.

2. des Körpers.

Postquam ephēbus est factus et palaestrae dare operam coepit, non tam magnitudini virium servivit quam velocitati: illam enim ad athletarum usum, hanc ad belli existimabat pertinere. Itaque exercebatur plurimum currendo et luctando, quoad stans complecti posset atque contendere. In armis vero plurimum studii consumebat.

Aufzählung der Vorzüge des E.

3. Ad hanc corporis firmitatem plura etiam animi bona accesserant. Erat enim modestus, prudens, gravis; temporibus sapienter utebatur; peritus belli, fortis manu, animo maximo; adeo veritatis diligens, ut ne ioco quidem mentiretur. Idem contĭnens erat, clemens patiensque admirandum in modum (non solum populi, sed etiam amicorum ferens iniurias); in primis commissa celans, quodque interdum non minus prodest quam diserte dicere, studiosus audiendi; ex hoc enim facillime disci arbitrabatur. Itaque cum in circulum venerat, in quo aut de re publica disputabatur aut de philosophia sermo habebatur, numquam inde prius discessit, quam ad finem sermo esset adductus.

Seine Hilfsbereitschaft und Uneigennützigkeit.

Paupertatem adeo facile perpessus est, ut de re publica nihil praeter gloriam ceperit. Amicorum in se tuendo caruit facultatibus, fide ad alios sublevandos saepe sic usus est, ut iudicari possit omnia ei cum amicis fuisse communia. Nam cum aut civium aliquis ab hostibus erat captus aut virgo nubilis propter paupertatem collocari non poterat, amicorum concilium habebat et, quantum quisque daret, pro facultatibus imperabat. Eamque summam cum confecerat, adducebat eum, qui quaerebat, ad eos, qui conferebant, eique ut ipsi numerarent faciebat, ut ille sciret, quantum cuique deberet.

E. zeigt sich unbestechlich.

4. Temptata autem eius est abstinentia a Dio- 374
medonte Cyzicēno, namque is rogatu Artaxerxis regis 405
Epaminondam pecunia corrumpendum susceperat. Idem bis 362
magno cum pondere auri Thebas venit et Micy̆thum adulescentulum, quem tum Epaminondas plurimum diligebat, quinque talentis ad suam perduxit voluntatem. Micythus Epaminondam convēnit et causam adventūs Diomedontis ostendit. At ille Diomedonti coram '*nihil*' inquit '*opus pecunia est. Nam si rex ea vult, quae Thebanis sunt utilia, gratis facere sum paratus, sīn autem contraria, non habet auri atque argenti satis;*

namque orbis terrarum divitias accipere nolo pro patriae caritate. Tu quod me incognitum temptāsti tuique similem existimāsti, non miror tibique ignosco; sed egredĕre propĕre, ne alios corrumpas, cum me non potueris. Et tu, Micythe, argentum huic redde, aut, nisi id confestim facis, ego te tradam magistratui.' Quem Diomědon cum rogaret, ut tuto exire suaque, quae attulerat, liceret efferre, '*istud quidem*' inquit '*faciam neque tua causa, sed mea, ne, si tibi sit pecunia adempta, aliquis dicat id ad me ereptum pervenisse, quod delatum accipere noluissem.*' A quo cum quaesīsset, *quo se dedūci vellet*, et ille '*Athenas*' dixisset, praesidium dedit, ut tuto perveniret. Neque vero id satis habuit, sed etiam, ut inviolatus in navem conscenderet, per Chabrĭam Atheniensem effecit.

5. Fuit etiam disertus, ut nemo ei Thebanus par esset eloquentiā, neque minus concinnus in brevitate respondendi quam in perpetua oratione ornatus. Habuit obtrectatorem et adversarium in administranda re publica Meneclīdem quendam, satis exercitatum in dicendo, ut Thebanum scilĭcet; namque illi genti plūs inest virium quam ingenii. Is, quod in re militari florere Epaminondam videbat, hortari solebat Thebanos, ut pacem bello anteferrent, ne illius imperatoris operă desideraretur. Cui ille '*fallis*' inquit '*verbo cives tuos, quod eos a bello avŏcas; otii enim nomine servitutem concilias. Nam paritur pax bello. Itaque qui eā diutĭnā volunt frui, bello exercitati esse debent. Quare si principes Graeciae vultis esse, castris est vobis utendum, non palaestrā.*' Idem ille Meneclīdes cum ei obiceret, quod liberos non haberet neque uxorem duxisset, maximeque insolentiam, quod sibi Agamemnŏnis belli gloriam videretur consecutus: ille '*desine*' inquit, '*Meneclīdā, de uxore mihi exprobrare, nam nullius in ista re minus uti consilio volo. Quod autem me Agamemnŏnem aemulari putas, falleris. Namque ille cum universa Graecia vix decem annis unam cepit*

Beispiele von Schlagfertigke des E.

urbem, ego una urbe nostra dieque uno totam Graeciam 371 *Lacedaemoniis fugatis liberavi.'*

Des Atheners Kallistratus beschuldigt die Thebaner

6. Cum idem in conventum venisset Arcădum, petens, 368? ut societatem cum Thebanis et Argīvis facerent, contra Callistrătus, Atheniensium legatus, qui eloquentiā omnibus eo tempore praestabat, postulavit, ut potius amicitiam Atticorum sequerentur, et in oratione sua multa invectus in Thebanos et Argīvos hoc exposuit: *animum advertere debere Arcădes, quales utrăque civitas cives procreavisset, ex quibus de ceteris possent iudicare; Argīvos enim fuisse Orestem et Alcmaeōnem patricīdas, Thebis Oedĭpum natum esse, qui, cum patrem interfecisset, matrem in matrimonium duxisset.*

Des E. Antwort.

Cui in respondendo Epaminondas, cum de ceteris peroravisset, postquam ad illa duo opprobria pervēnit, *admirari se* dixit *stultitiam rhetŏris Attici, qui non animadvertisset innocentes illos natos domi, scelere admisso cum patriā essent expulsi, receptos esse ab Atheniensibus.*

Haupterfolg seiner Beredsamkeit.

Sed maxime eius eloquentia eluxit Spartae ante 371 pugnam Leuctrĭcam. Quo cum omnium sociorum convenissent legati, coram frequentissimo conventu sic Lacedaemoniorum tyrannidem coarguit, ut non minus illa oratione opes eorum concuteret quam Leuctricā pugnā. Tum enim perfecit, quod postea apparuit, ut illi auxilio sociorum privarentur.

Die Friedfertigkeit des E.

7. Epaminondam fuisse patientem civiumque iniurias ferentem, quod se patriae irasci nefas esse ducebat, haec sunt testimonia. Cum eum propter invidiam cives praeficere exercitui noluissent, dux est delectus belli 368 imperītus. Cuius errore cum res eo esset deducta, ut omnes de salute pertimescerent, quod locorum angustiis clausi ab hostibus obsidebantur, desiderari coepta est Epaminondae diligentia. Erat enim ibi privatus numero militis. A quo cum peterent opem, oblītus contumeliae exercitum obsidione liberatum domum reduxit incolumem.

E. behält das Kommando über die gesetzliche Frist hinaus.

Nec vero hoc semel fecit, sed saepius. Maxime autem fuit illustre, cum in Peloponnesum exercitum duxisset in Lacedaemonios haberetque collegas duos, quorum alter erat Pelopĭdas, vir fortis ac strenuus. Cum tempore magistratūs exacto imperium iis esset abrogatum atque in eorum locum alii praetores successissent, Epaminondas populi scito non paruit idemque ut facerent persuasit collegis et bellum, quod susceperat, gessit. Namque animadvertebat, nisi id fecisset, totum exercitum propter praetorum imprudentiam inscitiamque belli periturum. Lex erat Thebis, quae morte multabat, si quis imperium diutius retinuisset, quam lege praefinitum esset. Quam Epaminondas cum rei publicae conservandae causa latam videret, ad perniciem civitatis conferri noluit et quattuor mensibus diutius, quam populus iusserat, gessit imperium.

E. wird deshalb angeklagt, aber freigesprochen.

8. Postquam domum reditum est, collegae eius hoc crimine accusabantur. Quibus ille permisit, ut omnem causam in se transferrent suāque operā factum esse contenderent, ut legi non oboedirent. Quae defensione illis periculo liberatis nemo Epaminondam responsurum putabat, quod, quid diceret, non haberet. At ille in iudicium venit, nihil eorum negavit, quae adversarii crimini dabant, omniaque, quae collegae dixerant, confessus est neque recusavit, quominus legis poenam subiret, sed unum ab iis petivit, ut in sepulcro suo inscriberent: '*Epaminondas a Thebanis morte multatus est, quod eos coēgit apud Leuctra superare Lacedaemonios, quos ante eum imperatorem nemo Boeotorum ausus est aspicere in acie, quodque uno proelio non solum Thebas ab interitu retraxit, sed etiam universam Graeciam in libertatem vindicavit eoque res utrorumque reduxit, ut Thebani Spartam oppugnarent, Lacedaemonii satis haberent, si salvi esse possent.*' Quae cum dixisset, risus omnium cum hilaritate coortus est, neque quisquam iudex ausus est de eo

ferre suffragium. Sic a iudicio capitis maxima discessit gloria.

E. in der Schlacht bei Mantinea.

9. Extremo tempore imperator apud Mantinēam 362 cum acie instructa audacius instaret hostibus, cognitus est a Lacedaemoniis, qui, quod in unius pernicie eius patriae sitam putabant salutem, universi in unum impetum fecerunt neque prius abscesserunt, quam magna caede facta multisque occisis fortissime ipsum Epaminondam pugnantem, sparo emĭnus percussum, concidere viderunt. Eius casu aliquantum retardati sunt Boeōti, neque tamen prius pugnā excesserunt, quam repugnantes profligaverunt.

E. stirbt.

At Epaminondas, cum animadverteret mortifĕrum se vulnus accepisse simulque, si ferrum, quod ex hasta in corpore remanserat, extraxisset, animam se statim emissurum, usque eo retinuit, quoad renuntiatum est vicisse Boeotos. Id postquam audivit, '*satis*' inquit '*vixi, invictus enim morior*'. Tum ferro extracto confestim exanimatus est.

E. war unvermählt.

10. Epaminondas uxorem numquam duxit. In quo cum reprehenderetur a Pelopida, qui filium habebat infamem, isque male eum in eo patriae consulere diceret, quod liberos non relinqueret, '*vide*' inquit, '*ne tu peius consulas, qui talem ex te natum relicturus sis. Neque vero stirps potest mihi deesse, namque ex me natam relinquo pugnam Leuctricam, quae non modo mihi superstes, sed etiam immortalis erit.*'

ein Verhalten bei der Befreiung Thebens.

Quo tempore duce Pelopida exsŭles Thebas occupa- 379 verunt et praesidium Lacedaemoniorum ex arce expulerunt, Epaminondas, quamdiu facta est caedes civium, domi se tenuit, quod neque defendere malos volebat neque manus suorum sanguine cruentare. Namque omnem civilem victoriam funestam putabat. Idem, postquam apud Cadmēam cum Lacedaemoniis pugnari coeptum est, in primis stetit.

Die Bedeutung des E.

Cuius de virtutibus vitāque satis erit dictum, si hoc unum adiunxero, quod nemo infitiabitur, Thebas et ante

Epaminondam natum et *post* eiusdem interitum perpetuo alieno paruisse imperio, contra ea, quamdiu ille praefuerit rei publicae, caput fuisse totius Graeciae. Ex quo intellegi potest unum hominem pluris quam civitatem fuisse.

X. Pelopidas.

A. Kap. 1: Theben ist im Besitze der Spartaner, Pelopidas in der Verbannung.

B. Kap. 2 und 3: P. hilft Theben zu befreien.

C. Kap. 4 und 5: P. wirkt im befreiten Theben neben Epaminondas; er fällt in Thessalien.

Die Spartaner besetzen Theben.

1. Phoebĭdas Lacedaemonius cum exercitum Olynthum duceret iterque per Thebas faceret, *arcem* oppidi,
382 quae Cadmēa nominatur, *occupavit* impulsu paucorum Thebanorum, qui, quo facilius adversariae factioni resisterent, Lacōnum rebus studebant; idque suo privato, non publico fecit consilio. Quo facto eum Lacedaemonii ab exercitu removerunt neque eo magis arcem Thebanis reddiderunt, quod melius ducebant eos obsideri quam liberari.

Pelopidas wird verbannt.

404 Nam post Peloponnesium bellum Athenasque devictas cum Thebanis sibi rem esse existimabant et eos esse solos, qui sibi resistere auderent. Hac mente amicis suis summas potestates dederant alterīusque factionis principes partim interfecerant, partim in exsilium eiecerant; in quibus Pelopĭdas, de quo scribere exorsi sumus, pulsus patriā carebat.

Die Verbannten beschließen die Befreiung Thebens.

2. Hi omnes fere Athenas se contulerant, non quo sequerentur otium, sed ut, quem proximo tempore locum fors obtulisset, eo patriam recuperare niterentur. Itaque cum tempus rei gerendae visum esset, communiter cum iis, qui Thebis idem sentiebant, diem *delegerunt*
379 ad inimicos opprimendos civitatemque liberandam *eum*, quo maximi magistratus simul consuērant epulari.

Kleine Ursachen, große Wirkungen.

Magnae saepe res non ita magnis copiis sunt gestae, sed profecto numquam ab tam tenui initio tantae opes sunt profligatae. Nam duodecim adulescentuli coierunt ex iis, qui exsilio erant multati, cum omnino non essent amplius centum, qui tanto se offerrent periculo. Qua paucitate perculsa est Lacedaemoniorum potentia. Ii enim non magis adversariorum factioni quam Lacedaemoniis bellum intulerunt, qui eo tempore principes erant totius Graeciae; quorum imperii maiestas 371 paulo post Leuctricā pugnā ab hoc initio perculsā concĭdit.

Die Verschworenen schleichen sich nach Theben.

Illi igitur duodecim, quorum dux erat Pelopidas, Athenis interdiu, ut sub vesperum Thebas possent pervenire, cum canibus venaticis exierunt, retia ferentes, vestitu agresti, quo minore suspicione iter facerent. Qui cum tempore ipso, quo studuerant, pervenissent, domum Charōnis deverterunt.

Die Sorglosigkeit der Machthaber wird ihr Verderben.

3. Hoc loco libet interponere, etsi seiunctum ab re proposita est, nimia fiducia quantae calamitati soleat esse. Nam magistratuum Thebanorum statim ad aures pervēnit exsules in urbem venisse. Id illi vino epulisque dediti usque eo despexerunt, ut vix de tanta re quaererent. Accessit, quod etiam magis aperiret eorum dementiam. Allata est enim epistula Athenis Archiae, qui tum maximum magistratum Thebis obtinebat, in qua omnia de profectione exsulum perscripta erant. Quae cum iam accubanti in convivio esset data, sicut erat signata, sub pulvīnum subiciens '*in crastĭnum*' inquit '*differo res serias*'. At illi omnes, cum iam nox processisset, vinolenti ab exsulibus duce Pelopida sunt interfecti.

Die Spartaner werden aus Theben vertrieben.

Quibus rebus confectis, vulgo ad arma libertatemque vocato, non solum qui in urbe erant, sed etiam undique ex agris concurrerunt, praesidium Lacedaemoniorum ex arce pepulerunt, patriam obsidione liberaverunt, auctores

Cadmēae occupandae partim occiderunt, partim in exsilium eiecerunt.

P. wirkt neben Epaminondas.

4. Hoc tam turbido tempore, sicut supra (pag. 40, 28) docuimus, Epaminondas, quod cum civibus dimicatum est, domi quietus fuit. Itaque haec liberatarum Thebarum propria laus est Pelopidae, ceterae fere communes
371 cum Epaminonda. Namque in Leuctrica pugna imperatore
Epaminonda Pelopidas fuit dux delectae manūs, quae
prima phalangem prostravit Lacōnum. Omnibus praeterea
periculis eius affuit (sicut, Spartam cum ille oppugnavit,
370 alterum tenuit cornu), quōque Messēnă ab illo restituta
367 tutior esset, legatus in Persas est profectus. Denique
haec fuit altera persona Thebis, sed tamen ita, ut proxima
esset Epaminondae.

P., in Thessalien gefangen genommen, wird von Epaminondas befreit.

5. Conflictatus autem est etiam adversa fortuna. Nam et initio, sicut ostendimus, exsul patriā caruit et, cum Thessaliam in potestatem Thebanorum cuperet redigere legationisque iure satis tectum se arbitraretur,
quod apud omnes gentes sanctum esse consuēsset, a
368 tyranno Alexandro Pheraeo comprehensus in vincula
367 coniectus est. Epaminondas eum recuperavit bello
persĕquens Alexandrum.

P. fällt in Thessalien.

Post id factum numquam animo placari potuit in
364 eum, a quo erat violatus. Itaque persuasit Thebanis, ut subsidio Thessaliae proficiscerentur tyrannosque eius expellerent. Cuius belli cum ei summa esset data eoque cum exercitu profectus esset, simulatque hostem conspexit, confligere non dubitavit. In quo proelio Alexandrum ut animadvertit, incensus ira equum in eum concitavit, proculque digressus a suis coniectu telorum confossus concĭdit. Atque hoc secundā victoriā accĭdit, nam iam inclinatae erant tyrannorum copiae. — Quo facto omnes Thessaliae civitates interfectum Pelopidam coronis aureis et statuis aëneis liberosque eius multo agro donaverunt.

XI. Agesilaus.

A. Kap. 1: A. wird König in Sparta.

B. Kap. 2—7: Seine Wirksamkeit für Spartas Größe.
- a) Kap. 2 und 3: A. bekriegt die Perser in Kleinasien mit Erfolg.
- b) Kap. 4 und 5: A. kämpft im Korinthischen Kriege (Sieg bei Koronēa).
- c) Kap. 6 und 7, Absatz 1: A. schützt Sparta gegen Epaminondas.

C. Kap. 7, Absatz 2 und Kap. 8: Seine Einfachheit und körperlichen Eigenschaften. Sein letzter Zug nach Ägypten und sein Tod.

In Sparta gab es zwei Könige neben einander.

1. Agesilāus Lacedaemonius cum a ceteris scriptoribus tum eximie a Xenophonte Socratico collaudatus est; eo enim usus est familiarissime. — Primum cum Leotychĭde, fratris filio, habuit contentionem. Mos enim Lacedaemoniis a maioribus erat traditus, ut binos haberent semper reges, nomine magis quam imperio, ex duabus familiis Prŏclis et Eurysthĕnis, qui principes ex progenie Hercŭlis Spartae reges fuerunt. Horum ex altera in alterīus familiae locum regem fieri non licebat; ita suum utrăque retinebat ordinem. Primum ratio habebatur, qui maximus natu esset ex liberis eius, qui regnans decessisset; sīn is virīlem sexum non reliquisset, tum deligebatur, qui proximus esset propinquitate.

Agesilaus wird König.

Mortuus erat Agis rex, frater Agesilai. Filium 397
reliquerat Leotychĭdem, quem ille natum non agnoverat, moriens suum esse dixerat. Is de honore regni cum Agesilao patruo contendit neque id, quod petivit, consecutus est. Nam Lysandro suffragante, homine, ut ostendimus supra (pag. 21, 27), factioso et iis temporibus potentissimo, Agesilaus antelatus est.

A. zieht gegen die Perser zu Felde.

2. Simulatque imperio potitus est, persuasit Lacedaemoniis, ut cum exercitu se mitterent in Asiam

bellumque in regem renovarent, docens melius esse in Asia quam in Europa dimicari. Namque fama exierat Artaxerxem comparare classes pedestresque exercitus, quos in Graeciam mitteret. Data potestate tanta celeritate
396 usus est, ut prius in Asiam cum copiis perveniret, quam regii satrăpae eum scirent profectum esse. Quo factum est, ut omnes imparatos imprudentesque opprimeret.

Tissaphernes u. A. schließen einen Waffenstillstand.

Id ut cognovit Tissaphernes, qui summum imperium tum inter praefectos habebat regios, indutias a Lacōne petivit, simulans se dare operam, ut Lacedaemoniis cum rege conveniret, re autem vera ad copias comparandas, easque impetravit trimenstres. Iuravit autem uterque se sine dolo indutias conservaturum. In qua pactione summa fide mansit Agesilaus, contra ea Tissaphernes nihil fecit aliud quam bellum comparavit. — Id etsi sentiebat Laco, tamen ius iurandum servabat ***multum***que ***in eo se consequi*** dicebat, ***quod Tissaphernes periurio suo et homines a se abalienaret et deos sibi iratos redderet, se autem conservata religione confirmare exercitum, cum animadverteret deorum numen favere sibi hominesque sibi conciliari amiciores, qui eis studere consuēssent, quos conservare fidem viderent.***

A. kämpft erfolgreich.

3. Postquam indutiarum praeteriit dies, barbarus veritus, ne quod Caria illis temporibus multo putabatur locupletissima, eo potissimum hostes impetum facerent, omnes copias eo contraxerat. At Agesilaus in Phrygiam se convertit eamque prius depopulatus est, quam Tissaphernes usquam se moveret. — Magnā praedā militibus locupletatis Ephĕsum hiematum exercitum reduxit atque ibi officinis armorum institutis magna industria bellum apparavit. — Et quo studiosius armarentur insigniusque ornarentur, praemia proposuit, quibus donarentur, quorum egregiă in ea re fuisset industria. Fecit ĭdem in exercitationum generibus, ut, qui ceteris prae-

A. rüstet sich zum nächsten Feldzuge.

stitissent, eos magnis afficeret muneribus. His igitur rebus effecit, ut et ornatissimum et exercitatissimum haberet exercitum.

A. macht weitere Fortschritte.

Cum tempus esset visum copias extrahere ex hiberna- 395
culis, vidit, *si, quo esset iter facturus, palam pronuntiavisset, hostes non credituros aliasque regiones praesidiis occupaturos.* Itaque cum Sardes iturum se dixisset, Tissaphernes eandem Cariam defendendam putavit. In quo cum eum opinio fefellisset victumque se vidisset consilio, sero suis praesidio profectus est. Nam cum illo venisset, iam Agesilaus multis locis expugnatis magna erat praeda potitus. — Laco autem cum videret hostes equitatu superare, numquam in campo sui fecit potestatem et iis locis manum conseruit, quibus plūs pedestres copiae valerent. Pepulit igitur, quotienscumque congressus est, multo maiores adversariorum copias et sic in Asia versatus est, ut omnium opinione victor duceretur.

A. wird zurückgerufen.

4. Cum iam animo meditaretur proficisci in Persas et ipsum regem adoriri, nuntius domo venit ab ephŏris 394
missus: *bellum Athenienses et Boeōtos indixisse Lacedaemoniis; quare venire ne dubitaret.* In hoc non minus eius pietas laudanda est quam virtus bellica. Qui cum victori praeesset exercitui maximamque haberet fiduciam regni Persarum potiundi, tantā modestiā paruit absentibus magistratibus, ut si privatus in comitio esset Spartae. Cuius exemplum utĭnam imperatores nostri sequi voluissent! Sed illūc redeamus.

A. kehrt zurück.

Agesilaus opulentissimo regno praeposuit bonam existimationem multoque gloriosius duxit institutis patriae parēre, quam bello superare Asiam. Hac igitur mente Hellespontum copias traiecit tantāque usus est celeritate, ut, quod iter Xerxes anno confecerat, ipse transiret triginta diebus.

A. siegt bei Koronea.

Cum iam haud ita longe abesset a Peloponnēso, obsistere ei conati sunt Athenienses et Boeōti ceterique

eorum socii apud Coronēam; quos omnes gravi proelio vicit. — Huius victoriae vel maxima fuit laus, quod, cum permulti ex fuga se in templum Minervae coniecissent quaerereturque ab eo, quid iis vellet fieri, etsi aliquot vulnera acceperat eo proelio et iratus videbatur omnibus, qui contra eum arma tulerant, tamen antetulit irae religionem et eos vetuit violari.

Neque vero hoc solum in Graecia fecit, ut templa deorum sancta duceret, sed etiam apud barbaros summa religione omnia simulācra arasque conservavit. Itaque praedicabat *mirari se, non sacrilegorum numero haberi, qui supplicibus deorum nocuissent, aut non gravioribus poenis affĭci, qui religionem minuerent, quam qui fana spoliarent.* — A. war gottesfürchtig.

bis 387 **5.** Post hoc proelium omne bellum collatum est circa Corinthum eāque de causa Corinthium est appellatum. In quo cum unā pugnā permultos hostes cecidisse Agesilao nuntiatum esset eoque facto opes adversariorum debilitatae viderentur, tantum afuit ab insolentia gloriae, ut commiseraretur fortunam Graeciae, quod tam multi adversariorum suo vitio concidissent: *namque illa multitudine, si sana mens esset, Graeciae supplicium dare Persas potuisse.* — Idem, cum adversarios intra moenia compulisset et, ut Corinthum oppugnaret, multi hortarentur, negavit id suae virtuti convenire: *se enim eum esse, qui ad officium redire peccantes cogeret, non qui urbes nobilissimas expugnaret Graeciae.* '*Nam si*' inquit '*eos exstinguere voluerimus, qui nobiscum in barbaros steterunt, nosmet ipsi nos expugnaverimus illis quiescentibus. Quo facto sine negatio, cum voluerint, nos opprĭment.*' — Sein Nationalgefühl.

371 **6.** Postea illa calamitas apud Leuctra Lacedaemoniis accĭdit. Quo ne proficisceretur, cum a permultis ad exeundum impelleretur, ut si de eventu divinaret, excusavit senectutem. Idem, cum Epaminondas Spartam — A. ist der Helfer in der Not Spartas.

oppugnaret essetque sine muris oppidum, talem se imperatorem praebuit, ut omnibus appareret, nisi ille eo tempore fuisset, Spartam futuram non fuisse. In quo quidem discrimine celeritas eius consilii saluti fuit universis. Nam cum quidam adulescentuli hostium adventu perterriti ad Thebanos transfugere vellent et locum extra urbem editum cepissent, Agesilaus, qui perniciosissimum fore videret, si animadversum esset quemquam ad hostes transfugere conari, cum suis eo venit atque, ut si bono animo fecissent, laudavit consilium eorum, quod eum locum occupavissent: *id se quoque fieri debere animadvertisse.* Sic adulescentes simulata laudatione recuperavit et adiunctis de suis comitibus locum tutum relīquit. Namque illi adiecto numero eorum, qui expertes erant consilii, commovere se non ausi sunt idque eo libentius, quod latēre arbitrabantur, quae cogitaverant.

A. sucht Spartas Macht zu heben.

7. Sine dubio post Leuctricam pugnam Lacedaemonii se numquam refecerunt neque pristĭnum imperium recuperaverunt. Interim Agesilaus numquam destitit, quibuscumque rebus poterat, patriam iuvare. Nam cum praecipue Lacedaemonii indigerent pecunia, ille omnibus, qui a rege defecerant, praesidio fuit; a quibus magna donatus pecunia patriam sublevavit.

A. zeichnet sich durch Mäßigkeit aus.

Atque in hoc illud in primis fuit admirabile, cum maxima munera ei ab regibus ac tyrannis civitatibusque conferrentur, quod nihil umquam domum suam contulit, nihil de victu, nihil de vestītu Lacōnum mutavit. Domo eādem fuit contentus, qua Procles, progenitor maiorum suorum, fuerat usus. Quam qui intraverat, nullum signum libidinis, nullum luxuriae videre poterat, contra ea plurima patientiae atque abstinentiae. Sic enim erat instructa, ut in nulla re differret a domo cuiusvīs inŏpis atque privati.

Körperliche Beschaffenheit des Agesilaus.

8. Atque hic tantus vir ut naturam fautrīcem habuit in tribuendis animi virtutibus, sic malevŏlam

nactus est in corpore fingendo. Nam et staturā fuit humili et corpore exiguo et claudus altero pede. Quae res etiam nonnullam afferebat deformitatem, atque ignoti, faciem eius cum intuebantur, contemnebant; qui autem virtutes noverant, non poterant satis admirari.

Anspruchslosigkeit des A., in Ägypten bewiesen.

361 Quod ei accidit, cum senex annorum octoginta subsidio Tacho in Aegyptum missus in litore accubuisset sine ullo tecto stratumque haberet tale, ut terra tecta esset stramentis neque huc amplius quam pellis esset iniecta, eodem, quo comites omnes, vestītu humili atque obsolēto, ut eorum ornatus non modo in eis regem neminem significaret, sed homines esse non beatissimos suspicionem praeberet. — Illius de adventu fama cum ad regios esset perlata, celeriter munera eo cuiusvīs generis sunt allata. Nuntiis Agesilaum quaerentibus vix fides facta est unum esse eum ex iis, qui tum accubabant. Qui cum regis verbis, quae attulerant, dedissent, ille praeter vitulīnam et eius modi genera obsonii, quae praesens tempus desiderabat, nihil accepit; unguenta, coronas secundamque mensam servis dispertiit, cetera referri iussit. Quo facto eum barbari magis etiam contempserunt, quod eum ignorantiā bonarum rerum vilia potissimum sumpsisse arbitrabantur.

A. stirbt in Ägypten.

Cum ex Aegypto reverteretur, donatus a rege Nectanabĭde ducentis vigenti talentis, quae ille muneri populo suo daret, venissetque in portum, qui Menelāi vocatur, sĭtum inter Cyrēnas et Aegyptum, in morbum
361 implicĭtus decessit. Ibi eum amici, quo Spartam facilius perferre possent, quod mel non habebant, cerā circumfuderunt atque ita domum rettulerunt.

XII. Alexander Magnus.

A Kap. 1—3: A als Kronprinz.

B. Kap. 4—23: A. unterwirft Griechenland und das Perserreich.

- a) Kap. 4: A. in Griechenland; Theben wird zerstört.
- b) Kap. 5—23: A. durchzieht Asien im raschen Siegeszuge.
  - 1) Kap. 5—7: A. unterwirft Kleinasien (Sieg am Granīkus).
  - 2) Kap. 8—13: A. siegt bei Issus, zieht durch Syrien (Tyrus erobert), besetzt Ägypten und rückt bis an den Tigris vor.
  - 3) Kap. 14—18: Darēus wird bei Gaugamēla geschlagen und in Baktrien getötet. Eroberung von Babylon, Susa und Persepolis.
  - 4) Kap. 19—21: A. dringt bis nach Indien vor.
  - 5) Kap. 22 und 23: A. kehrt nach Babylon zurück.

C. Kap. 24: Sein Tod und Begräbnis.

A.s Vater wird der Herr Griechenlands.

1. Postquam Epaminondas Thebanus et Agesilaus Lacedaemonius mortui sunt, civitates Graeciae perpetuis bellis ita debilitatae erant, ut nulla iam ceteris imperare posset. Quo factum est, ut Philippus, Macedŏnum rex, discordiā Graecorum callidissime usus principatum totius Graeciae obtineret studeret. Occupatis igitur Thermŏpȳlis cum in Boeotiam intrare velle videretur, Thebani cum Atheniensibus Demosthĕne, praeclarissimo oratore, admonente societatem inierunt bellumque in regem parabant. Sed pugna ad Chaeronēam facta Graeci devicti 338
sunt; nullo iam resistente victor rex Corinthi ab omnibus fere civitatibus summus dux contra Persas declaratus est. Qui dum exercitum ex singulis civitatibus contrăhit, a Pausania quodam interfectus est. 336

A.s Geburt.

2. Successit ei Alexander filius, cui postea propter res maximas bello gestas cognomen 'Magnus' indĭtum est. Is natus est eādem nocte, qua celeberrimum Diānae 356
Ephesiae templum deflagravit; eodem tempore patri nuntiatum est Potidaeam, Atheniensium coloniam, ab

suis militibus esse captam, Illyrios magna pugna pulsos esse, Olympĭae quadrīgis eum vicisse. Quae ubi audiverunt vates, pronuntiarunt *puerum, qui inter tot victorias natus esset, invictum futurum.*

A.s Erziehung.

Philippus vero, ut sui similem filium haberet, eum optime educandum curavit. Magistrum Alexander habuit Aristotĕlem, virum illa aetate doctissimum, a quo et agendi didicit praecepta et artem dicendi, tantāque admiratione poëtarum veterum, in primis Homēri, imbūtus est, ut eius carmina perpetuo secum habuisse dicatur. Itaque Achillem potissimum sibi imitandum proposuit, et cum ad tumulum eius in Sigēo promuntorio exstructum adstitisset, gloriae eius invĭdens '*O fortunate*' inquit '*adulescens, qui tuae virtutis praeconem Homērum inveneris.*'

Seine körperliche und militärische Ausbildung.

3. Nec minore cura corpus adulescentis exercebatur. Ex quo tantas vires accepit, ut postea cum velocissimis militibus cursu certaret omnesque fere patientiā laborum antecederet. Quanto autem animo iam tum esset, in domando equo Bucephălā ostendit. Quem cum nemo Macedŏnum moderari posset, Alexander ita statuit, ut umbram suam conspicere non posset; deinde subito in eum insiluit eumque imperio suo parēre coēgit. Descendentem ex equo filium pater cum lacrimis complexus '*Maius*' inquit, '*mi fili, imperium tibi quaere! Macedonia te non capit.*' — In re bellica ipso patre usus est magistro, quem, cum adolevisset, in multis expeditionibus comitabatur. In quibus cum alia fortitudinis exempla prodidit tum hoc: A mercennariis quondam seditionem facientibus Philippus rex ita vulneratus erat, ut se ipse defendere non posset. Tum Alexander procucurrit humique iacentem clipeo protĕgens militum aggredientium alios occīdit, alios reppŭlit.

A. bei Chärone̅a

Patre etiam regnante filius exercitui praeesse, aciem instruere, proelium committere coepit. Ea omnia tanta
338 virtute egit, ut rex, cum apud Chaeronēam decertaret, qua

de pugna (pag. 50, 27) supra diximus, alteri exercitūs cornui eum praeficere non dubitaret. Nec spes eum fefellit, nam Alexander non solum primus in hostes impetum fecit, sed etiam sacram Thebanorum cohortem, eximiae fortitudinis manum, delevit.

A. wird König.

4. Cum patris mortui loco rex factus esset, statim **336** ab omnibus Graeciae civitatibus impetravit, ut et ipse summus Graecorum imperator crearetur. — Hoc concilium

A. und Diogenes.

Corinthi habitum est. Ibi tum Diogĕnes philosŏphus habitabat, qui paupertatem et libertatem omnibus opibus praeferre dicebatur. Eum igitur videre cupiens rex cum accessisset, rogavit, ut diceret, si quid opus esset. Tum ille '*nunc quidem*' inquit '*paululum recedas a sole!*' Quo responso commotus Alexander exclamavisse dicitur: '*nisi Alexander essem, Diogenes esse vellem.*'

Aufstand in Griechenland.

Postero anno dum rex gentes nonnullas Macedoniae **335** finitimas bello persequitur, rumor allatus est ad Graecos eum in proelio cecidisse. Spe igitur libertatis recuperandae sollicitati Thebani praesidium Macedonum, quod Cadmēam arcem obtinebat, obsĭdent, bellum parant, ab Atheniensibus auxilium petunt. Hi ab eodem illo Demosthĕne (pag. 50, 25) concitati arma cepissent, nisi Alexander adducto celerrime exercitu Graecos oppressisset. Thebani, qui soli ei resistere audebant, facile profligati sunt; urbe capta Alexander de incolis gravissimum supplicium sumpsit; omnes in servitutem abducti sunt, urbs ipsa praeter templa deorum et domum Pindări poëtae deleta est. Qua re perterriti reliqui Graeci in fidem regis venerunt.

A. setzt nach Asien über.

5. Graecia pacata bellum illud a Philippo praeparatum (pag. 50, 30) Persis inferre constituit. Copias igitur undĭ- **334** que contractas Hellespontum traiecit; habuisse autem secum traditur peditum milia triginta, quinque equitum. Classe ad litus Asiae appulsa Alexander primus de navi prosiluit exclāmans: '*Teneo te, Asia, quae, si dis placet, brevi mea eris.*'

Die Schlacht am Granīkus.

Interim magnae Persarum copiae Memnŏne Rhodio duce ad Granīcum flumen, quod in Hellespontum influit, castra posuerant, ut Macedŏnes transitu prohiberent. Alexander vero, etsi hostes et numero militum multo superiores erant et flumine profundo altisque ripis tegebantur, tamen omnium primus cum equitatu flumen perrūpit atque in hostes impetum fecit; pedites confestim sequebantur. Non parva erat difficultas in ulteriore ripa consistere ac simul pugnare. Rex ipse, cum armis conspicuus esset, in summum periculum venit. Nam duo fortissimi hostium duces eum aggrediebantur, quorum alter iam gladio galeam eius fregerat.

Klitus rettet den König.

Tum Clītus advŏlans regem clipeo suo tegebat et hostem gladio transfixit. Sic rex ab interitu servatus est.

Die Perser werden geschlagen.

Deinde magna Persarum caedes facta est. Denĭque plerisque ducibus eorum occīsis et equites in fugam coniecti sunt et pedites resistere destiterunt. Quo proelio Alexander paucos quidem, sed fortissimos amisit milites, quos omnes cum armis magnifice sepeliri iussit; vulneratos laudibus vel donis consolatus est, omnibus magnam praedae partem divisit. Hac comitate ac liberalitate omnium animos sibi adeo conciliavit, ut iam nemo vitam pro tali rege, qui vivos mortuosque pari honore haberet, profundere dubitaret.

A. erobert Kleinasien.

6. Hac victoria factum est, ut magna pars Asiae minoris ad eum deficeret; Milētum et Halicarnāssum vi expugnavit. Praefectos regios, qui compluribus locis ei obsistere conabantur, iam minus armis quam ipso nominis terrore superavit. —

Der Gordische Knoten.

Unde cum Gordium pervenisset, quod erat oppidum inter maiorem et minorem Phrygiam situm, in templo Iŏvis Gordii regis currum reservari compĕrit, nodo lororum in iugo inexplicabili vulgo notum. Incolis deinde affirmantibus oraculum esse, *qui nodum solvisset, eum Asia potiturum*, ille, cum nodis explicandis diu frustra operam dedisset, '*nihil*' inquit '*interest, quo-*

modo solvantur', et gladio lora perrūpit. Ita suis in dies maior spes inferebatur nullam esse rem, quam ille superare non posset.

Darēus rüstet sich.

Interea Alexandro nuntiatum est Darēum ipsum, cognomine Codomannum, cum ingenti exercitu appropinquare. Is enim nuntio allato Memnŏnem, cui uni confisus erat, esse mortuum, ipse bellum administrare statuerat, reliquis ducibus aut consilium ac diligentiam aut fortunam defuisse existimans. Positis igitur prope Babylōnem castris eo undĭque copias contraxit. Innumerabilis fere erat multitudo equitum peditumque auro purpurāque fulgens. His addita sunt triginta milia Graecorum, quae Darēus Macedonum phalangi opponere constituit. Tanti exercitus aspectu et ipse gaudebat rex et auxerunt spem comites ita, ut illo exercitu hostes opprĭmi posse confideret.

A. erkrankt in Tarsus.

7. Gordio profectus Alexander per Cappadociam Ciliciam petivit. Incredibili celeritate summoque militum labore per horrĭdas Tauri montis angustias Tarsum descendit. Per mediam urbem flumen, nomine Cydnus, fluebat; cuius specie invitatus rex armis ac veste depositis statim in aquam perfrigidam insĭlit. Tum vero nervi subito rigore occupantur omnisque calor corpus reliquisse videbatur. Prope exanimatum regem ministri manibus excipiunt et in tabernaculum deferunt. Ingens sollicitudo ac luctus erat in castris; milites et se ipsos et Alexandrum miserabantur, iam victoriam, salutem, regem sibi ereptum questi. Interea aegrōtus liberius spirare coeperat fractaque vis morbi videbatur. Simul autem mali magnitudinem rex sensit periculumque morae, cum Darēus quinto die in Cilicia fore nuntiaretur.

A. wird durch Philippus geheilt.

Quam ob rem a medicis, ut quam celerrime sibi mederentur, postulavit; qui cum novo periculosoque remedio uti nollent, unus Philippus, qui regi iam puero comes et custos salutis datus erat, vim morbi potione se leva-

turum promisit. Is tamen litteris Parmeniōnis Alexandro in suspicionem adductus est, in quibus scriptum erat *Philippum medicum a Darēo magna pecunia corruptum esse: caveret igitur rex, ne suam salutem illi committeret.* Quibus litteris Alexander etsi maxime commovebatur, tamen dubiae medici fidei credere quam certa morte decedere maluit. Itaque Philippo, cum remedium afferret, rex poculo accepto litteras dedit interque bibendum oculos in vultus legentis convertit. At ille perlectis litteris aequo animo '*Crimen*' inquit '*parricidii mihi obiectum salus tua diluet*'. Ac tanta erat remedii vis, ut quarto die rex in conspectum militum veniret.

333 **8.** Darēus, cum comperisset Alexandrum Tarsi in gravissimum morbum implicitum esse, quam celerrime progredi coepit copiasque Euphrātem traiecit. Alexander hostes ad Issum, oppidum Ciliciae, exspectare constituit, nam, cum angustiae multitudinem Persarum capere non possent, eum locum ad pugnandum maxime idoneum esse putabat. — Darēus non minus quam quadringenta milia peditum et centum milia equitum in aciem produxit. Utrimque animi militum vel spe praedae vel memoria pristĭnae gloriae ad fortiter dimicandum accendebantur. Itaque, ubi exercitus congressi sunt, tantus pugnantium ardor exstitit, ut, cum aliā parte vires, aliā ars militaris maior esset, provideri non posset, utra pars victura esset. **Die Schlacht bei Issus.**

In hac pugna Alexander et ducis et militis munere fungebatur. Etenim cum equitibus in mediam hostium aciem irrumpit Darēum sua manu occīdere cupiens; petit eum curru a cetera acie eminentem; fit ingens utrimque caedes; iacent circa currum Darēi nobilissimi Persae adverso corpore vulneribus acceptis. Macedŏnum quŏque non multi quidem, sed fortissimi caesi sunt; etiam Alexander in dextro femŏre leviter vulneratus est. Iamque equi, qui currum Darēi vehebant, hastis perfossi **A. siegt.**

et dolore efferati regem curru excutere coeperant, cum ille veritus, ne ipse in hostium potestatem veniret, desĭlit et in equum imponitur abiectis regiae dignitatis insignibus, ne in fuga proderetur. Tum vero reliqui disiciuntur et, qua cuique ad fugam via patebat, effusā fugā salutem petunt.

A.s Edelmut gegen die Angehörigen des Darēus.

9. In castris Persarum Macedones multa auri argentique vasa diripuerunt, sed quae magis ad luxuriam quam ad belli usum pertinerent. Ubi ad feminas perventum est, omnium oculos animosque in se converterunt captīvae mater coniunxque Darēi turbā feminarum circumdatae, illa non maiestate solum, sed etiam aetate venerabilis, haec formae pulchritudine insignis. — Alexander, cum Darēi consequendi spes non esset, in castra paulo ante a suis capta reversus, ubi audivit feminas regias Darēum tamquam mortuum suamque miserabilem sortem deplorare, Leonnātum misit, qui illis Darēum vivere ipsasque salvas fore diceret. Postridie captivis nuntiari iussit se ipsum venire, atque uno cum Hephaestiōne tabernaculum earum intravit. Ille vero Hephaestio ut aetate par erat regi, ita corporis habitu praestabat. Itaque reginae illum pro rege habentes suo more veneratae sunt. Deinde cum mater Darēi a ministro quodam monita errorem excusaret, rex eam consolatus est his verbis: '*Non erravisti, mater, nam et hic est Alexander*', ipsasque bono animo esse iussit: *se eas non pro captivis, sed pro reginis habiturum.*

Darēus unterhandelt mit A.

10. Inde Alexander Syriam petivit Parmenione ad Damascum, qua in urbe gaza regis erat, praemisso, qui per proditionem praefecti regii immensis opibus facile potitus est. Dum haec geruntur, Alexandro litterae Darēi redditae sunt, quibus ille magis postulabat quam rogabat, ut magnis pecuniis acceptis sibi matrem, uxorem, liberos redderet. Simul Alexandrum e finibus regni excedere iussit: *quod si ille fecisset, se eum pro socio atque amico*

habiturum. Ad has litteras Alexander regie ac superbe respondit *se nunc Asiae regem esse; Darēus ipse veniret, ut suos secum reduceret.* Feminas autem ipsas eādem, quā antea, observantiā colebat. — Deinde cum Macedŏnum opes in dies crescerent, Persarum rex iterum litteris ad eum datis maius etiam pretium ei obtulit Asiamque usque ad Euphrātem. Quod cum Parmenio audivisset, '*Ego quidem*' inquit '*id acciperem, si Alexander essem.*' '*Ego quŏque*', Alexander respondit, '*si essem Parmenio.*'

A. erobert Tyrus

11. Pugna igitur ad Issum facta Alexander, fugientem Darēum non persecutus, melius esse censebat totam oram maritimam Cyprumque insulam occupare, partim ut copias navales Persarum deleret Phoenīcesque invītos Persis oboedientes sibi adiungeret, partim ut in his regionibus exercitum valde deminutum augeret. Deinde hac Asiae parte pacata in Persĭdem ipsam progredi statuit. Iam tota Syria et Phoenīce praeter Tyrum Macedonum erat. Ea civitas magnitudine, opulentia, nobilitate ceteris praestans Alexandrum moenibus recipere recusabat. Loco igitur urbis naturā atque arte munitissimae confisi — freto quingentorum fere passuum a continenti dividebatur — Tyrii summa virtute ac patientia vehementissimos Macedonum impetus per septem menses repellebant neque ulla vi aut arte animi eorum frangi poterant. — Ipse Alexander longa obsidione iratus maxima pericula subibat suoque exemplo defatigatos milites excitabat. Denique aggere per mare ad ipsa moenia urbis exstructo, cum Macedonum classis supervenisset, urbs, septimo mense post quam obsideri coepta erat, vi capta est. Multi incolae caesi sunt, reliqui venierunt atque in servitutem abducti sunt.

A. zieht nach Ägypten.

12. Tyro urbe capta Alexander in Aegyptum proficisci festinavit. Aegyptii autem vetere Persarum odio permoti Macedones laetis animis exceperunt. Quo factum est, ut paene sine certamine tota terra ab iis occuparetur;

nam Persae veriti, ne Aegyptii ad Alexandrum deficerent atque in ipsos arma verterent, adventum eius non exspectaverant.

L. besucht Juppiter Hammon.

Rebus in Aegypto constitutis ita, ut nihil ex patriis moribus atque institutis eius nationis mutaretur, Alexander oraculum Iŏvis Hammōnis adire statuit, cuius auctoritas ac fides per totam Asiam maxima erat. Eo iter molestissimum per campos altā arēnā obrŭtos faciendum erat; nulla arbor, nullum culti agri vestigium videbatur; nusquam fons vel rivus. Cum quattuor dies per vastam solitudinem īssent, tandem ad sedem deo sacratam pervenerunt. — Is locus est undĭque arboribus circumdătus multique fontes silvas alunt. Cum rex ad templum accederet, maximus natu e sacerdotibus eum Iovis filium appellavit. Ille se id nomen accipere dixit, sperans eo nomine auctoritatem suam inter barbaros maiorem etiam quam antea fore. Interroganti deinde, num Iuppiter sibi filio totīus orbis terrarum imperium destinaret, sacerdos eum omnium terrarum dominum fore respondit.

lexandria wird gegründet.

13. Inde cum redisset, Alexander in Aegypto prope ad mare Alexandrīam urbem condidit atque ex locis finitimis homines eo commigrare iussit. Ita nova urbs brevi tempore magna hominum multitudine completa est. Delegerat autem locum tam idoneum, ut urbs paulo post non solum commercio atque opulentia, sed etiam artibus litterisque in dies magis floreret et regina urbium appellaretur.

L. zieht bis an den Tigris.

Phoenīce igitur et Aegypto occupatis Alexander in Asiam rediit, ut exercitui Persarum, quem Darēus a Babylone contra eum in aciem producebat, occurreret. Is dimidio maior erat, quam in Cilicia fuerat; praeterea Darēus ducentis falcatis curribus et quindecim elephantis, quos in exercitu habebat, multum confidebat. Tigri traiecto in vicum Arbēla pervenit. Oportuna ea regio erat ad copias explicandas, vasta planities, ad equestre proelium aptissima. — Interim Alexander

magnis itineribus ad Tigrim castra moverat. Magna erat difficultas transeundi, nam flumen non solum ingentem aquae vim, sed etiam magna saxa secum trahebat. Tum exercitus deleri potuit, si quis aggredi ausus esset, sed perpetua fortuna regis hostem inde avertit. Eodem modo Alexander in conspectu hostium Granicum angustiasque Ciliciae superaverat.

A. geht über de Tigris.

331 **14.** Darēus ad oppidum Gaugamēla milites subsistere armatosque hostem exspectare iussit. Pugna deinde commissa utrimque fortissime dimicabatur. Macedones hostem totiens victum despicientes acerrime instabant; Persae mori quam vinci malebant. Iam *sinistrum* cornu Macedonum, cui Parmenio praeerat, ingenti hostium multitudine pedem referre cogebatur, magnumque erat periculum, ne Alexander cum *dextro* cornu undique circumiretur. Tum equites Agriāni Persas, qui circa Darēum erant, adorti proelium restituerunt. In quo certamine cum Darēi aurīga occisus esset, Persae ipsum *regem* cecidisse arbitrati currum destituerunt. Dicitur Darēus, cum suos cedentes videret, mortem sibi ipse consciscere voluisse, sed a proximis in fugam abreptus esse. Victores fugientes subsecuti multos interfecerunt. Ad quadraginta milia Persarum ea pugna cecidisse traduntur.

Die Schlacht b Arbela und Ga gamela.

15. Qua victoria parta Alexander Arbēla cepit, quod oppidum tota regia supellectīle, pretiosis vestimentis, amplissimo thesauro quattuor milium talentum completum erat, opibus totius exercitus ante pugnam eo comportatis. Regi inde ad Babylonem procedenti *Mazaeus*, qui ex acie, in qua equitatui praefectus Parmenionem paene oppresserat, huc confugerat, supplex *obviam venit* urbemque ac se suosque *tradidit*. Gratus adventus eius regi fuit, nam tantae tamque munitae urbis obsidio magni et diuturni operis futura erat. Tamen milites quadrato agmine, velut si in aciem prodirent, urbem intrare iussit. Permulti *incolae* in muris *constiterant* novi regis

A. in Babylon

videndi cupidi; alii ei occurrebant, totum iter floribus coronisque consternebant, aras exstruebant omnibusque odoribus complebant; alii dona offerebant, in his equos, leones, panthēras.

Über Babylon.

Ipsius urbis pulchritudo ac vetustas non regis modo, sed etiam omnium oculos merito in se convertit. Semiramis regina eam condiderat. Muri altitudo septuaginta quinque pedum erat; latitudo tanta erat, ut quadrīgae inter se concurrentes sine periculo commeare possent. Pons lapidĕus in Euphrāte factus urbem iungebat. Is quŏque in septem orientis miraculorum numero habebatur. Super arcem pensĭles illi horti erant, qui summam moenium altitudinem aequantes umbra ac proceritate multarum arborum excellebant. — Rex diutius in hac urbe quam usquam versatus est neque ullus alius locus disciplinae militari plus nocuit. Nam nihil moribus eius urbis corrŭptius erat, quae omnibus rebus abundaret, quibus immodĭcae cupiditates incitarentur atque explerentur.

A. besetzt Susa.

16. Illo tempore exercĭtus supplemento quattuordecim milium militum, quos Amyntas a Macedonia adduxerat, auctus est. Quo facto rex ad Sūsa profectus est. Hac urbe per proditionem captā incredibilis fere vis auri argentique reperta est. Itaque opes, quas multi reges per tot annos liberis posterisque eo contulerant, una hora in manus externi regis dedit. In eadem urbe Alexander matrem liberosque Darēi reliquit; uxor eius iam antea doloribus animi continuisque itineris laboribus confecta decesserat.

A. rückt gegen Persepolis.

Susis Alexander ad expugnandam Persepŏlim, quod caput erat totius regni Persarum, castra movit. Sed in eo itinere angustiae, quas illi Susĭdēs pylas vocant, regi capiendae erant, quae ab Ariobarzāne fortissime defendebantur. Multi Macedones ibi interierunt a Persis saxis sagittisque e montibus missis necati; tandem rex cum minore parte exercitus longiore via per medios

saltus hostes a tergo aggressus in fugam coniecit. Ariobarzānes cum eis militibus, qui caedem effugerant, Persepŏlim petebat, sed a praefectis urbis exclusus, cum Macedones strenue subsecuti essent, proelio renovato cum omnibus suis cecĭdit. Alexander vero, cum comperisset illos in animo habere thesauris direptis ex urbe excedere, peditibus relictis cum equitatu incredibili fere celeritate, itinere die ac nocte continuato, in urbem contendit.

Persepolis wird geplündert.

17. Multas iam urbes opibus refertas Alexander aut expugnaverat aut in fidem receperat, sed omnes Persepolis opulentiā ac magnificentiā antecessit. Huc enim barbari totius Persĭdis opes contulerant; auri argentique ingens vis collecta erat, item vestimenta pretiosa aliaque supellex magis ad ornatum quam ad usum comparata. — Victores diripiebant, quantum quisque arripere poterat; multi etiam ferro de praeda dimicabant. Ad hanc avaritiam militum accessit crudelitas, nam auro argentoque ipsi onusti corpora captivorum concidebant. Itaque multi oppidani cum coniugibus ac liberis de muris se deiciebant. In thesauro regio centum viginti milia talentum inventa sunt. Quam pecuniam cum Alexander ad usum belli secum avehere constituisset, Susis ac Babylone iumenta camēlosque addūci iussit, quibus tantum onus transportaretur.

Die Königsburg wird eingeäschert.

Arcem urbis, tot regum sedem, incendi iussit, ut contumeliam Graeciae factam, templa a Persis direpta ac dirŭta et Athenas incendio deletas ulcisceretur. Alii narrant eum illud non certo iudicio, sed ebrium fecisse. Ac tum maxime immodĭca Persarum luxuria immensaeque opes etiam regis mores corrumpere coeperunt: cultum victumque mutabat, splendorem ac luxum Persarum imitabatur; quae tamen omnia eo maxime consilio fecisse videtur, quo facilius animos Persarum sibi conciliaret. Nam id potissimum egit, ut barbari et Graeci in unum

populum coalescerent. Quam ob rem eos Macedones, qui quam primum domum reverti cupiebant quosque fortunae suae paenitebat, magnifice donatos domum dimisit.

Darēus wird von Bessus getötet.

18. Dum haec geruntur, Darēus in Media, quo se receperat, novum exercitum contraxit, ut belli fortunam postremum temptaret. Sed cum Ecbatănis, in Mediae capite, versaretur, turpissima inter satrăpes coniuratio facta est, cuius principes erant Bessus, Bactriae praefectus, et Nabarzānes, qui corporis custodibus regis praeerat. Quorum ille Persas a Darēo avertere sibique regnum conciliare studebat. — Alexander ad Darēum persequendum profectus, cum in itinere comperisset eum a Besso captum vinctumque abdūci, summa celeritate contendit, ut agmen fugientium consequeretur. Inopinato nuntio Alexandrum appropinquare perterriti Bessus ceterique coniurati regem hortati sunt, ut equum conscenderet seque hosti fugā eriperet. Cum parricīdas ille se secuturum **330** negaret, tela in eum coniecerunt vulneratumque reliquerunt, ipsi diversi aufugerunt. Morientem regem ab omnibus destitutum Macĕdo quidam invēnit. Is cum petenti aquam attulisset, ille '*Gratiam tibi*' inquit, '*quoniam ego non possum, referet Alexander, Alexandro vero di.*' Ipse Alexander tristissimum regis exitum miseratus corpus Persepolim ferri iussit, ut tumulo regio inferretur.

Bessus wird verfolgt.

19. Deinde ad mare Caspium progressus Hyrcānos Mardosque ibi incolentes vi armorum sibi parēre coēgit. Quo facto ad Bessum persequendum profectus Parthiēnēn, Drangiānam, Arachōsiam magna celeritate peragravit. Tum Paropamīso monte altissimo superato fines Bactrianorum ingressus est, qui in suos quisque vicos dilapsi Bessum reliquerunt. Bactris, quod eius regionis caput est, Alexander aliquot dies castra habuit. Ut vero Bessum consequi posset, quem ad Sogdiānos confugisse constabat, Oxus flumen ei transeundum erat. Quod singulari ratione perfecit; nam cum nec navigia adessent, nec pontem

facere possent, milites utribus incŭbantes flumen transnaverunt.

Bessus wird bestraft.

Inde magnis itineribus contendit ad urbem Maracanda. Ibi Bessum a coniuratis vinctum esse insignique regio detracto ad se adduci compĕrit. Processit igitur ad Iaxartem fluvium, qui ultimos regni Persarum fines a Scythis dividebat. Bessum ibi ad se productum virgis caedi iussit fratique regis occisi tradidit custodiendum. Paulo post a consilio iudicum — nobilissimi erant Persarum ac Medorum — iudicium factum est, ut Bessus ex patrio Persarum more naribus auribusque mutilatis cruci affigeretur. Quo iudicio ab Alexandro comprobato iustissimum supplicium de parricīda sumptum est.

Klitus' Ermordung

20. In ripa Iaxartis nova urbe condita, quae et ipsa regis nomine Alexandrīa appellata est, Scythisque finitimis proelio fusis Maracanda redĭtum est. Alexander Bactrianae provinciae Clitum praeficere statuerat, eum, qui ad Granīcum regem ex media morte eripuit, veterem Philippi militem multisque rebus bello gestis insignem. Is priusquam in suam provinciam iret, in convivium sollemne adhibitus est. Ibi cum multi Alexandri virtutes ad caelum extollerent rexque ipse patri se praeferret, Clitus memoriam Philippi tuebatur resque ab eo gestas adeo laudabat, ut regis animum offenderet. Represso autem dolore ille imperavit, ut Clitus convivio excederet. Is tamen vino atque furore incitatus regem accusavit, quod paulo ante Parmenionem propter levem quandam suspicionem necavisset. Tum rex iracundia victus telo a satellite arrepto Clitum transfōdit. Postquam vero ira ex animo discessit, magnitudinem flagitii perspexit, quod talem virum tali de causa interfecisset, atque adeo eum paenituit facti, ut vix a se manus abstineret.

A. heiratet Roxane.

Rex, dum in his regionibus versatur, Roxănēn, filiam Oxyartis satrăpis, in matrimonium duxit, ita optime Persas

et Macedones coniungi existimans, *nam hoc uno modo et pudorem victis et superbiam victoribus detrăhi posse.*

A. zieht nach Indien.

21. Proximo vere Alexander, postquam fines imperii septentriones versus usque ad Iaxartem flumen agrosque Scytharum protulit, orientem versus Gangem flumen atque Oceănum petere constituit, quo antea 327 nullus umquam hostium exercitus processerat. Erant centum viginti fere milia armatorum, qui regem ad hoc bellum sequebantur. Nullo resistente ad Indum flumen perventŭm est, navigiisque exercitus traductus est.

Kampf mit Porus.

Sed cum ad Hydaspem rex venisset, in ulteriore 326 ripa Pōrum regem cum magno exercitu castra habentem vidit, qui Macedones transitu prohiberet. Idem in exercitu suo octoginta elephantos ingenti magnitudine habebat; ipse in maximo eorum sedebat armis auro argentoque fulgentibus ornatus. Macedones non solum aspectu hostium, sed etiam fluminis traiciendi magnitudine terrebantur. Cum milites transnare saepius conati ab hostibus multis amissis repellerentur, Alexander dolo usus est. Postquam enim Porum per complures dies simulatis itineribus fefellit, magnam exercitus partem, quo loco ripa forte ab hostibus vacua erat, navigiis tuto traiecit. Illi enim eo se converterant, ubi altera Macedonum pars transitura esse videbatur. Porus cum intellexisset rerum discrimen adesse, suos celerrime in aciem eduxit. Alexander et regem et hostium ordines conspicatus '*Tandem*' inquit '*video periculum animo meo par: cum immanibus beluis simul et cum egregiis viris mihi res est.*' — Confestim utrimque acerrime pugnatum est. Macedonibus elephanti magnum terrorem inferebant, quorum insolĭto sonĭtu equi virique pertŭrbabantur. Itaque pugna diu varia ancepsque erat, dum Macedones beluarum pedes securibus incīdere coeperunt. His vulneribus elephanti efferati in suos se converterunt et eos, qui regebant, deiecerunt.

Porus wird besiegt und gefangen.

Porus a plurimis destitutus tela in hostes undĭque instantes misit, sed novem vulneribus acceptis labi ex belua coepit. Indus, qui elephantum regebat, descendere eum velle arbitratus elephantum procumbere ad genua iussit; qui ubi se submisit, ceteri quoque, ita enim instituti erant, ĭdem fecerunt. Quae res Porum reliquosque in manus hostium dedit. Alexander capto regi summum honorem tribuit ampliusque regnum donavit, quam antea possederat, quo potentiorem eum socium in ceteros Indorum reges haberet.

Die Soldaten weigern sich weiter zu marschieren.

22. Poro devicto Alexander in interiores Indiae partes processit, iam orientis fines sibi apertos esse existimans. Sed cum ad Hypăsim flumen perventum esset, milites perpetuis laboribus confecti longius se progressuros negaverunt. Rex primo vehementer iratus, tamen, cum eos non animum, sed vires ad iter continuandum deficere intellexisset, duodecim aris ex quadrato saxo, quae essent expeditionis suae monumentum, exstructis eodem, quo venerat, itinere ad Hydaspem flumen rediit.

A. zieht den Indus hinab.

Ibi magnam classem aedificandam curavit Phoenīcum et Aegyptiorum, qui in exercitu erant, maxime operā usus. Ipse, cum Oceănum adire vellet, cum parte copiarum secundo flumine navigavit elephantis impedimentisque terrā sequentibus. Quinto die classe appulsa ad Mallos, gentem bellicosissimam, pervenit. Ei Alexandrum oppidum intrare vetuerunt. Itaque rex confestim impetum facit atque scalis admotis ipse primus cum paucis comitibus moenia ascendit. Ceteri milites cum sequi studerent, scalis fractis praecipitantur.

A. in Lebensgefahr.

Ita rex solus fere in muro stat telis hostium expositus. Tum nihil cunctatus rem audet incredibilem atque inauditam. Desĭlit enim in hostium urbem atque unus cum multis dimicat. Duo eum secuti erant comites, qui eum clipeis tegebant. Hostes vero regem eiusque socios confectos ac vulneratos videntes propius accedunt

gladiisque eos petunt. Postremo rex graviter ictus concĭdit hostiumque impetum diutius sustinere non potest. At interea Macedones, omnium periculorum oblīti, muros ascenderant ac regem semianimum servaverunt.

A. am Ocean

23. Alexander, ubi ex vulnere convaluit, ad Indum pervenire contendit, quod flumen in Oceanum influere sciebat. Tum secundo flumine navĭgans, cum tandem vastum mare, quod iam diu videre cupiebat, conspicatus esset, laeto animo dīs sacrificavit.

A. kehrt nach Babylon zurück.

Quo facto Nearcho, viro rei navalis peritissimo, praecepit, ut classe secundum oram maritimam in sinum Persicum veheretur; ipse, ut classi propior esset resque ad usum necessarias compluribus locis paratas haberet, per Gedrōsiam in Persĭdem reverti constituit. Itinere molestissimo sexaginta dierum per deserta illa loca facto multisque iumentis hominibusque fame, labore, morbis amissis tandem Babylōnem pervenit. Inde milites veteranos honoribus amplisque muneribus ornatos Cratĕro duce in Macedoniam dimisit.

A. stirbt.

24. Dum Babylone res immensi regni administrat et multa magnaque mente agitat, subito febri afficitur, cuius vis tanta erat, ut omnes de salute eius desperarent. Quarto die milites Alexandrum mortuum esse suspicantes uno agmine ad regiam arcem se contulerunt petentes, ut regem videre sibi liceret. In conspectum eius admissi singuli dextram morientis manum osculabantur. Postremo amici, cum eum vires plane deficere animadverterent, eum interrogaverunt, cui regnum relinqueret. '*Optimo*' respondit. Quod ubi dixit, vitā decessit. **323**

Trauer um A. und seine Beisetzung.

Alexandro mortuo totam urbem et Macedones et Persae lamentationibus complebant, neque in dolore communi victi a victoribus discerni poterant. Persae querebantur iustissimum clementissimumque dominum, Macedones, optimum fortissimumque regem aetate floren-

tem sibi ereptum esse. Omnes fortunam accusabant, quod talem regem, qui, etsi non plus duodecim annos regnavisset, unus omnium hominum maximas res perfecisset, tam mature vitā privavisset. — Corpus mortui amplissimo funere Alexandrīam in Aegyptum translatum est; memoriae autem ac nomini Alexandri postea per multos annos honos paene divīnus habitus est.

XIII. Timoleon.

A. Kap. 1: T. in Korinth.

B. Kap. 2 und 3: T. in Syrakus, groß im Kriege (Kap. 2) und im Frieden.

C. Kap. 4 und 5: Die Haupttugenden des Mannes.

Vorausblick auf T.s Wirken.

1. Timolĕon Corinthius sine dubio magnus omnium iudicio vir exstitit. Namque huic uni contĭgit, ut et patriam, in qua erat natus, oppressam a tyranno liberaret, et a Syracusānis, quibus auxilio erat missus, iam inveteratam servitutem depelleret totamque Siciliam multos annos bello vexatam et a barbaris oppressam suo adventu in pristĭnum restitueret.

T. in Korinth.

In his rebus non simplici fortuna conflictatus est et, id quod difficilius putatur, multo sapientius tulit secundam quam adversam fortunam. — Nam cum frater

T. tritt gegen seinen Bruder auf.

364 eius Timophănes dux a Corinthiis delectus tyrannĭdem per milites mercennarios occupavisset particepsque regni ipse posset esse, tantum afuit a societate sceleris, ut anteferret civium suorum libertatem fratris saluti et parēre legibus quam imperare patriae mallet. Hac mente per haruspĭcem et communem affīnem, cui soror ex īsdem parentibus nata nupta erat, fratrem tyrannum interficiendum curavit. Ipse non modo manus non attulit, sed ne aspicere quidem fraternum sanguinem voluit. Nam, dum res conficeretur, procul in praesidio fuit, ne quis satelles posset succurrere.

Dieses Benehmen wurde ihm sehr verdacht.

Hoc praeclarissimum eius factum non pari modo ab omnibus probatum est. Nonnulli enim laesam ab eo pietatem putabant et invidiā laudem virtutis obterebant. Mater vero post id factum neque domum ad se filium admisit neque aspexit, quin eum fratricīdam impiumque detestans compellaret. Quibus rebus ille adeo est commotus, ut nonnumquam vitae finem facere vellet atque ex ingratorum hominum conspectu morte decedere.

T. vertreibt Dionysius aus Syrakus.

2. Interim Diōne Syracūsis interfecto Dionysius 353
rursus Syracusis potitus est. Cuius adversarii opem a 346
Corinthiis petierunt ducemque, quo in bello uterentur,
postulaverunt. Timoleon eo missus incredibili felicitate
Dionysium tota Sicilia depulit. Quem cum interficere 344
posset, noluit, tutoque ut Corinthum perveniret, effecit.
Quod enim utriusque Dionysii opibus Corinthii adiuti
fuerant, eius benignitatis memoriam exstare volebat, eamque praeclaram victoriam ducebat, in qua plus esset clementiae quam crudelitatis. Simul optabat, ut non solum auribus acciperetur, sed etiam oculis cerneretur, quem ex quanto regno ad quam fortunam deiecisset.

T. besiegt Hicetas.

Post Dionysii decessum cum Hicĕta bellavit, qui adversatus erat Dionysio. Eum non odio tyrannidis ab hoc dissensisse, sed cupiditate, indicio fuit, quod ipse expulso Dionysio imperium dimittere noluit. — Quo

T. besiegt die Karthager und Mamerkus.

superato Timoleon maximas copias Carthaginiensium apud 339
Crimissum flumen fugavit ac satis habere coēgit, si
liceret eam partem Siciliae obtinere, quam iam diu tenebant. Cepit etiam Mamercum, Italicum ducem, hominem 339
bellicosum et potentem, qui ad tyrannos adiuvandos in
Siciliam venerat Catănamque occupaverat.

T. heilt die Kriegsschäden.

3. Quibus rebus confectis cum propter diuturnitatem belli non solum agros, sed etiam urbes desertas videret, primum Sicŭlos, quos potuit, conquisīvit, deinde Corintho arcessīvit colōnos, quod ab iis initio Syracu-
sae erant conditae. Veteribus civibus sua restituit, novis 734

bello vacuefactas possessiones divisit; urbium moenia disiecta fanaque detecta refecit; civitatibus leges libertatemque reddidit. Itaque ex maximo bello tantum otium toti insulae conciliavit, ut ipse conditor urbium earum videretur, non illi, qui initio deduxerant.

T. verschmäht es, Tyrann zu werden.

343 Arcem, quam Dionysius maior natu Syracusis munierat ad urbem opprimendam, a fundamentis disiecit, cetera tyannidis propugnacula demolītus est deditque operam, ut quam minima vestigia servitutis manerent. Cum tantis esset opibus, ut etiam invītis imperare posset, tantum autem amorem haberet omnium Siculorum, ut nullo recusante regnum obtinere liceret, maluit se dilĭgi quam metui. Itaque, cum primum potuit, imperium deposuit ac privatus Syracusis, quod reliquum vitae fuit, vixit.

T. steht in hohen Ehren.

Neque vero id imperīte fecit, nam quod ceteri reges imperio petierunt, ipse benevolentiā tenuit. Nullus honos ei defuit, neque postea res ulla Syracusis publice gesta est, de qua prius esset decretum, quam Timoleontis sententia cognita esset. Nullīus umquam consilium non modo autelatum, sed ne comparatum quidem est. Neque id magis eius benevolentiā factum est quam prudentiā.

T. im Alter.

4. Cum aetate iam provectus esset, sine ullo morbo lumina oculorum amisit. Quam calamitatem ita moderate tulit, ut neque querentem eum quisquam audiret neque eo minus ille privatis publicisque rebus interesset. —

Seine Bescheidenheit u. Frömmigkeit.

Veniebat autem in theatrum, cum ibi concilium populi habebatur, propter valetudinem vectus iumentis iunctis atque ita de vehiculo, quae videbantur, dicebat. Neque hoc illi quisquam tribuebat superbiae; nihil enim umquam neque insŏlens neque gloriosum ex ore eius exiit. Idem, cum suas laudes audiebat praedicari, numquam aliud dixit quam *se in ea re maxime dis gratias agere atque habere, quod, cum Siciliam recreare constituissent, tum se*

potissimum ducem esse voluissent. Nihil enim rerum humanarum sine deorum numine geri putabat. Itaque suae domi sacellum Fortunae constituerat idque sanctissime colebat.

T. ist gegen Widersacher hochherzig.

5. Cum quidam Laphystius, homo petŭlans et ingratus, vadimonium ei imponere vellet, quod cum illo lege ageret, et complures concurrissent, qui procacitatem hominis manibus coercere conarentur, Timoleon oravit homines, *ne id facerent. Namque ut id Laphystio et cuivīs liceret, se maximos labores summaque adīsse pericula. Eam enim esse speciem libertatis, si omnibus, quod quisque vellet, legibus experiri liceret.* — Idem, cum quidam Laphystii similis, nomine Demaenĕtus, in contione populi de rebus ab eo gestis detrahere coepisset ac nonnulla inveheretur in Timoleontem, dixit *nunc demum se voti esse damnatum; namque hoc a dis immortalibus se semper precatum esse, ut talem libertatem restitueret Syracusanis, in qua cuivis liceret, de quo vellet, quod vellet, impune dicere.*

T. im Tode geehrt.

Cum diem supremum obīsset, publice a Syracusanis **336** tota celebrante Sicilia in foro urbis sepultus est, quo loco postea gymnasium, quod Timoleontēum appellabatur, constitutum est.

XIV. Hamilcar.

A. Kap. 1: H. rettet im ersten Punischen Kriege die Ehre Karthagos.

B. a) Kap. 2: H. befreit Karthago von den Söldnern.
   b) Kap. 3: H. begründet die karthagische Herrschaft in Spanien.

C. Kap. 4: H. hat schon den Angriff auf Italien geplant.

H. bleibt im ersten Punischen Kriege unbesiegt.

1. Hamilcar, Hannibălis filius, cognomine Barcas, Carthaginiensis primo bello Punico, sed temporibus extremis, admŏdum adulescentulus in Sicilia praeesse coepit **247** exercitui. Cum ante eius adventum ibi res Carthaginiensium male gererentur, ipse, ubi affuit, numquam hosti

cessit neque locum nocendi dedit, sed saepe occasione data eum lacessīvit et superior discessit. Itaque cum paene omnia in Sicilia Poeni amisissent, ille Erȳcem sic defendit, ut bellum eo loco confectum non videretur.

H. rät zum Frieden.

241 Interim Carthaginienses classe apud insulas Aegātes
a C. Lutatio Catulo, consule Romanorum, superati finem belli facere statuerunt eamque rem arbitrio permiserunt Hamilcăris. Is etsi flagrabat bellandi cupiditate, tamen paci serviendum putavit, quod patriam exhaustam sumptibus diutius calamitates belli ferre non posse intellegebat, sed ita, ut mente agitaret, si paulum modo res essent refectae, bellum statim renovare Romanosque armis persequi, dum aut virtute vicissent aut victi manus dedissent. — Hoc consilio pacem conciliavit; in quo tantā fuit ferociā, cum Catulus negaret *se bellum compositurum, nisi ille cum suis, qui Erȳcem tenerent, armis relictis Siciliā decederet*, ut *succumbente patria* ipse *periturum se potius* diceret, *quam cum tanto flagitio domum rediret; non enim suae esse virtutis, arma a patria accepta adversariis tradere.* Tali pertinaciae cessit Catulus.

H. erwirkt für sich freien Abzug.

Karthago wird durch die Söldner bedrängt.

2. At ille, ut Carthagĭnem venit, multo aliter, ac speraverat, rempublicam se habentem cognovit. Namque
241 diuturnitate externi mali tantum exarsit intestīnum bellum, ut numquam in pari periculo Carthago fuerit, nisi cum deleta est. Mercennarii enim milites, quibus in Romanos usi erant, desciverunt; quorum numerus erat viginti milium. Hi totam sollicitaverunt Africam, ipsam Carthaginem oppugnaverunt. Quibus malis adeo sunt Poeni perterriti, ut etiam ab Romanis auxilia peterent.

H. rettet Karthago.

Sed extremo, cum prope iam ad desperationem
239 pervenissent, Hamilcarem imperatorem fecerunt. Is non
238 solum hostes a muris Carthaginis removit, cum amplius centum milia facta essent armatorum, sed etiam eo compulit, ut locorum angustiis clausi plures fame quam ferro interirent. Omnia oppida, quae defecerant, in eis

Utĭcam atque Hippōnem, opulentissima totius Africae, restituit patriae.

H. beginnt die Eroberung Spaniens.

3. Quibus rebus ex sententia peractis, fidenti animo atque infesto Romanis, quo facilius causam bellandi reperiret, effecit, ut imperator cum exercitu in Hispaniam mitteretur. Eo secum duxit filium Hannibalem, 237
annorum novem puerum. Erat praeterea cum eo adulescens illustris Hasdrŭbal, cui filiam in matrimonium dedit. Is

Hasdrubal sein Nachfolger.

Hamilcare mortuo exercitui praefuit resque magnas gessit. 229
Cuius post mortem Hannibal ab exercitu accepit imperium. 221

H. stirbt. Hannibal ist der Erbe seines Planes

4. At Hamilcar, posteaquam mare transiit atque in Hispaniam venit, magnas res secundā gessit fortunā; maximas bellicosissimasque gentes subegit; equis, armis, viris, pecunia totam locupletavit Africam. Idem cum in Italiam bellum transferre meditaretur, nono anno post quam in Hispaniam venerat, in proelio pugnans contra Vettŏnes occisus est. Cuius perpetuum odium in 229
Romanos maxime concitavisse videtur secundum bellum Punicum. Namque Hannibal, filius eius, assiduis patris obtestationibus eo est perductus, ut interire quam Romanos non experiri mallet.

XV. Hannibal.

A. Kap. 1 und 2: H.s Haß gegen Rom ist die Triebfeder seiner Handlungen.

B. Kap. 3—11: H. bekriegt Rom, so lange er lebt.
- a) Kap. 3—6: H. ist die Seele des zweiten Punischen Krieges.
- b) Kap. 7: H. stärkt Karthago zu neuem Kampfe.
- c) Kap. 8: H. kämpft für Antiochus von Syrien.
- d) Kap. 9: H. ist Flüchtling auf Kreta.
- e) Kap. 10 und 11: H. steht im Dienste des Prusias.

C. Kap. 12 und 13: H. wird von den Römern verfolgt und giebt sich den Tod.

H.s Bedeutung und Geschick.

1. Hannibalem, Hamilcaris filium, Carthaginiensem non est negandum tanto praestitisse ceteris imperatoribus

prudentiā, quanto populus Romanus antecedat fortitudine cunctas nationes. Nam quotienscumque cum eo congressus est in Italia, semper discessit superior. Nisi igitur domi civium suorum invidia debilitatus esset, Romanos videtur superare potuisse. Sed multorum obtrectatio devicit unius virtutem.

H. haßte die Römer bis zu Tode.

Hannibal odium paternum in Romanos velut hereditate relictum sic conservavit, ut prius animam quam id deposuerit; qui, cum patria pulsus esset et alienarum opum indigeret, numquam destitit animo bellare cum Romanis.

Er reizt Philippus und Antiochus zum Kriege.

220 bis 179 2. Nam ut omittam Philippum, Macedonum regem, quem absens hostem Romanis reddidit, omnium illis
223 bis 187 temporibus potentissimus Antiŏchus, Syriae rex, fuit. Eum tanta cupiditate incendit bellandi, ut usque a rubro
192 mari arma conaretur inferre Italiae. — Ad quem cum legati venissent Romani, qui de eius voluntate explorarent darentque operam, ut consiliis clandestīnis Hannibalem in suspicionem regi adducerent, tamquam ab ipsis corruptus alia atque antea sentiret, neque id frustra fecissent: Hannibal, ubi id compĕrit seque ab interioribus consiliis segregari vidit, tempore dato adiit ad regem et, cum ei multa de fide sua et odio in Romanos commemoravisset, hoc adiunxit:

Die Römer suchen H. bei Antiochus zu verdächtigen.

H.s Worte an Antiochus.

'*Pater meus*' inquit, '*Hamilcar puerulo me, utpote non amplius novem annos nato, in Hispaniam imperator proficiscens Carthagine Iovi optimo maximo hostias immolavit. Quae divīna res dum conficitur, quaesivit a me, vellemne secum in castra proficisci. Id cum libenter accepissem atque ab eo petere coepissem, ne dubitaret me secum ducere, tum ille* '*faciam*', *inquit,* '*si mihi fidem, quam postulo, dederis*'. *Simul me ad aram adduxit, apud quam sacrificare instituerat, eamque ceteris remotis tenentem iurare iussit numquam me in amicitia cum Romanis fore. Id ego iusiurandum patri datum usque ad hanc*

aetatem ita conservavi, ut nemini dubium esse debeat, quin reliquo tempore eādem mente sim futurus. Quare si quid amice de Romanis cogitabis, non imprudenter feceris, si me celaveris; cum vero bellum parabis, te ipsum frustraberis, si non me in eo principem posueris.'

H. in Spanien.

3. Ea igitur, qua diximus, aetate cum patre in 237
Hispaniam profectus est; cuius post obitum Hasdrubale 229
imperatore suffecto equitatui omni praefuit. Hoc quŏque 221
interfecto exercitus summam imperii ad eum detulit. Id Carthaginem delatum publice comprobatum est. — Sic Hannibal sex et viginti annos natus imperator factus proximo triennio omnes fere gentes Hispaniae bello subegit; Saguntum, foederatam Romanis civitatem, vi
expugnavit; tres exercitus maximos comparavit. Ex his 219
unum in Africam misit, alterum cum Hasdrubale fratre in Hispania reliquit, tertium in Italiam secum duxit.

H. zieht nach Italien.

Saltum Pyrenaeum transiit; quacumque iter fecit, 218
cum incolis conflixit, neminem nisi victum dimisit. Ad Alpes posteaquam venit, quae Italiam ab Gallia seiungunt, Alpium gentes conantes se transitu prohibere concīdit, loca patefecit, itinera muniit effecitque, ut eā elephantus ornatus ire posset, quā antea unus homo inermis vix poterat rēpere. Hac copias traducit et in Italiam pervenit.

H.s erste Siege.

4. Conflixerat iam ad Rhodănum cum parte equitatus P. Cornelii Scipionis consulis levi proelio. Cum eodem ad Ticīnum fluvium congressus saucium eum ac fugatum dimisit. Tertio idem Scipio cum collega Ti. Sempronio Longo ad Trebĭam ei occurrit; cum iis ille manum conseruit et utrumque profligavit.

Schlacht am Trasumennus.

Inde per Ligŭres Appennīnum transiit petens 217
Etruriam. Hoc in itinere adeo gravi morbo afficitur oculorum, ut postea numquam dextro aeque bene usus sit. Qua valetudine cum etiam tum premeretur, C. Flaminium consulem ad Trasumennum cum exercitu insidiis circumventum occīdit, neque multo post in Umbria C. Centenium

propraetorem cum delecta manu illi succurrentem. Inde ad mare Superum profectus in Apuliam pervenit nec diu ibi moratus per Samnium exercitum in Campaniam duxit.

Fabius wird von H. überlistet.

5. Redeunti in Samnium Hannibali Q. Fabius Maximus, dictator Romanus, in agro Falerno se obiecit. Sed ille clausus locorum angustiis noctu sine ullo detrimento exercitūs se expedivit Fabioque, callidissimo imperatori, verba dedit. Namque sarmenta in cornibus boum deligata incendit eiusque generis multitudinem magnam palatam in Romanos egit. Quo repentīno visu tantum terrorem iniecit exercitui Romanorum, ut nemo extra vallum egredi auderet. — Paulo post M. Minucium Rufum, magistrum equitum, cui imperium cum Fabio aequatum erat, dolo in proelium produxit eumque fugavisset, nisi Fabius ei subvenisset.

Minucius wird von Fabius gerettet.

Schlacht bei Kannä.

216 Anno insequenti Hannibali in Apulia, ubi hiemaverat, duo consules, C. Terentius Varro et L. Aemilius Paulus, obviam venerunt. Utriusque exercitum pugna Cannensi fugavit; Paulum consulem occīdit et aliquot praeterea consulares, in eis Cn. Servilium Gemĭnum, qui superiore anno consul fuerat.

Sonstige Thaten H.s in Italien.

212 Item Ti. Sempronium Gracchum, bis consulem, in
Lucānis, dum ipse abest, in insidias inductum sustulit.
211 Ut Capuam obsidione Romanorum liberaret, ipsam Romam
petiit, sed in propinquis urbi montibus aliquot dies
moratus nulla re gesta in Apuliam rediit. Ibi M. Clau-
208 dium Marcellum, quintum consulem, apud Venusiam pari
modo ac Sempronium interfecit. Sed longum est omnia
enŭmerare proelia. U n u m h o c satis erit dixisse, e x
q u o intellegi possit, quantus ille fuerit: quamdiu in Italia
fuit, nemo ei in acie victor restitit, n e m o fere contra
eum post Cannensem pugnam in campo castra posuit.

H. wird bei Zama geschlagen und flieht.

6. Hinc invictus ad patriam defendendam in Africam
203 revocatus bellum gessit cum P. Scipione, filio eius Sci-
pionis, quem ipse primo ad Rhodănum, iterum ad

Ticīnum, tertio ad Trebĭam fugaverat. Cum hoc exhaustis
iam patriae facultatibus in praesentia bellum componere
cupivit, quo firmior postea congrederetur. Inde collo-
quium convēnit; condiciones non convenerunt. Itaque 202
paucīs diebus post apud Zamam cum Scipione conflixit.
Pulsus biduo et duabus noctibus Hadrumētum pervenit,
quod abest ab Zama circiter milia passuum centum et
quinquaginta. — In hac fuga Numĭdae, qui simul cum
eo ex acie excesserant, ei insidiati sunt; quos non solum
effŭgit, sed etiam oppressit. Hadrumēti reliquos e fuga
collēgit, novis dilectibus paucis diebus multos contraxit.

Der Friedensschluß.

7. Cum in apparando bello acerrime esset occupatus,
Carthaginienses bellum cum Romanis composuerunt. 201
Hannibal nihilo minus exercitui postea praefuit resque
in Africa gessit usque ad P. Sulpicium C. Aurelium 200
consules. His enim magistratibus legati Carthaginienses
Romam venerunt, qui senatui populoque Romano gratias
agerent, quod secum pacem fecissent, ob eamque rem
coronā aureā eos donarent ac simul peterent, ut ob-
sides sui Fregellis essent captivique redderentur.

Antwort der Römer.

His ex senatus consulto responsum est *munus
eorum gratum acceptumque esse; obsides, quo loco rogarent,
futuros; captivos se non remissuros, quod illi Hanni-
balem, cuius operā susceptum bellum esset, inimicissimum
nomini Romano, etiam tum cum imperio apud exercitum
haberent.*

H. wird karthagischer Suffet (rex).

Hoc responso cognito Carthaginienses Hannibalem
domum revocaverunt. Eo ut rediit, rex factus est anno 199
secundo et vicesimo post quam imperator fuerat; ut enim
Romae consules, sic Carthagine quotannis annui bini reges
sive suffĕtes creabantur. In eo magistratu pari diligentia
se Hannibal praebuit, ac fuerat in bello. Namque ef-
fecit, ex novis vectigalibus non solum ut esset pecunia,
quae Romanis ex foedere penderetur, sed etiam ut
superesset, quae in aerario reponeretur.

H. entweicht aus Karthago.

196 Deinde M. Claudio L. Furio consulibus Romā legati
Carthaginem venerunt. Hos Hannibal sui exposcendi
causa missos esse existimans, priusquam iis senatus
daretur, navem clam conscendit atque in Syriam ad
Antiŏchum perfugit. Qua re palam facta Poeni naves
duas, quae eum, si consequi possent, comprehenderent,
miserunt, bona eius publicaverunt, domum a fundamentis
disiecerunt, ipsum exsulem iudicaverunt.

H. im Dienst des Antiochus.

8. At Hannibal anno quarto post quam domo pro-
193 fugerat, L. Cornelio Q. Minucio consulibus, cum quinque
navibus ad Africam accessit in finibus Cyrenaeorum,
si forte Carthaginienses ad bellum inducere posset
Antiochi spe fiduciāque, cui iam persuaserat, ut cum
exercitibus in Italiam proficisceretur. — Huc Magonem
fratrem excivit. Id ubi Poeni rescierunt, Magonem
eādem, qua fratrem, poena absentem affecerunt. Illi
desperatis rebus cum solvissent naves ac vela ventis de-
dissent, Hannibal ad Antiochum, Syriae regem, pervenit.

Magos Tod.

— De Magonis interitu duplex memoria prodita est.
Namque alii eum naufragio perīsse, alii a servulis ipsius
interfectum esse scriptum reliquerunt.

H. befehligt eine syrische Flotte.

Antiochus autem, si tam in gerendo bello con-
siliis Hannibalis parēre voluisset, quam in suscipiendo
instituerat, propius Tibĕrim quam Thermopȳlas de summa
imperii dimicavisset. Quem etsi Hannibal multa stulte
conari videbat, tamen nulla in re deseruit. Praefuit
190 navibus, quas ex Syria iussus erat in Asiam ducere,
iisque cum Rhodiorum classe in Pamphylio mari con-
flixit; quo in proelio cum multitudine adversariorum sui
superarentur, ipse, quo cornu rem gessit, fuit superior.

H. auf Kreta.

190 9. Antiocho prope Magnesiam, quae est ad Sipȳlum,
fugato Hannibal veritus, ne dederetur, quod sine dubio
accidisset, si sui fecisset potestatem, Cretam ad Gortȳnios
189 venit, ut ibi, quo se conferret, consideraret. Vidit
autem vir omnium callidissimus, nisi quid providisset,

propter avaritiam Cretensium in magno se fore periculo. Magnam enim secum pecuniam portabat, de qua famam exīsse sciebat. Itaque capit tale consilium. Amphŏras complures complet plumbo, summas opĕrit auro et argento. Has praesentibus principibus in templo Diānae deponit, simulans se suas fortunas illorum fidei credere. His in errorem inductis statuas aēnĕas, quas secum portabat, omni sua pecunia complet easque in propatŭlo domi abĭcit. Gortynii templum magna cura custodiunt non tam a ceteris quam ab Hannibale, ne quid ille inscientibus ipsis tolleret secumque duceret.

H. lebt bei Prusias.

10. Sic conservatis suis rebus omnibus Poenus ad Prusĭam in Bithynĭam venit. Apud quem eodem animo 184
fuit in Romanos neque aliud quidquam egit, quam regem armavit et exacuit in Romanos. Quem cum videret domesticis opibus minus valere, conciliando ceteros reges bellicosas gentes adiungebat.

Krieg gegen Eumenes von Pergamum.

Dissidebat ab eo Pergamēnus rex Eumĕnes Romanis amicissimus, bellumque inter eos gerebatur terra marique, 184
sed utrāque parte Eumenes plus valebat propter Romanorum societatem. Quo magis Hannibal eum opprĭmi cupiebat; quem si removisset, faciliora sibi cetera fore arbitrabatur. Ad eum interficiendum talem iniit rationem.

H. bereitet eine List vor, um Eumenes zu beseitigen.

Classe paucis diebus erant decertaturi; superabatur navium multitudine. Dolo erat pugnandum, cum par non esset armis. Imperavit igitur quam plurimas venenatas serpentes vivas collĭgi atque in vasa fictilia conĭci. Quarum cum magnam multitudinem confecisset, ipso die, quo proelium navale facturus erat, classiarios convŏcat iisque praecĭpit, *ut omnes in unam Eumenis regis navem concurrant, a ceteris satis habeant se defendere. Id illos facile serpentium multitudine consecuturos. Rex autem in qua nave vehatur, ut sciant, se facturum. Quem si aut ceperint aut interfecerint, magno id iis praemio fore* pollicetur.

H. erforscht durch List d… Königs Schiff

11. Tali cohortatione militum facta classis ab utrisque in proelium deducitur. Acie utrimque instructa, priusquam signum pugnae daretur, Hannibal, ut palam fieret suis, quo loco Eumenes esset, tabellarium in scăpha cum caducĕo mittit. Qui ubi ad naves adversariorum pervēnit epistulamque ostendens se regem quaerere professus est, statim ad Eumenem deductus est, quod nemo dubitabat, quin aliquid de pace scriptum esset. Tabellarius ducis nave declarata suis eodem, unde erat egressus, se recepit. At Eumenes soluta epistula nihil in ea reppĕrit, nisi quae ad ipsum irridendum pertinerent. Cuius rei etsi causam mirabatur neque reperiebat, tamen proelium statim committere non dubitavit.

Die List geling…

Quo in concursu Bithynii ex Hannibalis praecepto universi navem Eumenis adoriuntur. Quorum vim rex cum sustinere non posset, fugā salutem petiit, quam consecutus non esset, nisi intra sua praesidia se recepisset, quae in proximo litore erant collocata. Cum reliquae Pergamēnae naves adversarios acrius premerent, repente in eas vasa fictilia, de quibus supra mentionem fecimus, conĭci coepta sunt. Quae iacta initio risum pugnantibus concitaverunt, neque, quare id fieret, poterat intellegi. Postquam autem naves suas serpentibus repletas conspexerunt, nova re perterriti, cum, quid potissimum vitarent, non viderent, puppes verterunt seque ad sua castra navalia rettulerunt. — Sic Hannibal consilio arma Pergamenorum superavit, neque tum solum, sed saepe aliās pedestribus copiis pari prudentia adversarios pepulit.

Die Römer ve… langen H.s Au… lieferung.

12. Dum haec in Asia geruntur, accĭdit casu, ut
183 legati Eumenis Romae apud T. Quinctium Flamininum consularem cenarent utque ibi de Hannibale mentione facta ex iis unus diceret eum in Prusiae regno esse. Id postero die Flamininus senatui detulit. Patres conscripti, qui Hannibale vivo numquam se sine insidiis

futuros existimarent, legatos in Bithyniam miserunt, in eis Flamininum, qui ab rege peterent, ne inimicissimum suum secum haberet sibique dederet. — Id

rusias giebt ihn preis.

Prusias negare non ausus est; illud recusavit, *ne id a se postularent, quod contra ius hospitii esset; ipsi, si possent, eum comprehenderent; locum, ubi esset, eos facile inventuros.* Hannibal enim uno loco se tenebat, in castello, quod ei a rege muneri datum erat, idque sic aedificaverat, ut in omnibus partibus aedificii exitūs haberet, scilĭcet veritus, ne eveniret, quod tum accidit.

H. wird umzingelt und vergiftet sich.

Quo cum legati Romanorum venissent ac multitudine domum eius circumdedissent, puer ab ianua prospiciens Hannibali dixit plures praeter consuetudinem armatos apparēre. Cui ille imperavit, ut omnes fores aedificii circumiret ac propere sibi nuntiaret, num eodem modo undĭque obsideretur. Cum puer celeriter, quid vidisset, renuntiavisset omnesque exitus occupatos ostendisset, Hannibal sensit id non fortuīto factum esse, sed se pĕti neque sibi diutius vitam esse retinendam. Quam ne alieno arbitrio dimitteret, memor pristinarum virtutum venenum, quod secum habere consuērat, sumpsit.

H.s Todesjahr.

13. Sic vir fortissimus, multis variisque perfunctus laboribus, anno aetatis sexagesimo tertio, si Attico et Polybio fidem habemus, M. Claudio Marcello Q. Fabio 183
Labeone consulibus mortuus est. Eodem anno P. Cornelius Scipio, a quo Hannibalem ad Zamam devictum esse supra commemoravimus, et ipse diem obiit supremum.

Zeittafel.

(Die eingeklammerten Ereignisse sind im Texte nicht erwähnt.)

(884 Lykurg giebt den Spartanern Gesetze.)
(594 Sŏlōn ordnet den athenischen Staat.)
560—527 Pisistrătus, Tyrann in Athen.
(529 Cyrus der ältere, Gründer des persischen Weltreiches, stirbt.)
521—485 Darēus Hystaspis, König von Persien.
510 Darēus zieht gegen die Scythen an der Donau zu Felde.
499 Die ionischen Griechen versuchen, sich von Persien zu befreien.
493 Miltiădēs kehrt vom Chersonēs nach Athen zurück.
490 Erster Zug der Perser gegen Griechenland, die Schlacht bei Marathōn.
489 Miltiădēs stirbt.
485—473 Xerxes, König von Persien.
480 Zweiter Zug der Perser, Kämpfe bei Thermopȳlae, Artemisium und Salămis. Themistŏklēs.
479 Sieg des Spartanerkönigs Pausaniās bei Platää über die Perser. Aristīdēs.
478 Themistŏklēs sichert Athen und den Piraeus durch Mauern.
473—425 Artaxerxēs Longimănus, König von Persien.
473 Aristīdēs und Pausaniās sterben.
470 Themistŏklēs stirbt.
469 Cimōn besiegt die Perser am Eurymĕdōn.
449 Cimōn stirbt auf Cypern.
431—404 Der Peloponnesische Krieg.
(429 Perĭklēs stirbt in Athen.)
424—405 Darēus Nŏthus, König von Persien.
415 Alcibiădēs führt ein athenisches Heer gegen Syrăkūs.
413 Die Spartaner besetzen Decelēa in Attika. Vernichtung der Athener vor Syrăkūs.
412 Die Spartaner schließen auf Alcibiădēs' Rat mit den Persern Freundschaft gegen Athen.

411—407 Alcibiădēs steht wieder auf Seiten der Athener.
405 Lysander schlägt die Athener am Aegos flumen (Ziegenfluß.)
404 Lysander überwindet Athen und setzt 30 Tyrannen ein. Alcibiădēs stirbt.
403 Thrasybūlus befreit Athen.
(401 Cyrus der jüngere fällt bei Kunaxa im Kampfe gegen seinen Bruder Artaxerxes Mnēmōn [405—362]. Xenŏphōn führt die griechischen Söldner in die Heimat zurück.)
(399 Sokrătēs stirbt durch Gift.)
396 Agesilāus kämpft in Kleinasien siegreich gegen die Perser.
395—387 Der Korinthische Krieg.
395 Lysander fällt bei Haliartus.
394 Agesilāus siegt bei Koronēa. (Konon siegt über die Spartaner bei Knidus.)
(387 Im Frieden des Antalcĭdās werden die kleinasiatischen Griechen den Persern ausgeliefert.)
382 Der Spartaner Phoebĭdās besetzt die Kadmēa in Theben.
379 Pelopĭdās stürzt die spartanische Partei in Theben.
371 Epaminōndās schlägt die Spartaner bei Leuktra.
370 Epaminōndās zieht vor Sparta, das Agesilāus verteidigt.
364 Pelopĭdās fällt in Thessalien.
362 Epaminōndās siegt und fällt bei Mantinēa in Arkadien.
361 Agesilāus stirbt in Ägypten.
360—336 Philippus, König von Macedonien.
338 Philippus schlägt die Thebaner und Athener bei Chaeronēa. Demosthĕnēs.
336 Philippus wird ermordet.
336—323 Alexander der Große (geboren 356).
334 Alexander siegt über die Perser am Granīkus.
333 Der Perserkönig Darēus Codomannus wird bei Issus geschlagen.
332 Alexander erobert Tyrus und Ägypten.
331 Darēus wird bei Arbēla besiegt. Alexander nimmt Babўlōn und Persepŏlis ein.
330 Darēus wird ermordet.
327 Alexander zieht nach Indien.
323 Alexander stirbt in Babўlōn.

(753 Rom wird gegründet.)
(510 Rom wird Republik.)
(390 Die Gallier brennen Rom nieder.)
344 Timolĕōn vertreibt den jüngeren Dionysius aus Syrăkūs.
(343—290 Die Römer besiegen die Samnīter.)
339 Timolĕōn schlägt die Karthager in Sizilien.
(280—275 Pyrrhus, König von Epīrus, bekriegt die Römer.)
264—241 Der erste Punische Krieg. Hamilkar Barkas.
241 Seesieg der Römer über die Karthager bei den Ägatischen Inseln. Sizilien wird römische Provinz.
237—229 Hamilkar in Spanien.
221 Hannibal übernimmt die Führung des karthagischen Heeres in Spanien.
219 Hannibal erobert Saguntum.
218—201 Der zweite Punische (Hannibalische) Krieg.
218 Zug Hannibals nach Italien; er siegt am Ticīnus und am Trebia.
217 Hannibal schlägt die Römer am Trasumennischen See. Der Diktator Q. Fabius Maximus (Cunctātor).
216 Hannibal besiegt die Römer bei Kannä.
(212 Syrăkūs wird von Marcellus erobert.)
211 Hannibal vor Rom.
(207 Hasdrŭbal, Hannibals Bruder, wird in Umbrien geschlagen.)
204 P. Cornelius Scipio (Africanus maior) setzt nach Afrika über.
202 Hannibal wird bei Zama von Scipio geschlagen.
(197 Philippus, König von Macedonien [220—197], wird von Flaminīnus besiegt.)
190 Antiŏchus von Syrien unterliegt den Römern bei Magnesia am Sipylus.
183 Hannibal und Scipio sterben.
(146 Karthago und Korinth werden von den Römern eingenommen.)

Verzeichnis der Eigennamen.

Beachte: Die Ziffern hinter den Namen geben Seiten und Zeilen des Textes an, wo der Name zu finden ist. Bei den geographischen Namen bezeichnet die in Klammern hinzugefügte römische Ziffer (I, II, III) die Nummer der Karten, die angehängt sind, der große lateinische Buchstabe (A B u. s. w.) die senkrechte, der kleine (a b u. s. w.) die wagerechte Spalte der betreffenden Karte. Also 'Athenae (I C c)' heißt: Athenae findet man auf der ersten Karte, und zwar in der senkrechten Spalte, über der ein C, und in der wagerechten, vor der ein c steht.

Africa, ae, *f.*, der Erdteil Afrika: 22, 25; 71, 27 u. ö.

Agamemnōn, ŏnis, *m.*, der Heerführer der Griechen vor Troja (s. Orestes!): 37, 31; 34.

Agesilāus, i, *m.*, ein spartanischer König: 44—49; 50, 18.

Agis, is, *m.*, ein spartanischer König, Bruder des Agesilāus: 44, 27.

Agriāni, orum, *m.*, ein thracisches Volk, zu Macedonien gehörig: 59, 16.

Alcibiădēs, is, *m.*, ein athenischer Feldherr und Staatsmann: 24—31; 32, 15.

Alcmāēōn, ōnis, *m.*, der Sohn des Sehers Amphiarāus in Argos; er tötete seine Mutter Eriphȳle, weil sie Amphiarāus zu jenem Zuge gegen Theben veranlaßt hatte, der ihm den vorausgeahnten Tod brachte: 38, 11.

Alexander, ri, *m.* 1) Ein Tyrann von Pherä in Thessalien: 43, 20; 22; 28. — 2) Al. Magnus, König von Macedonien und Asien: 50—67.

Alexandrīa, ae, *f.*, nach Alexander d. Gr. genannte, von ihm angelegte Städte: 1) in Ägypten (II C c): 58, 21; 67, 5. — 2) am Jaxartēs (II K a): 63, 16.

Alpēs, ium, *f.*, die Alpen (III H a): 74, 19; 20.

Amyntās, ae, *m.*, ein macedonischer General: 60, 20.

Andocĭdēs, is, *m.*, ein athenischer Redner und Staatsmann: 24, 33.

Antiŏchus, i, *m.*, ein König von Syrien, der Große genannt, regierte 223—187: 73, 14; 77 5mal.

Apollo, ĭnis, *m.*, der Gott der Weissagung, besonders verehrt in Delphi und auf der Insel Delus: 1, 19; 8, 20; 16, 9.

Appennīnus, i, mons *m.*, die Appenninen in Italien (III H—M a—c): 74, 30.

Apulia, ae, *f.*, eine Landschaft an der Ostküste Unteritaliens (III M c): 75, 2; 16; 26.

Arachōsia, ae, *f.*, eine Landschaft im Osten des Perserreiches (II K c): 62, 28.

Arbēla, orum, *n.*, eine Stadt östlich vom Tigris (II E b): 58, 33; 59, 24.

Arcadia, ae, *f.*, die mittelste Landschaft des Peloponnēs (I C c): 30, 34.

Arcăs, ădis, *m.*, der Einwohner von Arcadia: 38, 3; 9.

Archĭās, ae, *m.*, ein Spartanerfreund in Theben: 42, 24.

Argi, orum, *m.*, (auch Argŏs *n.*), die Hauptstadt der Landschaft Argŏlis im Peloponnes (I C c): 11, 31; 12, 1.

Argilius, i, *m.*, ein Mann aus Argīlus, einem Städtchen an der Mündung des Strymōn (I C a): 17, 30; 18 3mal.

Argīvus, i, *m.*, der Bewohner von Argŏlis: 38, 4; 8; 10.

Ariobarzānēs, is, *m.*, ein persischer Satrap: 60, 32; 61, 1.

Aristīdēs, is, *m.* (Beiname Justus), ein athenischer Staatsmann und Feldherr: 14 und 15.

Aristotĕlēs, is, *m.*, der berühmteste Gelehrte Griechenlands, Lehrer Alexanders des Großen: 51, 7.

Artabāzus, i, *m*, ein Perser, Satrap von Phrygien: 16, 31; 17, 32.

Artaphernēs, is, *m.*, einer der persischen Heerführer im Jahre 490, Neffe des Darēus Hystaspis: 3, 26.

Artaxerxēs, is, *m.*, Name persischer Könige: 1) Art. Longimănus (d. i. Langhand), Xerxes' Sohn, regierte 473—425: 12, 30; 13, 18. — 2) Art. Mnēmōn (d.i. der Gedächtnisstarke), Sohn des Darēus Nŏthus, regierte 404—362: 36, 26; 45, 3.

Artemīsĭum, i, *n.* (d.i. Heiligtum der Artĕmis, lat. Diana), Name des nördlichen Vorgebirges der Insel Euboea (I C b): 8, 34; 9, 6.

Asia, ae, *f.*, der Erdteil Asien, zunächst Kleinasien (Asia minor), so z. B. 13, 19; 30, 16; 53, 25.

Aspendus, i, *f.*, eine Hafenstadt in Pamphylia in Kleinasien (II C b): 30, 34.

Athēnae, arum, *f.*, die Hauptstadt Attikas (I C c); davon

Atheniensis, is, *m.*, der Bewohner Athens und Attikas.

Attica, ae, *f.*, die östlichste Landschaft in Mittelgriechenland (I C bc): 3, 33; 13, 31; 26, 13; 32, 30.

Atticus, i, *m.*, 1) der Bewohner von Attika: 32, 32; 33, 21; 38, 7; adjektivisch: 38, 16. — 2) (S. Pomponius) Atticus, ein römischer Geschichtsschreiber, Freund des Nepos, wegen seiner Vorliebe für Athen und Griechenland so genannt: 80, 23.

C. **Aurelius**, i, *m.*, römischer Konsul im J. 200: 76, 15.

Babȳlōn, ōnis, *f.*, große Stadt am Euphrātēs (II E c): 54, 9; 58, 29; 59, 28; 61, 23; 66, 17; 20.

Bactra, orum, *n.*, die Hauptstadt der persischen Provinz Bactria (II K b): 62, 31

Bactria, ae, *f.*, eine Provinz im Nordosten des persischen Reiches (II K b): 62, 8.

Bactriāni, orum, *m.*, die Bewohner der Provinz Bactria: 62, 29; provincia Bactriāna: 63, 17.

Bagaeus, i, *m.*, ein zur Ermordung des Alcibiădēs abgesandter Perser: 30, 25.

Barcăs (deutsch: Blitz), Beiname des Karthagers Hamilkar, des Vaters von Hannibal (daher gens Barcīna): 70, 29.
Bessus, i, *m.*, ein persischer Satrap von Bactria, der Mörder des Darēus Codomannus: 62 und 63.
Bisanthē, ēs, *n.*, ein fester Platz an der Propontis (I E a): 28, 27.
Bithȳnia, ae, *f.*, die nordwestliche Landschaft Kleinasiens (II C a): 29, 28; 78, 13; 80, 1.
Bithȳnii, orum, *m.*, die Bewohner von Bithynia: 29, 30; 79, 14.
Boeōtia, ae, *f.*, eine Landschaft im mittleren Griechenland (I C b): 50, 24.
Boeōti, orum, *m.*, die Einwohner dieser Landschaft: 31, 20; 39, 29; 40, 10; 16; 46, 20; 35.
Bucephălās, ae, *m.* (deutsch: Rindskopf), das Leibroß Alexanders des Großen: 51, 19.
Byzantĭum, i, *n.*, eine griechische (dorische) Pflanzstadt am Bospŏrus, jetzt Konstantinopel (I F a II B a): 16, 17; 23; 27, 12.

Cadmēa, (arx), ae, *f.*, die Burg in Theben; der Sage nach vom Phönizier Cadmus erbaut: 40, 32; 41, 14; 43, 1; 52, 19.
Callĭphrōn, ŏnis, *m.*, der Lehrer des Epaminōndās im Tanz: 35, 19.
Callĭstrătus, i, *m.*, ein berühmter athenischer Redner (rhetor Atticus 38, 16): 38; 5.
Campānia, ae, *f.*, eine Landschaft Italiens, um den Vesuv herum (III M c): 75, 3.
Cannae, arum, *f.*, ein Ort in der italischen Landschaft Apulia, Schlacht 216 (III N c); pugna Cannensis: 75, 18; 32.
Cappadocia, ae, *f.*, eine Landschaft im Innern Kleinasiens (II D b): 54, 17.
Capua, ae, *f.*, die Hauptstadt von Campania (III M c): 75, 24.
Caria, ae, *f.*, eine Landschaft im Südwesten Kleinasiens (I F c): 45, 25; 46, 8.
Carthāgo, ĭnis, *f.*, eine phönizische Pflanzstadt an der Nordküste Afrikas (III K e): 71—77.
Carthaginiensis, is, *m.*, der Einwohner Karthagos.
Caspium (mare), i, *n.*, das Kaspische Meer (II G a b): 62, 25.
Catăna, ae, *f.*, eine griechische Kolonie am Fuße des Ätna auf Sizilien (III M e): 68: 30.
C. Lutātius Catŭlus, i, *m.*, ein römischer Konsul, besiegte die Karthager 241 bei den Ägatischen Inseln: 71, 6; 15; 20.
C. Centenius, i, *m.*, ein römischer Proprätor, 217 von Hannibal geschlagen: 74, 35.

Chabriās, ae, *m.*, ein athenischer Feldherr, stirbt 357; Sieger über Perser und Spartaner: 37, 14.

Chaeronēa, ae, *f.*, ein Ort in Boeotia, wo Philippus 338 die Griechen schlug (I Cb): 50, 27; 51, 35.

Charōn, ōnis, *m.*, ein vornehmer Thebaner: 42, 17.

Chersonēsus, i, *f.*, die Halbinsel, insbesondere diejenige am Hellespontus (Ch. thracica) (I Ea): 1, 16; 25; 2, 11; 20; 22; 3, 19; 6, 17.

Cilicia, ae, *f.*, die südöstlichste Landschaft Kleinasiens (II CDb): 54, 18; 31; 55, 16; 58, 30; 59, 7.

Cimōn, ōnis, *m.*, 1) der Vater des jüngeren Miltiădēs: 1, 13. — 2) der Sohn desselben Miltiădēs: 19—21.

Citium, i, *n.*, eine Stadt auf der Insel Cyprus, wo Cimōn starb (II Cb): 20, 22.

Claudius, i, *m.*, Name der römischen gens Claudia, von der erwähnt sind: 1) M. Claudius Marcellus, Konsul 214 und 208: 75, 27. — 2) M. Claudius Marcellus, Konsul 196 und 183: 77, 1; 80, 24.

Clĕōn, ōnis, *m.*, ein griechischer Schriftsteller aus Halicarnassus (daher Halicarnassius): 23, 3.

Cliniās, ae, *m.*, ein reicher Athener, der Vater des Alcibiădēs: 24, 4.

Clītus, i, *m.*, ein macedonischer General, der Alexander am Granīkus rettete: 51, 13; 63 4mal.

Codomannus, i, *m.*, der Beiname des letzten Perserkönigs Darēus: 54, 5.

Colōnae, arum, *f.*, ein Ort in der Landschaft Troas (Mysia) (I Eb): 17, 11.

Cŏnōn, ōnis, *m.*, ein Athener, der die Spartaner bei Knidus (I Ec) 394 schlug und Athens Mauern wieder herstellen ließ: 28, 25.

Corcȳra, ae, *f.*, die nördlichste der ionischen Inseln, jetzt Korfu (I Ab): 12, 2.

Corinthus, i, *f.*, die Stadt am Isthmus (Landenge) zwischen Mittelgriechenland und dem Peloponnēs (I Cc): 47, 16; 24; 50, 28; 52, 9; 68, 14; 34. Davon:

Corinthius, i, *m.*, der Einwohner von Korinth: 67, 13; 23; 68, 11; 15.

Cornelius, i, *m.*, Name der römischen gens Cornelia, von der erwähnt sind: 1) P. Cornelius Scipio, als Konsul 218 von Hannibal am Ticīnus und am Trebia besiegt: 74, 25; 27; 75, 34. — 2) Dessen Sohn P. Cornelius Scipio Africanus

Delphi, orum, *m.*, Heiligtum und weltberühmte Orakelstätte, Apollo geheiligt, in Phōcis in Mittelgriechenland auf dem Parnassus (I Cb): 1, 19; 8, 16; 16, 7. Davon das Adj.

Delphicus, a, um; deus Delphicus (Apollo): 19,5; Delphicum oraculum: 22, 21.

Dēlus, i, *f.*, eine kleine Insel in der Mitte der Cykladen (I Dc) mit einem Heiligtum des Apollo und der Diana: 15, 12.

Demaenĕtus, i, *m.*, ein Gegner Timoleons in Syrakus: 70, 12.

Dēmētrius, i, *m.*, Phalērĕus (aus der Hafenstadt Phalērum bei Athen), macedonischer Statthalter in Athen 317—307: 5, 14.

Dēmosthĕnēs, is, *m.*, der größte griechische Redner (385—322), Feind der Macedonier, tötet sich, aus Athen geflüchtet, durch Gift: 50, 25; 52, 22.

Diāna, ae, *f.*, (griechisch Artĕmis), die Schwester Apollos, Göttin der Jagd; erwähnt ist 1) ein Tempel derselben in Gortȳna auf Kreta: 78, 5; 2) der berühmte Tempel zu Ephĕsus in Kleinasien: 50, 34.

Diogĕnēs, is, *m.*, ein griechischer Philosoph, bekannt wegen seiner einfachen Lebensweise: 52, 9; 15.

Diomĕdōn, ontis, *m.*, ein Grieche aus Cyzikus, sucht Epaminōndās zu bestechen: 36, 26; 32; 37, 6.

Diōn, ōnis, *m.*, ein Syrakusaner, lebte 409—353: 68, 9.

Dionysius, i, *m.*, griechischer Männername. 1) ein Thebaner, der Lehrer des Epaminōndas im Citherspiel und Gesang: 35, 16. — 2) Die beiden Tyrannen in Syrakus; der ältere Dionysius 406—368: 68, 15; 69, 6; der jüngere, dessen Sohn, von Timolĕōn 344 gestürzt: 68 6mal.

Dōdōna, ae, *f.*, Orakelstätte des Juppiter (griechisch: Zeus) in Epīrus (I Bb), Dodonaeum oraculum: 22, 22.

Dŏlŏpēs, um, *m.*, die Bewohner der Insel Scyr (I Db): 19,22.

Drangiāna, ae, *f.*, eine Provinz im Osten des persischen Reiches (II Jc): 62, 28.

Ecbatăna, orum, *n.*, die Hauptstadt in der persischen Provinz Media (II Fc): 62, 6.

Eĭōn, ōnis, *f.*, eine befestigte Hafenstadt an der Mündung des Strymōn (I Ca): 19, 21.

Elis, ĭdis, *f.*, eine Landschaft im Westen des Peloponnēs mit gleichnamiger Hauptstadt (I Bc): 26, 1.

Epamīnōndās, ae, *m.*, der berühmteste Staatsmann und Feldherr Thebens: 34—41; 43 5mal; 47, 35; 50, 18.

Gallia, ae, *f.*, eine Provinz des römischen Reichs, von den Pyrenäen bis an die Alpen und den Rhein reichend (III E—Ga): 74, 19.
Gangēs, is, *m.*, ein Strom in Vorderindien, der heilige Fluß der Inder: 64, 5.
Gaugamēla, orum, *n.*, ein Ort östlich vom Tigris, in dessen Nähe (s. Arbēla) die Schlacht 331 stattfand (II Eb): 59, 8.
Gedrōsia, ae, *f.*, eine Landschaft des persischen Reiches am Indischen Ocean, jetzt Balutschistān (II Jd): 66, 13.
Gongȳlus, i, *m.*, ein Mann aus Eretria (Eretriensis): 16, 20.
Gordium, i, *n.*, eine alte Königsstadt in Phrygien (II Cb): 53, 29; 54, 17.
Gordius, i, *m.*, der sagenhafte Gründer und erste König von Gordium: 53, 31.
Gortȳnii, orum, *m.*, die Bewohner der Stadt Gortȳna auf Kreta (I Dd): 77, 33; 78, 9.
Gracchus, i, *m.*, Beiname eines Zweiges der römischen gens Sempronia. Ti. (Tiberius) Sempronius Gracchus, römischer Konsul 213, fällt 212: 75, 22; 28.
Graecia, ae, *f.*, Griechenland, kein einheitliches Reich, im Umfange etwa dem heutigen Königreich Griechenland entsprechend (Karte I).
Granīcus, i, *m.*, ein Flüßchen, das in die Propontis mündet, an dem Alexander das erste persische Heer 334 schlug (I Ea): 53, 2; 59, 6; 63, 19.
Grȳnĭum, i, *n.*, eine Festung in Äŏlis (Mysia) in Kleinasien (I Eb): 30, 2.

Hadrumētum, i, *n.*, eine Küstenstadt des karthagischen Gebiets in Nordafrika (III Kf): 76, 6; 10.
Haliartus, i, *f.*, ein Ort in Boeotia, wo Lysander 395 fiel (I Cb): 22, 31.
Halicarnāssus, i, *f.*, eine griechische Pflanzstadt in Caria (I Ec, II Bb): 53, 26. Davon:
Halicarnassius, i, *m.*, der Bewohner von Halicarnassus: 23, 3.
Hamilcar, ăris, *m.*, der Vater Hannibals, ein karthagischer Heerführer, führte den Beinamen Barkas (s. dieses): 70—72; 73, 25.
Hammōn, ōnis, *m.*, s. Juppiter.
Hannĭbal, ălis (deutsch: Gnade Baals), *m.*, 1) der Vater Hamilkars: 70, 29. — 2) der Sohn ebendesselben, der berühmteste Karthager: 72 4mal; 73—80.

Hasdrŭbal, ălis, *m.* 1) Der Schwiegersohn Hamilkars und sein Nachfolger in Spanien: 72, 8; 74, 7. — 2) Ein Sohn Hamilkars, also der Bruder Hannibals, der in Spanien blieb, dann diesem nach Italien Hilfe bringen wollte, aber 207 in Umbrien geschlagen wurde und fiel: 74, 15.

Hellēspontus, i, *m.*, eine Meerenge zwischen Europa und Asien, jetzt die Straße der Dardanellen (I Ea): 4, 33; 13, 3; 46, 31; 52, 31; 53, 2; auch die Gegend um diese Meerenge: 16, 14; 27, 10.

Hephaestio, ōnis, *m.*, der Vertraute Alexanders des Großen: 56, 19; 20.

Hercŭlēs, is, *m.*, der sagenberühmte Halbgott (Hērōs) der Griechen, Sohn Juppiters: 22, 15; 44, 20.

Hermae, arum, *m.*, Säulen mit dem Kopfe des Gottes Hermes (lateinisch Mercurius), in Athen an den Straßenecken und auf Plätzen aufgestellt: 24, 32.

Hicĕtās, ae, *m.*, ein Tyrann in der sizilischen Stadt Leontīni (III Me): 68, 21.

Hilōtae (Helotae), arum, *m.*, die Sklaven in Sparta: 17, 23.

Hippo, ōnis, *m.*, eine karthagische Stadt an der Nordküste Afrikas (III Je): 72, 4.

Hipponīcus, i, *m.*, der reiche Schwiegervater des Alcibiădēs in Athen: 24, 23.

Hispānia, ae, *f.*, Spanien (III A—E b—e), an der Süd- und Ostküste von Hamilkar und seinen Nachfolgern erobert, dann römische Provinz: 72—74.

Hister, tri, *m.*, der Name für die untere Donau (die obere heißt Danuvius): 2, 29.

Histiaeus, i, *m.*, der Statthalter von Milētus unter Darēus Hystaspis: 3, 10.

Homērus, i, *m.*, der berühmteste griechische Dichter, verfaßte die Heldengesänge Ilias und Odyssee (Lebenszeit ungewiß, zwischen 1000 und 800): 51, 9; 14.

Hydaspēs, is, *m.*, ein Zufluß des Indus (II Lc): 64, 11; 65, 19.

Hypăsis, is, *m.*, ein Zufluß des Indus (II Lc): 65, 13.

Hyrcāni, orum, *m.*, ein Volk im Süden des Kaspischen Meeres (II Gb): 62, 25.

Hystaspēs, is, *m.*, der Vater des Perserkönigs Darēus I.: 2, 27.

Iaxartēs, is, *m.*, ein Fluß, der in den Aralsee fließt, jetzt Sir, Grenzfluß zwischen der persischen Provinz Sogdiāna und dem Scythenlande (II Ka): 63, 6; 15; 64, 4.

Illyrii, orum, *m.*, ein Volk nordwestlich von Macedonien (I Ba): 51, 1.

India, ae, *f.*, Vorderindien, das Land östlich vom Indus (II Ld): 65, 11.

Indus, i, *m.* 1) Der noch jetzt so benannte Grenzfluß zwischen dem persischen Reiche und Indien (II Mc—Kd): 64, 9; 66, 5. — 2) Der Indier: 65, 3; 10.

Iōnēs, um, *m.*, die Ionier, ein griechischer Stamm an der Westküste Kleinasiens und auf den Inseln des Ägäischen Meeres, den Attikern nahe verwandt: 3, 29.

Iōnia, ae, *f.*, die von Ioniern besiedelte Westküste Kleinasiens (I Ebc): 2, 31; 26, 15; 27, 10.

Issus, i, *f.*, eine Stadt in Cilicia, an der Grenze gegen Syrien (II Db); hier wurde Darēus 333 geschlagen: 55, 16; 57, 10.

Itālia, ae, *f.*, das heutige Italien mit Ausnahme Oberitaliens, das bei den Römern Gallia cisalpīna (diesseits der Alpen, von Rom aus gerechnet) hieß: 25, 32; 72—77.

Italicus, a, um, italisch: 68, 28.

Iuppĭter, Iŏvis, *m.* 1) Der Götterkönig (griechisch: Zeus): 53, 31. — 2) I. Hāmmōn, ein in Afrika viel verehrter weissagender Gott, dessen Orakel in einer Oase der libyschen Wüste lag (II Bc), mit Widderkopf abgebildet; Alexander suchte die Oase auf und ließ sich zum Sohn dieses Gottes erklären: 22, 23; 58, 6; 14; 17. — 3) Ein Gott der Karthager (Baal): 73, 27.

Labĕo s. Fabius.

Lacedaemōn, ŏnis, *f.*, Name für die Stadt Sparta im Peloponnēs (I Cc): 4, 4; 11, 1; 18, 23; 22, 27; 26, 5.

Lacedaemonius, i, *m.*, der Lacedämonier, Einwohner von Sparta und der Landschaft Lacōnica.

Lăcō, ōnis, *m.* = Lacedaemonius, besonders von Einzelnen gebraucht: 30, 19; 41, 16; 43, 9; 45, 11; 17; 46, 12; 48, 27.

Lamăchus, i, *m.*, ein athenischer Heerführer gegen Syrakus: 24, 30.

Lamprus, i, *m.*, ein bedeutender Citherspieler aus Athen: 35, 18.

Lampsăcus, i, *f.*, eine griechische Kolonie am Hellespont in Mysia (I Ea): 13, 22.

Laphystius, i, *m.*, ein Gegner Timoleons in Syrakus: 70 3mal.

Lēmnus, i, *f.*, eine Insel im nördlichen Teile des Ägäischen Meeres (I Db): 2 4mal.

Lĕōnĭdās, ae, *m.*, ein spartanischer König, der 480 den Heldentod bei den Thermopylen starb: 8, 29.
Leonnātus, i, *m.*, ein macedonischer Offizier: 56, 17.
Leotȳchĭdēs, is, *m.*, der Sohn des spartanischen Königs Agis, durch seinen Oheim Agesilāus vom Throne ferngehalten: 44, 16; 28.
Leuctra, orum, *n.*, ein Flecken in Boeotia, wo 371 Epaminōndās die Spartaner schlug (I Cb): 39, 28; 47, 32.
Leuctrica pugna, die Schlacht bei Leuktra: 38, 20; 23; 40, 24; 42, 10; 43, 7; 48, 17.
Ligŭrēs, um, *m.*, ein Volk am Meerbusen von Genua (III H Ja): 74, 30.
Longus s. Sempronius.
Lucāni, orum, *m.*, ein Volksstamm im Süden Italiens (III Mc): 75, 23.
Lȳcus, i, *m.* (deutsch: Wolf), der Vater des Atheners Thrasybūlus: 26, 34; 32, 6.
Lysander, dri, *m.*, ein spartanischer König: 21—23; 28, 35; 29, 6; 20; 22; 30, 15; 44, 31.
Lȳsĭmăchus, i, *m.*, der Vater des Atheners Aristīdēs: 14, 7.
Lȳsis, is (Acc. Lysim), *m.*, ein Philosoph aus Tarent, Anhänger des Pythagŏrās und Lehrer des Epamīnōndās: 35, 20.

Macĕdo, ōnis, *m.*, der Macedonier: 50, 21; 51, 20; 52, 19; 53, 3; 54—66; 73, 12.
Macĕdŏnia, ae, *f.*, das Land nordwestlich vom Ägäischen Meere (I Ca): 51, 24; 52, 16; 60, 20; 66, 18.
Magnēsia, ae, *f.*, Stadtname: 1) Stadt am Mäander in Kleinasien (I Ec): 13, 19; 25; 28. — 2) Stadt am Sipylusberge in Mysia (I Eb): 77, 31.
Māgo, ōnis, *m.*, ein Bruder Hannibals: 77 3mal.
Malli, orum, *m.*, ein Volk am Indus (II Lc): 65, 24.
Mamercus, i, *m.*, ein italischer Söldnerführer in Sizilien, von Timolĕōn besiegt: 68, 28.
Mantinēa, ae, *f.*, eine Stadt in Arcadia, wo Epamīnōndās 362 siegend fiel (I Cc): 40, 3.
Maracanda, orum, *n.*, eine Stadt im Nordosten des persischen Reiches (II Kb): 63, 3; 17.
Marathōn, ōnis, *m.*, ein Ort in Attika, wo Miltiadēs 490 die Perser schlug (I Cb), im campus Marathōnius gelegen: 3, 33; pugna Marathonia 5, 9; 8, 16; 10, 5; victoria Marathonia 10, 21.

Marcellus s. Claudius.

Mardi, orum, *m.*, ein Volk im Süden des Kaspischen Meeres (II FGb): 62, 26.

Mardonius, i, *m.*, der Schwiegersohn des Königs Darēus I., fiel 479 bei Platää: 14, 29; 34; 15, 31.

Mazaeus, i, *m.*, ein persischer General in der Schlacht bei Arbēla: 59, 28.

Mēdia, ae, *f.*, eine Provinz des persischen Reiches (II FGbc): 62, 4; 6. Davon:

Mēdicus, a, um, medisch; vestis Medica: 17, 7.

Mēdus, i, *m.*, der Einwohner von Media: 17, 8; 63, 10.

Memnōn, ŏnis, *m.*, ein Grieche aus Rhŏdus, befehligte das Perserheer und die griechischen Söldner am Granīkus und die persische Flotte in Kleinasien: 53, 1; 54, 6.

Meneclīdēs, is (Voc. Meneclīdā), *m.*, ein Thebaner, Gegner des Epamīnōndās: 37, 19; 29; 32.

Mĕnĕlāus, i, *m.*, der König von Sparta zur Zeit des trojanischen Krieges, kam auf der Rückfahrt auch an die Nordküste Afrikas; nach ihm hatte ein dortiger Hafen seinen Namen (portus Menelāi), zwischen Ägypten und Cyrenae (II Bc): 49, 26.

Messēnē, ēs (Messēna, ae), *f.*, Stadt und Landschaft im Südwesten des Peloponnēs (I Bc): 43, 12.

Micȳthus, i, *m.*, ein junger Thebaner: 36, 28; 31; 37, 4.

Milēsius, i, *m.*, der Einwohner von Milētus: 3, 11.

Milētus, i, *f.*, eine bedeutende griechische (ionische) Handelsstadt in Kleinasien (I Ec): 53, 26.

Miltiădēs, is, *m.* 1) Der ältere M., des Cypsĕlus Sohn, führt athenische Ansiedler nach dem Chersonēs: 1, 15—2, 10. — 2) Dessen Neffe, Cimons Sohn, der Sieger von Marathōn 490: 1—6.

Minerva, ae, *f.*, die Göttin der Kriegskunst und der Wissenschaften, Schutzgöttin Athens (Athēnē); erwähnt ist 1) der Tempel der M. Chalcioecus (die mit dem erzgeschmückten Hause) in Sparta: 18, 28; 2) derjenige in Koronēa: 47, 3.

Minūcius, i, *m.*, Name der römischen gens Minūcia, von der erwähnt sind: 1) M. Minucius Rufus, Reiteroberst des Diktators Fabius 217: 75, 12. — 2) Q. Minucius, Konsul 193: 77, 10.

Molossi, orum, *m.*, ein Volk in Epīrus (I Bb): 12, 4.

Munȳchia, ae, *f.*, der mittelste der drei Häfen Athens, aber weit unbedeutender als der Piräus (s. Skizze zu I): 33, 10.

Mytĭlenaeus, i, *m.*, der Einwohner von Mytilēnē auf der Insel Lesbus (I Eb): 34, 6.

Myūs, ūntis, *f.*, eine griechische (ionische) Kolonie am Mäander (I Ec): 13, 23.

Nabarzānēs, is, *m.*, der Befehlshaber der persischen Garde, Verschwörer gegen Darēus Codomannus: 62, 9.

Nearchus, i, *m.*, der Admiral der macedonischen Flotte auf der Fahrt vom Indus nach Babylōn: 66, 10.

Naxus, i, *f.*, die größte der Cykladen (I Dc): 12, 17.

Nectanăbis, ĭdis, *m.*, ein ägyptischer König: 49, 25.

Neŏclēs, is, *m.*, ein Athener, der Vater des Themistoklēs: 7, 12; 15.

Neontīchŏs (griechisches Wort = Neue Mauer, Neuenburg), *n.*, eine kleine Festung an der thracischen Küste der Propontis (genaue Lage unbekannt): 28, 27.

Neptūnus, i, *m.*, (griechisch: Poseidōn), der göttliche Beherrscher des Meeres; ein Heiligtum desselben am Vorgebirge Taenărum (s. dieses!) ist erwähnt: 18, 8.

Nīcĭās, ae, *m.*, ein athenischer Staatsmann und Feldherr gegen Syrakus 415, von den Syrakusanern 413 gefangen und hingerichtet: 24, 30.

Nŏtĭum, i, *n.*, ein Ort an der Westküste Kleinasiens bei Ephĕsus, wo Alcibiădēs' Unterfeldherr 407 geschlagen wurde (I Eb): 28, 14.

Numĭdae, arum, *m.*, die Numider, die besten Reiter im punischen Heere, wohnten im Westen von Karthago (Numidia III F—Hf): 76, 8.

Ocĕănus, i, *m.*, das die Erdscheibe umgebende Weltmeer, insbesondere der jetzige Indische Ocean (II Je): 64, 6; 65, 22; 66, 6.

Oedĭpūs, ŏdis (Acc. Oedĭpum), *m.*, ein sagenberühmter König von Theben, Sohn des Laïus und der Iocastē; als Kind ausgesetzt, kam er später nach Theben, tötete in Unkenntnis seinen Vater und heiratete seine Mutter; als er darüber aufgeklärt wurde, blendete er sich und ging nach Attika in die Verbannung: 38, 12.

Olympia, ae, *f.*, die dem Zeus (Juppiter) geweihte Stätte in Elis (I Bc), wo alle vier Jahr die berühmten Nationalspiele abgehalten wurden: 27, 31; 51, 2.

Olympiodōrus, i, *m.*, der Lehrer des Epamīnōndās im Flötenspiel: 35, 19.

Olynthus, i, *f.*, eine athenische Kolonie auf der Halbinsel Chalcidĭcē (I Ca): 41, 12.

Orestēs, is, *m.*, der Sohn Agamemnons und der Klytämnestra; er tötete seine Mutter, weil diese seinen Vater nach der Rückkehr aus Troja hatte ermorden lassen: 38, 11.

Orni, orum, *m.*, eine kleine Festung in Thracien an der Propontis (genaue Lage unbekannt): 28, 27.

Oxus, i, *m.*, ein Fluß, der in den Aralsee fließt, jetzt Amu genannt (II JKab): 62, 34.

Oxyartēs, is, *m.*, ein persischer Satrap, dessen Tochter Roxănē Alexander zum Weibe nahm: 63, 35.

Pactȳē, ēs (Acc. Pactȳēn), *f.*, eine Stadt in Thracien an der Propontis (I Ea): 28, 26.

Pamphȳlia, ae, *f.*, eine Landschaft in der Mitte der Südküste Kleinasiens (II Cb): 34, 15; Pamphylium mare, das Meer bei P.: 77, 28.

Parmeniō, ōnis, *m.*, ein bedeutender General Philipps und Alexanders, trotz großer Verdienste auf dessen Befehl getötet: 55, 1; 56, 28; 57, 7; 9; 59, 13; 29; 63, 28.

Paropamīsus, i, *m.*, ein Gebirge im Osten des persischen Reichs, auf dem Oxus und Indus entspringen (II KLb): 62, 29.

Parthiēnē, ēs (Acc. Parthiēnēn), *f.*, eine Provinz im Nordosten des persischen Reiches (II Hb): 62, 27.

Parus, i, *f.*, eine der Cykladen (I Dc): 5, 19; 33; adj. Parius: 6, 8.

Parius, i, *m.*, der Bewohner der Insel Parus: 5, 23.

Paulus, i, *m.*, s. Aemilius.

Pausanĭās, ae, *m.* 1) Ein spartanischer König, der Sieger von Platää 479: 14, 34; 15, 4; 28; 16—19. — 2) Der Enkel desselben, König von Sparta 408—394: 33, 20. — 3) Ein macedonischer Offizier, der Mörder des Königs Philipp: 50, 31.

Pelasgi, orum, *m.*, die Pelasger, die frühesten Bewohner Griechenlands: 2, 22.

Pelopĭdās, ae, *m.*, ein Thebaner, Befreier Thebens und Freund des Epamīnōndās: 39, 4; 40, 19; 26; 41—43.

Peloponnēsus, i, *f.* (deutsch: Pelops' Insel), der Süden Griechenlands (I BCc): 10, 17; 39, 2; 46, 34. Davon:

Peloponnēsius, a, um, peloponnesisch; bellum P.: 24, 26; 32, 15; 41, 20; und:

Peloponnēsius, i, *m.*, der Einwohner des Peloponnēs: 21, 13.

Pergămum, i, *n.*, eine Stadt in Kleinasien (II Bb), Hauptstadt des Königs Eumĕnes (s. diesen). Davon:

Pergamēnus, a, um, pergamēnisch: 78, 18; 79, 19; und:

Pergamēnus, i, *m.*, der Bewohner des pergamenischen Reichs: 79, 27.

Perīclēs, is, *m.*, ein berühmter athenischer Staatsmann und Feldherr, starb 429: 24, 21.

Persă, ae, *m.*, der Perser, Bewohner der Landschaft Persis und weiterhin des persischen Reichs.

Persĕpŏlis, is, *f.*, die Hauptstadt des persischen Reiches in der Provinz Persis (II Gc): 60, 29; 61, 3; 12; 62, 24.

Persicus, a, um, persisch: 8, 8; sinus Persicus, der Persische Meerbusen (II FGd): 66, 11.

Persĭs, ĭdis, *f.*, die Heimat der Perser (II Gd): 13, 15; 57, 16; 61, 13; 66, 14.

Phalēricus, i, portus *m.*, der athenische Hafen Phalērum (s. Skizze zu I): 10, 9.

Phalērĕus s. Dēmētrius.

Pharnabāzus, i, *m.*, ein persischer Satrap in Kleinasien zur Zeit des peloponnesischen Krieges: 23, 4; 8; 21; 29, 34; 30, 13; 20; 31, 4.

Phērae, arum, *f.*, eine Stadt in Thessalien (I Cb); davon adj. Pheraeus, aus Pherä: 43, 20.

Phīdippus, i, *m.*, ein athenischer Staatsbote (Eilbote, Kurier): 4, 3.

Philippus, i, *m.* 1) Der Vater Alexanders des Großen, König von Macedonien 360—336: 50, 21; 26; 51, 5; 29; 52, 29; 63, 19; 24. — 2) Philippus III., König von Macedonien 220—179: 73, 12. — 3) Der griechische Leibarzt Alexanders des Großen: 54, 34; 55, 3; 7.

Philŏclēs, is, *m.*, der Führer der athenischen Flotte in der Schlacht am Ziegenflusse 405: 28, 34; 29, 12.

Phōcensis, is, *m.*, der Einwohner der Landschaft Phōcis in Mittelgriechenland (I Cb): 22, 30.

Phoenīcē, ēs, *f.*, das Land Phönicien (II Dc): 57, 17.

Phoenix, īcis, *m.*, der Phönicier: 19, 32; 57, 13; 65, 20.

Phrȳgia, ae, *f.*, eine Landschaft in Kleinasien (II Cb), zerfiel in Phrygia minor (ad Hellēspontum) und Phrygia maior östlich davon: 30, 26; 45, 27; 53, 30.

Phȳlē, ēs (Acc. Phȳlēn), *f.*, ein fester Platz im nördlichen Attika (I Cb): 32, 30.

Pindărus, i, *m.*, ein griechischer Dichter, im 6. Jahrh. v. Chr. in Theben lebend, besang die Sieger in Olympia: 52, 27.

Piraeus, i, *m.*, der bedeutendste Hafen Athens (s. Skizze zu I): 10, 11; 27, 16; 29; 33, 9.

Pīsander, dri, *m.*, ein athenischer Feldherr im peloponnesischen Kriege: 26, 30.

Pīsistrătus, i, *m.*, Tyrann in Athen 560—527, sein Sohn Hippĭas wurde 510 vertrieben: 1, 15; 6, 12.

Pittăcus, i, *m.*, einer der sieben Weisen Griechenlands, geboren in Mytilēnē auf Lesbus, lebte um 600: 34, 5.

Plataeae, arum, *f.*, eine Stadt in Boeotia (I Cb); in der Nähe wurden 479 die Perser geschlagen: 14, 28; 15, 31; 16, 9. Davon:

Plataeensis, is, *m.*, der Einwohner von Platää: 4, 15.

Poecĭlē, ēs, *f.* (porticus), d. i. die 'bunte' Säulenhalle am Markt in Athen, weil sie mit Gemälden geschmückt war: 5, 9.

Poenus, i, *m.*, der Punier (Karthager), insbesondere Hannibal: 78, 12. Poeni: 71, 3; 29; 77, 5; 15.

Polȳbius, i, *m.*, ein bedeutender griechischer Geschichtschreiber um 150, der die punischen Kriege beschrieben hat: 80, 24.

Polymnis, ĭdis, *m.*, ein Thebaner, der Vater des Epamīnōndās: 34, 32.

Pōrus, i, *m.*, ein indischer König, von Alexander besiegt: 64 und 65.

Potidaea, ae, *f.*, eine griechische (dorische) Kolonie auf der Halbinsel Chalcidĭcē (I Ca): 50, 36.

Prŏclēs, is, *m.*, nach der Sage Nachkomme des Hercŭlēs, Ahnherr eines der beiden spartanischen Königsgeschlechter: 44, 19; 48, 28.

Propontis, ĭdis, *f.* (= 'Vormeer'), das jetzige Marmarameer (I E Fa): 29, 29.

Prūsĭās, ae, *m.*, ein König von Bithynia: 78, 13; 79, 33; 80, 4.

Pūnĭcus, a, um, punisch; bellum Punicum, der Krieg gegen die Karthager: 70, 30; 72, 19.

Pȳdna, ae, *f.*, eine Hafenstadt in Macedonien (I Ca): 12, 15.

Pyrenaeus, i, mons *m.*, die Pyrenäen (III D—Fb): 74, 17.

Pythāgŏrēus, i, *m.*, Schüler oder Anhänger des Weltweisen Pythāgŏrās von Samus, der im 6. Jahrh. v. Chr. lebte: 35, 21.

Pythia, ae, *f.*, die weissagende Priesterin des delphischen Apollo: 1, 22; 8, 17.

Sŏcrătēs, is, *m.*, der berühmteste griechische Weltweise (Philosoph), lebte in Athen 469—399, starb verurteilt durch Gift: 24, 22. Davon:

Sŏcrătĭcus, i, *m.*, ein Schüler oder Anhänger des Sokrătēs: 44, 14.

Sogdiāni, orum, *m.*, die Bewohner von Sogdiāna, der nordöstlichsten Provinz des persischen Reiches (II Kb): 62, 33.

Sparta, ae, *f.*, die Hauptstadt der Landschaft Laconĭca im Peloponnēs (I Cc): 16, 23; 28; 17, 11; 38, 19; 39, 32; 43, 10; 44, 20; 46, 26; 47, 35; 48, 3; 49, 28.

Stesăgŏrās, ae, *m.*, der Bruder des jüngeren Miltiădēs: 2, 12.

Strȳmōn, ŏnis, *m.*, ein Fluß in Macedonien (I Ca): 19, 20.

P. Sulpicius, römischer Konsul im J. 200: 76, 15.

Supĕrum mare, das Obere Meer, auch mare Hadriaticum genannt, wie noch heute das Adriatische Meer (III L—Na—c): 75, 2.

Sūsa, orum, *n.*, bedeutende Stadt östlich von Babȳlōn (II Fc): 60, 21; 29; 61, 23.

Susamīthrēs, is, ein zu Alcibiădēs' Ermordung abgeschickter Perser: 30, 24.

Susĭdēs pylae, *f.*, ein Paß im Gebirge östlich von Susa (II Fc): 60, 31.

Syracūsae, arum, *f.*, Syrakus, die wichtigste griechische (korinthische) Pflanzstadt auf Sizilien (III Me): 68 und 69.

Syracūsānus, i, *m.*, der Einwohner von Syrakus: 24, 27; 67, 16; 70, 16; 18.

Sȳria, ae, *f.*, das Land nördlich von Palästina (II Dc): 56, 28; 57, 17; 73, 14; 77, 4; 27.

Tăchus, i, *m.*, König von Ägypten 361: 49, 7.

Taenărum, i, *n.*, ein Vorgebirge im Süden des Peloponnēs und ein Ort darauf (I Cc): 18, 9.

Tarentīnus, i, *m.*, der Einwohner von Tarentum, einer bedeutenden griechischen (dorischen) Kolonie in Unteritalien (III Nc): 35, 20.

Tarsus, i, *f.*, die Hauptstadt der kleinasiatischen Landschaft Cilicia (II Cb), die Heimat des Apostels Paulus: 54, 19; 55, 13.

Taurus, i, *m.*, mons, das Gebirge, welches Cilicia im Norden umschließt (II Cb): 54, 19.

C. Terentius Varro, römischer Konsul 216, Führer in der Schlacht bei Kannä: 75, 17.

Thăsius, i, *m.*, der Einwohner der Insel Thasus: 19, 25; 22, 12.

Thăsus, i, *f.*, eine Insel an der Südküste Thraciens (I Da): 22, 7.

Thēbae, arum, *f.*, die größte Stadt in Boeōtia (I Cb): 26, 1. 31, 18; 32, 29; 36, 28; 38—43.

Thēbānus, i, *m.*, der Einwohner von Thebae: 22, 31; 34—43; 48, 6; 50, 18; 24; 52 3mal.

Thĕmistŏclēs, is, *m.*, ein athenischer Staatsmann und Heerführer: 7—13; 14, 8; 14.

Thĕŏpompus, i, *m.*, ein griechischer Geschichtschreiber des 4. Jahrhunderts: 31, 12.

Thĕrāmĕnēs, is, *m.*, ein Feldherr der Athener im Peloponnesischen Kriege, darnach einer der 30 Tyrannen: 27, 1; 3; 27.

Thermopȳlae, arum, *f.* (deutsch: Warme Thore), ein Engpaß auf dem Wege von Thessalien nach Mittelgriechenland (I Cb); bei seiner Verteidigung fiel 480 Leonĭdās, und Antiŏchus der Große von Syrien wurde hier 191 von den Römern geschlagen: 8, 30; 9, 8; 50, 23; 77, 24.

Thessălia, ae, *f.*, eine Landschaft am nordwestlichen Gestade des Ägäischen Meeres (I Cb): 43 3mal.

Thrācia, ae, *f.*, das Land von Macedonien bis zum Schwarzen Meere (I DEa): 27, 11; 28, 29; 32.

Thrăsȳbūlus, i, *m.*, ein Athener, der die Herrschaft der 30 Tyrannen brach: 26, 34; 27, 2; 28; 28, 12; 32—34.

Thrāx, cis, *m.*, der Einwohner von Thrācia: 1, 20; 19, 21; 29, 9; 31, 24.

Thūcȳdĭdēs, is, *m.*, ein Athener, der Verfasser einer noch erhaltenen Geschichte des Peloponnesischen Kriegs: 12, 28; 13, 27; 16, 22; 31, 11.

Thūrii, orum, *m.*, eine athenische Kolonie in Unteritalien (III Nd): 25, 32.

Tibĕris, is (Acc. Tiberim), *m.*, der Fluß, an dem Rom liegt (III Lc): 77, 24.

Ticīnus, i, *m.*, der Ticīno oder Tessin, der vom St. Gotthard nach Süden in den Po fließt (III Ja): 74, 26; 76, 1.

Tigris, is, *m.*, der Schwesterstrom des Euphrātēs in Mesopotamien (II EFbc): 58, 33; 59, 1.

Timaeus, i, *m.*, ein griechischer Geschichtschreiber aus Syrakus, lebte um 300: 31, 13.

Timŏlĕōn, ontis, *m.*, ein Korinther, befreite Syrakus von der Tyrannis des jüngeren Dionysius: 67—70.

Timoleontēum (gymnasium), i, *n.*, das nach Timolĕōn genannte Gymnasium in Syrakus: 70, 20.
Tissaphernēs, is, *m.*, ein persischer Satrap in Kleinasien, lebte um 400: 26, 25; 45 4mal; 46, 7.
Trasŭmennus, i, *m.* (lacus), ein See in Etruria in Mittelitalien (III Lb), Schlacht 217: 74, 34.
Trĕbia, ae, *m.*, ein Nebenfluß des Po, aus den Appenninen kommend (III Ja), an ihm Schlacht 218: 74, 28; 76, 1.
Troezēn, ēnis, *f.*, eine Stadt in Argŏlis im Peloponnēs (I Cc): 8, 24.
Trōĭcus, a, um; ager Trōĭcus, das Gebiet von Troja (auch Trōăs genannt) südlich vom Hellēspont (I Eb): 17, 12.
Tyrius, i, *m.*, der Einwohner von Tyrus.
Tȳrus, i, *f.*, die Hauptstadt von Phönicien (II Dc), von Alexander erstürmt: 57, 17; 32.

Umbria, ae, *f.*, eine Landschaft in Mittelitalien am Adriatischen Meer (III Lb): 74, 35.
Utĭca, ae, *f.*, eine Stadt an der Nordküste Afrikas in der Nähe von Karthago (III Ke): 72, 1.

Venŭsia, ae, *f.*, eine Stadt in Unteritalien (III Mc): 75, 27.
Vettŏnēs, um, *m.*, ein Volk in Spanien zwischen Tajo und Duero (III ABcd): 72, 17.

Xĕnŏphōn, ōntis, *m.*, ein Athener (430—354), berühmter Geschichtschreiber und Philosoph, Schüler des Sokrătēs. Er verfaßte unter andern eine Lebensbeschreibung des Agesilāus und beschrieb den Zug des jüngeren Cyrus gegen Artaxerxes II. (s. diesen) im J. 401 und den Rückzug der dabei beteiligten 10000 Griechen: 44, 14.
Xerxēs, is, *m.*, König von Persien 485—473, bekriegte 480 Griechenland: 8, 8; 9, 8; 12; 27; 14, 23; 16, 19; 46, 32.

Zāma, ae, *f.*, ein Ort südlich von Karthago (III Jf); hier wurde Hannibal 202 entscheidend geschlagen: 76, 5; 7; 80, 26.

[illegible]